

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T G E O G R A F I I
I P R Z E S T R Z E N N E G O Z A G O S P O D A R O W A N I A

ZESPÓŁ KOORDYNACYJNY PROBLEMU WĘZŁOWEGO
„PODSTAWY PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU“

Do użytku służbowego

BIULETYN INFORMACYJNY

ZESZYT 14

KSZTAŁTOWANIE WEWNĘTRZNEJ STRUKTURY JEDNOSTEK OSADNICZYCH

INSTYTUT GEOGRAFII
I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
Polskiej Akademii Nauk
Zakład Przem. i Gosp. Zagospodarowania
00-830 Warszawa
ul. Nowy Świat Nr 72

WARSZAWA 1976

Praca wykonana w Instytucie Kształtowania Środowiska
przez zespół w składzie:

prof. dr hab. Jerzy Regulski
dr Jerzy Budzynowski
mgr Zbigniew Frankowski
mgr Lidia Górecka-Zięba
mgr Ryszard Zakrzewski
mgr Anna Oleszczuk

P O L S K A A K A D E M I A N A U K
I N S T Y T U T G E O G R A F I I
I P R Z E S T R Z E N N E G O Z A G O S P O D A R O W A N I A

ZESPÓŁ KOORDYNACYJNY PROBLEMU WĘZŁOWEGO
„PODSTAWY PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA KRAJU”

Do użytku służbowego

BIULETYN INFORMACYJNY

ZESZYT 14

KSZTAŁTOWANIE WEWNĘTRZNEJ STRUKTURY JEDNOSTEK OSADNICZYCH

RAPORT KOŃCOWY CZĘŚCI B PROBLEMU WĘZŁOWEGO 11.2.1
„ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE MIAST I OSIEDLI WIEJSKICH”

INSTYTUT GEOGRAFII
I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
Polskiej Akademii Nauk
Zakład Geografii i Zagospodarowania
00-833 Warszawa
ul. Nowy Świat Nr 72

WARSZAWA 1976

<http://rcin.org.pl>

Opracowanie redakcyjne: Irena Stańczak

W.D.N. Zam. 668/o/76. Nakł. 300+23 egz.

INSTYTUT GEOGRAFII
 I PRZEPROWADZANIA BADAŃ
 I
 Zakład
 ul. Nowy Świat Nr 72

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
1. ZAKRES, ORGANIZACJA I METODY PRZEPROWADZONYCH BADAŃ.....	11
1.1. Zakres i organizacja badań	11
1.2. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 21 pt. "Zasady kształtowania regionalnych ośrodków wzrostu"	16
1.3. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 22 pt. "Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego"...	26
1.4. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 24 pt. "Zasady kształtowania i przebudowy aglomeracji miejskich"	30
2. WNIOSKI DOTYCZĄCE ROZWOJU I KSZTAŁTOWANIA WĘWNETRZNEJ STRUKTURY JEDNOSTEK OSADNICZYCH	35
2.1. Warunki rozwoju jednostek osadniczych	35
2.1.1. Procesy demograficzne	35
2.1.2. Procesy społeczne	37
2.1.3. Polityka gospodarcza i przestrzenna	39
2.1.4. Reforma administracyjna	42
2.2. Rozwój i zagospodarowanie aglomeracji miejskich	43
2.2.1. Podstawowe problemy rozwoju aglomeracji	43
2.2.2. Dekoncentracja układu przestrzennego i funk- cjonalnego aglomeracji	45
2.2.3. Zahamowanie oddalania się miejsc pracy i miejsc zamieszkania	47
2.2.4. Zagospodarowanie strefy zewnętrznej aglome- racji	49
2.2.5. Ekologiczny system obszarów chronionych	52
2.2.6. Warunki ekologiczne a zagospodarowanie przestrzenne	55

2.2.7.	Gospodarowanie wodą	5
2.2.8.	Rekreacja w aglomeracjach	6
2.2.9.	Cele społeczne a zagospodarowanie miejskie ...	6
2.2.10.	Zastosowanie modelu łańcuchów Markowa do prognozowania zmian w rozmieszczeniu ludności Polski	6
2.3.	Rozwój i zagospodarowanie miast - krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu	6
2.3.1.	Ośrodek wzrostu na tle sieci osadniczej województwa	6
2.3.2.	Funkcje i program wyposażenia miast - ośrodków wzrostu	6
2.3.3.	Ocena wybranych modeli struktury przestrzen- nej miast	7
2.3.4.	Problemy struktury przestrzennej	7
2.3.5.	Organizacja budowy miast szybkiego rozwoju ...	7
2.4.	Kształtowanie osadnictwa wiejskiego	7
2.4.1.	Osadnictwo	7
2.4.2.	Wpływ ekonomiki gospodarstw wielkotowarowych na osadnictwo	8
2.4.3.	Warunki przestrzenne gospodarstw chłopskich ..	8
2.4.4.	Model osadnictwa wiejskiego a potrzeby produkcji rolnej	8
2.4.5.	Funkcje małych miast na terenach rolniczych ..	8
2.4.6.	Usługi na obszarach wiejskich	8
2.4.7.	Planowanie małych miast	9
2.5.	Rozwój i zagospodarowanie miejscowości wypoczynkowych	9
2.5.1.	Nadmierny wzrost miejscowości wypoczynkowych - celowość tworzenia zespołów rekreacyjnych ..	9
2.5.2.	Struktura przestrzenna miejscowości wypoczynkowych	9
2.5.3.	Organizacja ruchu kołowego i pieszego	9
2.5.4.	Ochrona środowiska	9
2.6.	Zagospodarowanie terenów mieszkaniowych	10
2.6.1.	Aktualne tendencje w projektowaniu zespołów mieszkaniowych	10

2.6.2.	Aktualizacja i indywidualizacja zasad programowania i kształtowania zasobów mieszkaniowych..	103
2.6.3.	Intensywność zabudowy a formy budownictwa mieszkaniowego	105
2.6.4.	Problemy parkowania na terenach mieszkaniowych..	106
2.6.5.	Przebudowa i modernizacja starych zasobów mieszkaniowych	109
2.6.6.	Programowanie przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów mieszkaniowych	111
2.6.7.	Przebudowa układów komunikacji wewnętrznej w zespołach śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej..	114
2.6.8.	Ochrona środowiska naturalnego na obszarach śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej ...	116
2.6.9.	Wykonawstwo i organizacja przebudowy i modernizacji	118
2.7.	Rozwój i kształtowanie ośrodków usługowych	119
2.7.1.	Problemy rozwoju ośrodków usługowych	119
2.7.2.	Program i kształt centrum	122
2.7.3.	Komunikacja w centrum.....	126
2.7.4.	Walory plastyczne i historyczne centrum	129
2.7.5.	Zasady tworzenia centrów i zespołów oświatowo-kulturalnych	130
2.7.6.	Zasady kształtowania urzędzeń kultury	132
2.7.7.	Zasady kształtowania terenów i urzędzeń rekreacji fizycznej i sportu	134
2.7.8.	Elastyczność kształtowania zespołów usługowych .	136
2.8.	Lokalizacja zespołów przemysłowych	138
2.8.1.	Ogólne problemy lokalizacji przemysłu w miastach	138
2.8.2.	Lokalizacja przemysłu spożywczego oraz usług pralniczych	140
2.8.3.	Programowanie baz zaopatrzenia miast	142
2.8.4.	Programowanie zaplecza transportu w miastach ...	143
2.8.5.	Zasady kształtowania zakładów przemysłowych z punktu widzenia ładu przestrzennego i warunków pracy ludzkiej	144

3. WYBRANE PROBLEMY OGÓLNE 1
- 3.1. Planowanie przestrzenne a ochrona i kształtowanie środowiska 1
- 3.2. Planowanie przestrzenne a sterowanie rozwojem jednostek osadniczych 1
- 3.3. Systemy informacyjne dla planowania 1
- 3.4. Badania naukowe 1

ZAŁĄCZNIKI

1. Organizacja tematyczna części B problemu węzłowego 11.2.1. pt. Zagospodarowanie przestrzenne miast oraz osiedli wiejskich 1
2. Prace habilitacyjne i doktorskie 1
3. Podstawowe wdrożenia wyników badań 1

W S T Ą P

Niniejsza praca stanowi raport zawierający podsumowanie badań przeprowadzonych w ramach części B problemu węzłowego 11.2.1.¹, obejmującej zagadnienia zagospodarowania przestrzennego miast i osiedli wiejskich. Opracowanie niniejszej syntezy było przedmiotem odrębnego tematu, wchodzącego w zakres grupy tematycznej 32, a obejmującej opracowanie syntetyczne².

Cel tematu był dwojaki: uzyskanie maksymalnej spójności między opracowaniami grup tematycznych wchodzących w skład części B oraz wyciągnięcie wniosków dotyczących rozwoju i przekształcania struktury wewnętrznej różnych typów jednostek osadniczych i ich zespołów. Pierwszy z celów był realizowany poprzez działalność o charakterze koordynacji merytorycznej. Przedstawione opracowanie syntezujące jest natomiast realizacją drugiego celu.

W pracach badawczych, zgrupowanych w 15 tematach brało udział kilkaset osób, wiele instytucji, reprezentujących różne dziedziny nauki i praktyki.

Dla zorientowania czytelnika o organizacji i zakresie tych złożonych badań oraz o stosowanych metodach i o podstawach na jakich są oparte wnioski merytoryczne przedstawiono w części pierwszej ogólne informacje o całym programie i o poszczególnych tema-

1 Problem węzłowy 11.2.1.: "Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju", koordynowany przez Instytut Geografii i Zagospodarowania Przestrzennego PAN. Koordynator prof. dr K. Dziewoński

2 Kierownikiem grupy tematycznej był prof. dr hab. B. Malisz.

tach.

Wnioski będące wynikami badań przedstawiono w części drugiej.

Prace badawcze prowadzone w ramach części B dotyczyły bardzo zróżnicowanych przedmiotów. Dlatego też synteza nie mogła powstać przez "nałożenie" wyników różnych badań, ale konieczne było ogólnejsze spojrzenie na nie z podjęciem jednocześnie próby odpowiedzi na pytanie w jaki sposób wyniki te wpływają na politykę w dziedzinie rozwoju i kształtowania wewnętrznej struktury jednostek osadniczych oraz w jaki sposób należy zmodyfikować stosowane dotychczas rozwiązania i metody postępowania?

Dlatego omówienie wniosków poprzedzone rozdziałem, którego zadaniem jest zwrócenie uwagi na nowe elementy występujące w procesie rozwoju kraju i które zmuszają do zmodyfikowania niektórych rozwiązań w dziedzinie zagospodarowania. Te nowe elementy to nie tylko szybki rozwój ekonomiczny ostatnich lat, ale również zarysowująca się nowa sytuacja demograficzna, przeobrażenia społeczne, nowe problemy środowiska i inne. Decyzje o zmianach administracyjnych wprowadziły również nowe możliwości efektywnego planowania.

Dalsze rozdziały zawierają zbiór konkretnych wniosków, wynikających z osiągniętych badań. Nie było dążeniem zespołu autorskiego objęcie nimi całości problemów poruszonych w poszczególnych tematach. Odwrotnie usiłowano przedstawić tylko te wnioski, które stanowią istotne novum w stosunku do dotychczasowych poglądów i praktyki postępowania. Podano więc tylko te wyniki, które albo potwierdzają zjawiska znane, ale dotychczas nieudokumentowane, albo też wskazują na celowość modyfikacji dotychczas stosowanych rozwiązań.

Dążono do tego, aby poszczególne wnioski były tak sformułowane, aby czytelnik mógł znaleźć kolejno odpowiedzi na następujące pytania: co stwierdzono? Co z tego wynika? Jak należałoby zmodyfikować

dotychczasowe postępowanie? W zależności jednak od charakteru wniosku niejednakową wagę przywiązywano do każdego z tych pytań.

Wnioski zgrupowano w siedmiu rozdziałach. Pierwsza grupa dotyczy czterech typów jednostek osadniczych, rozpatrywanych w skali planów ogólnych. Są to: aglomeracje, miasta - regionalne ośrodki wzrostu, osadnictwo wiejskie oraz miejscowości wypoczynkowe.

Druga grupa poświęcona została trzem elementom zagospodarowania, rozpatrywanym w skali szczegółowej. Są to zespoły: mieszkaniowe, usługowe i przemysłowe.

Podstawę do opracowania rozdziałów stanowiły wyniki poszczególnych tematów badawczych, a mianowicie:

Rozdział 2.2. Aglomeracje: /tematy 24.3, 4, 5 i 6 / ³

Rozdział 2.3. - Miasta - ośrodki regionalne: temat 21.1.

Rozdział 2.4. - Osadnictwo wiejskie - tematy 22.1, 2, 3 i 4.

Rozdział 2.5. - Miejscowości wypoczynkowe - temat 21.3,

Rozdział 2.6. - Zespoły mieszkaniowe - tematy 21.6 i 7,

Rozdział 2.7. - Zespoły usługowe - tematy 21.4 i 5,

Rozdział 2.8. - Zespoły przemysłowe - temat 21.8.

Trzecia część zawiera omówienie kilku ogólniejszych problemów, które wyłoniły się w czasie prac badawczych i które wymagają rozwiązania w przyszłości. Nie stanowią więc one wyników sensu stricto badań.

Bibliografia wykonanych opracowań, wyniki prac doktorskich i habilitacyjnych oraz podstawowe zastosowania wyników badań, podane są w załącznikach. Należy zwrócić uwagę, że w wyniku realizacji programu badań objętych częścią B problemu węzłowego powstaje szereg

3) Pełne nazwy tematów podano w załączniku 1.

publikacji o trojakim charakterze:

- niniejsze opracowanie syntetyczne,
- raporty poszczególnych tematów i grup tematycznych, zawierające szczegółowe omówienie wyników badań,
- prace badawcze wykonane w ramach poszczególnych tematów, poświęcone zagadnieniom wycinkowym.

W ramach prac podsumowujących omawiany program badań zestawiono również postulaty badawcze dotyczące okresu 1976-1980. Tę część pracy wyłączone z niniejszej publikacji, ponieważ program prac badawczych był opracowywany w innym trybie i w okresie znacznie wprzeczającym moment zamknięcia prac nad syntezą.

1. ZAKRES, ORGANIZACJA I METODY PRZEPROWADZONYCH BADAŃ

1.1. Zakres i organizacja badań

Wysokie tempo przemian społecznych i rozwoju gospodarczego kraju, przy niesłabnącym nasileniu procesu urbanizacji stwarza możliwość, a jednocześnie i konieczność, dokonania poważnych przekształceń nie tylko w układzie całej sieci osadniczej kraju, ale również w strukturze poszczególnych jednostek osadniczych. Ostateczne wyczerpanie się znikomych rezerw terenów uzbrojonych, które występowały jedynie sporadycznie i wzrastające tempo wykruszania się starej zabudowy zmuszają do szybkiego działania.

Przyspieszony rozwój gospodarczy i związany z nim odpływ ludności ze wsi, stwarza również konieczność intensyfikacji i racjonalizacji produkcji rolnej. Nabiera wciąż specjalnej wagi przebudowa struktury zagospodarowania przestrzennego wsi oraz małych miast stanowiących jedno z podstawowych ogniw obsługi rolnictwa i ludności wiejskiej.

Dla stworzenia podstaw naukowych dla niezbędnych działań, które trzeba podjąć, wyodrębniono w ramach problemu węzłowego 11.2.1. część B poświęconą badaniom w skali miejscowej. Jednocześnie nadano tej części wysoki stopień autonomii przekazując ją do realizacji Instytutowi Urbanistyki i Architektury jako koordynatorowi drugiego stopnia. W 1974 r. obowiązki te przejął Instytut Kształtowania Środowiska.

Organizacja prac badawczych i metody zastosowane w poszczególnych tematach były bardzo zróżnicowane, przedmioty badań różniły

się bowiem między sobą w sposób istotny, a także zadania określone były w zależności od stanu wiedzy w danej dziedzinie oraz aktualnych potrzeb.

Instytut Urbanistyki i Architektury, jak również Instytut Kształtowania Środowiska, który przejął realizację programu badań, otrzymały od nadzorującego Resortu zadania o charakterze praktycznym, które wykonywały równoległe z realizacją problemu węzłowego. W ciągu więc całego pięcioletnia zapewniony był ścisły związek między badaniami a praktyką. Do najważniejszych przedsięwzięć, w których zespoły badawcze realizujące problem węzłowy brały czynny udział, należą opracowania:

- planów aglomeracji polskich /1972-1974/,
- normatywu osiedlowego /1972-1974/,
- planów gmin /1972-1974/,
- planów województw /1975/.

W ramach tych i innych prac zespoły uzyskiwały możliwość weryfikacji swych poglądów oraz wdrożenia wyników jeszcze przed formalnym zakończeniem badań.

Dążenie do ścisłego związku teorii z problemami praktycznymi, należy uznać za jedną z charakterystycznych cech zrealizowanego programu. Związki te jednak uzyskiwane były w różny sposób /załącznik 3/.

Część B problemu węzłowego obejmowała 3 grupy tematyczne:

- 21 - Zasady kształtowania regionalnych ośrodków wzrostu,
- 22 - Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego,
- 24 - Zasady kształtowania i przebudowy aglomeracji miejskich.

Grupa 21 obejmowała siedem tematów o bardzo zróżnicowanej tematyce. Obok tematu wiodącego 21.1 dotyczącego planowania miast -

regionalnych ośrodków wzrostu - obejmowała ona badania w skali planu ogólnego nad zagospodarowaniem miejscowości wypoczynkowych oraz w skali planów szczegółowych nad zagospodarowaniem terenów mieszkaniowych, usługowych i przemysłowych.

Wnioski dotyczyły więc znacznie szerszego wachlarza jednostek osadniczych niż ośrodki regionalne.

Grupa 22 obejmowała trzy w wysokim stopniu zintegrowane tematy, dotyczące terenów wiejskich oraz czwarty poświęcony zagospodarowaniu małych miast. Wnioski oparte są o badania wybranych przykładów /4 powiaty oraz 10 małych miast/. Dużą uwagę przywiązywano do analizy zagadnień ekonomiki rolnictwa i wyprowadzenia stąd wniosków dotyczących zagospodarowania.

Grupa 24 została stworzona dopiero w końcu 1972 r., a więc w momencie, gdy w pracach nad planem krajowym zdecydowano, że aglomeracje będą stanowić podstawowe ogniwo rozwoju sieci osadniczej. Decyzja o powołaniu tej grupy tematycznej zbiegła się z powierzeniem temu samemu zespołowi nadzoru merytorycznego nad opracowaniem planów aglomeracji w kraju. Spowodowało to słuszną tendencję do skoncentrowania programów badawczych na problemach mających znaczenie praktyczne, wpłynęło to z kolei na ograniczenie zakresu tematów badań nad wybranymi zagadnieniami, które uznano za najistotniejsze.

Organizacja i zakres prac badawczych uległy w ciągu ich prowadzenia pewnym modyfikacjom. Najistotniejsze zmiany zostały przeprowadzone w 1972 r. i polegały na większym ukierunkowaniu badań dla rozwiązywania zagadnień, które uznano za priorytetowe w opracowywanym wówczas planie krajowym. Jednocześnie wstrzymano lub ograniczono pewne prace badawcze. Znalazło to między innymi odbicie w

likwidacji odrębnej grupy tematycznej 23: "Podstawy kształtowania funkcjonalnych i przestrzennych elementów strukturalnych miast", którą włączono do grupy 21. Rezygnacja z niektórych wątków badawczych na ogół była uzasadniona względami merytorycznymi. Poważnym jednak utrudnieniem w konsekwencji którego niejednokrotnie również ograniczono program, były reorganizacje Instytutu, połączone z przesunięciami personalnymi i zmianami lokalowymi, oraz bardzo poważne trudności kooperacyjne z innymi instytutami, a przede wszystkim ze szkołami wyższymi, wykonywującymi poszczególne zadania badawcze.

Szczegółowy wykaz tematów wchodzących w skład poszczególnych grup oraz nazwiska kierowników grup i tematów, jak również skład zespołu koordynacyjnego części B podano w załączniku 1.

Zakres tematyczny wniosków zawartych w poszczególnych rozdziałach części drugiej jest ściśle związany z zakresem prowadzonych badań. Stąd też nie obejmuje on wszystkich problemów. Jako najważniejsze ograniczenia należy wymienić:

W rozdziale 2.2. dotyczącym kształtowania aglomeracji, omówiono wybrane zagadnienia, które uznano za najważniejsze w oparciu o doświadczenia uzyskane w wyniku kierownictwa metodologicznego przy pracach nad planami aglomeracji.

W rozdziale 2.3. przedstawiono wnioski dotyczące kształtowania struktur przestrzennych miast, które stanowiąc mają krajowe i regionalne ośrodki wzrostu. Wnioski te odnoszą się również do stolic nowych województw.

W rozdziale 2.4. omówiono kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego przede wszystkim związane ze zmianami struktury agrarnej.

W rozdziale 2.5. przedstawiono wnioski uzyskane z programu

badań nad wybranymi typami miejscowości wypoczynkowych.

Rozdziały 2.6, 2.7, 2.8 zajmują się poszczególnymi elementami zagospodarowania. W poszczególnych tematach koncentrowano się na zagadnieniach, które uznano za najważniejsze. Stąd też przedstawione wnioski nie odnoszą się do jednostek osadniczych wszystkich typów.

Tablica 1 przedstawia zakresy poszczególnych tematów i zadań badawczych i wskazuje zakres możliwego wnioskowania.

Tablica 1. Zakres zastosowania wniosków z tematów 21.4, 21.5, 21.6, 21.7, 21.8 dotyczących elementów zagospodarowania przestrzennego.

T e m a t	Aglome- racje	Miasta			Tereny wiejskie
		duże	średnie	małe	
Temat 21.4 Zasady kształtowania centralnych ośrodków usługowych					
Temat 21.5 Zasady kształtowania zespołów usługowych w miastach					
Wybrane grupy urządzeń:					
1. Urządzenia szkolnictwa					
2. Urządzenia rekreacji fizycznej i sportu					
3. Urządzenia kultury					
Temat 21.6 Zasady kształtowania zespołów mieszkaniowych w miastach					
Temat 21.7 Zasady przebudowy zespołów mieszkaniowych w miastach					
Temat 21.8. Zasady kształtowania zespołów przemysłowych w miastach					

1.2. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 21 pt.

"Zasady kształtowania regionalnych ośrodków wzrostu"

Temat 21.1. Zasady kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu ⁴

Celem pracy było stworzenie teoretycznych podstaw do budowy programu i kształtowania przestrzennych układów w planach miejscowych miast - krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu.

Badaniami objęto 31 miast /w tym 15 krajowych ośrodków wzrostu/, wybranych ze zbioru ośrodków wzrostu określonych w planie zagospodarowania kraju: Biała Podlaska, Chełm, Chojnice, Ciechanów, Elbląg, Elk, Gniezno, Grudziądz, Gorzów, Gryfice, Iława, Inowrocław, Kętrzyn, Kłodzko, Konin, Leszno, Nowy Sącz, Nowy Targ, Ostrołęka, Piła, Piotrków Trybunalski, Plock, Przemyśl, Sanok, Siedlce, Słupsk, Stalowa Wola, Wieluń, Włocławek, Zamość, Żagań. Na podstawie badań sformułowano wnioski, które odnoszą się do całej grupy tych miast, z których część awansowała do rangi miast wojewódzkich.

Zakres tematyczny obejmował następujące zagadnienia:

- charakterystykę stosowanych obecnie rozwiązań programowych i przestrzennych,
- Charakterystykę istotnych dla kształtowania układu przestrzennego elementów istniejącej struktury badanej grupy miast,
- materiały do budowy programów i struktury przestrzennej oraz wnioski wynikające z ich stosowania.

4 Raport końcowy tematu:

Sobolewski S. i inni: Zasady kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu. 21.1. Zadanie badawcze 21.1.2.2. Opracowanie obejmujące syntezę całości przeprowadzonych prac badawczych i wnioski z opracowań studialnych wykonanych w okresie 1971-1975, IKS, 1975.

Podstawowym elementem, uwzględniającym powyższe zagadnienia, było zbadanie możliwości wzrostu wybranych miast i najpowszechniej występujących ograniczeń rozwojowych.

W pracy przyjęto trzy główne etapy postępowania badawczego:

- analiza badanych miast pod kątem powtarzalnych cech,
- budowa modeli w oparciu o powtarzalne cechy oraz ich porównanie,
- wnioskowanie ⁵.

Temat 21.3. Zasady kształtowania przestrzennego miejscowości o funkcji wypoczynkowej ⁶

Podstawowym celem pracy było określenie zasad kształtowania terenów dla potrzeb różnych rodzajów rekreacji oraz przygotowanie niektórych elementów do opracowania podstaw prawnych regulujących te problemy. Zakres rzeczowy tematu ograniczony został do spraw miejscowego planowania przestrzennego.

Podstawą wnioskowania była analiza dotychczasowego dorobku oraz studia i badania nad następującymi miejscowościami: Ciechocinek, Jastrzębia Góra, Jarosławiec, Tleń, Augustów, Swinoujście, Polanica, Chmielno, Moryń, Sieraków, Kołobrzeg, Łeba, Jurata, Wisła, Ustroń, Cieplice Śląskie, Łądek Zdrój, Szczawno Zdrój. Dobór miejscowości do badań szczegółowych wynikał z konieczności uwzględnienia: regionalnego zróżnicowania położenia miejscowości, reprezentacji poszczególnych rodzajów jednostek osadniczych oraz stopnia aktualności opracowanej dokumentacji urbanistycznej.

Praca składała się z dwóch faz. Faza pierwsza polegała na zebraniu i uporządkowaniu oraz wyciągnięciu wniosków z dotychczasowe-

5 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.3.

6 Raport końcowy tematu: Szuszkiewicz J.: Funkcjonalno-przestrzenne kształtowanie miejscowości o funkcji rekreacyjnej. IK3, 1974.

go dorobku w tej dziedzinie, a także zestawieniu przyjętych w pracy terminów i pojęć w zakresie zagospodarowania terenów rekreacyjnych /81/. Zakończona została skonstruowaniem perspektywicznego modelu miejscowości rekreacyjnej jako teoretycznego wzorca pomocnego w projektowaniu oraz ocenie planowanych procesów rozwoju funkcji rekreacyjnej.

Prace drugiej fazy obejmowały:

- konfrontację opisów stanów zagospodarowania wyjściowego i planowanego, zawartych w dokumentacji urbanistycznej badanych miejscowości i porównanie wyników z pożądanym modelem, opracowanym w pierwszej fazie,
- analizę zawartości elaboratów ogólnych planów zagospodarowania badanych przykładów w świetle obowiązujących przepisów oraz badanie związków zawartości i formy planu ze skutecznością kierowania rozwojem miejscowości rekreacyjnych ⁷.

Temat 21.4. Zasady kształtowania centralnych ośrodków usługowych ⁸

Celem prac badawczych było określenie prawidłowych kierunków rozwoju i zasad kształtowania centrów dla uzyskania:

- maksymalnej efektywności działalności urzędzeń usługowych,
- najwyższego poziomu zaspokojenia potrzeb użytkowników,
- najlepszych z punktu widzenia człowieka cech środowiska.

Nie będąc w stanie objąć badaniami wszystkich problemów, wprowadzono szereg ograniczeń zakresu badań; dążono jednak do zachowania zasady rozpatrywania każdego problemu we wszystkich aspektach związanych z celem pracy. Badaniami objęto głównie centra

⁷ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.5.

⁸ Raport końcowy tematu: Nowakowski M., Witwicki M.: Zasady kształtowania centralnych ośrodków usługowych miast. IKS, 1975.

miast stanowiących ośrodki wzrostu o znaczeniu krajowym /siedziby nowych województw/.

Głównymi problemami badań były:

- istota zjawiska współczesnego centrum miasta,
- metoda kształtowania programu centrum,
- zasady rozwiązywania zagadnień funkcjonalno-przestrzennych, komunikacyjnych i zabytkowych,
- ujednoczenie pojęć, terminów, mierników oraz systemów klasyfikacji i oceny zjawisk.

Centrum było rozpatrywane jako zagadnienie urbanistyczne. Podstawowymi skalami materiałów rysunkowych były plany 1:2000, 1:5000. Studia dotychczasowego rozwoju dotyczyły przede wszystkim lat

1945-1970. Ponadto zajmowano się okresem perspektywicznym /1990/ i ponadperspektywicznym. Całość pracy obejmowała następujące etapy:

- 1/ poznanie dotychczasowego stanu badań, studiów i rozwiązań projektowych,
- 2/ określenie wpływu prognoz ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego i technicznego na kształtowanie centrum miasta,
- 3/ analiza i ocena stanu zagospodarowania i procesów rozwoju centrów wybranych miast polskich,
- 4/ wariantowe opracowanie studialno-projektowe wybranych centrów,
- 5/ opracowanie syntetyczne - określenie zasad kształtowania centrów.

W pracach aktywnie uczestniczyły zespoły z politechnik: gdańskiej, krakowskiej, warszawskiej i wrocławskiej.

Pilne zapotrzebowanie na wyniki badań tej dziedziny spowodowało ustalenie takiego programu, który umożliwiał ich sukcesywne udeszcznianie.

Niezależnie więc od szeregu publikacji /patrz zestawienie bibliografii/ przeprowadzono w latach 1971-1975 sześć narad problemowych dla projektantów centrów miast i ośrodków usługowych w dzielnicach mieszkaniowych ⁹.

Temat 21.5. Zasady kształtowania zespołów usługowych w miastach ¹⁰

Celem badań było określenie związków między rozwojem potrzeb społecznych a zasadami programowania, rozmieszczania i kształtowania wybranych zespołów i obiektów /w zakresie tzw. społecznej infrastruktury/, ze skierowaniem uwagi na koncentrację, elastyczność funkcjonalno-przestrzenną, modele programowo-przestrzenne i współzależności sieciowe urzędzeń.

Badania nie objęły - zgodnie z przyjętym założeniem tematu - kształtowania wszystkich urzędzeń usługowych, lecz zostały skoncentrowane na problemach kształtowania urbanistyczno-architektonicznego obiektów i urzędzeń oświaty i wychowania, kultury, rekreacji fizycznej i sportu oraz innych związanych z nimi urzędzeń usług podstawowych w miastach.

Problematyka usług podstawowych związanych z zabudową mieszkaniową została włączona do zakresu badań tematu od połowy 1973 r.

Prace wykonywano w oparciu o badanie własne zespołu autorskiego oraz opracowania podwykonawców: Instytutu Architektury i Urbanistyki Politechniki Wrocławskiej i Centralnego Ośrodka Badawczo-Projektowego Budownictwa Ogólnego w Warszawie.

Podstawą do wynikowych wniosków i modeli programowo-przestrzennych były:

9 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.7.

10 Raport końcowy tematu: Janicki S. i inni: Zasady kształtowania zespołów usługowych w miastach. IKS, 1975.

- prognozy rozwoju poszczególnych dziedzin /"resortowe"/,
- założenia przemian programowo-organizacyjnych i technologicznych dla funkcjonowania i działalności /model oświaty, permanentne kształcenie, upowszechnianie kultury, rekreacja fizyczna i sport, czas wolny, usługi podstawowe/,
- badania oświatowych kierunków teorii i praktyki kształtowania architektonicznego i urbanistycznego, zwłaszcza dotyczące wewnętrznej i zewnętrznej elastyczności obiektów i zespołów usługowych,
- odpowiedzi projektantów i użytkowników na rozpisane ankiety,
- wnioski z nowych rozwiązań programowych i funkcjonalno-przestrzennych w projektach realizacyjnych, eksperymentalnych i konkursowych /m.in. w konkursach dla "osiedla przyszłości" - 1974 r./¹¹.

Temat 21.6. Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów ¹²

Celem cyklu prac badawczych było określenie podstaw teoretycznych i zasad kształtowania zespołów mieszkaniowych w miastach różnej wielkości o zróżnicowanych warunkach rozwoju. Przedmiot badań dotyczył elementów struktury wewnętrznej zespołów mieszkaniowych, jak i problemów powiązań zewnętrznych uwarunkowań ogólnomiejskich, jakie powinny być uwzględnione w kształtowaniu zespołów mieszkaniowych w miastach różnej wielkości.

W temacie przeprowadzono badania retrospektywne, badania obejmujące stan rzeczywisty /aktualny/, badania ogólnoteoretyczne oraz bezpośrednie badania i studia perspektywiczne nad przyjętymi w

11 Wnioski merytoryczne w rozdziale 2.7.

12 Raport końcowy tematu: Sumień T., Lewicka K. i inni: Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów w miastach. IKS, 1975.

programie pracy zagadnieniami w ujęciach modelowych i studialno-projektowych. Jako horyzont czasu przyjęto okres po 1980 r.

Z obszernej problematyki tematu wybrano zagadnienia, które uznano za najbardziej istotne dla potrzeb praktycznych. Cykl prac badawczych obejmował następujące zagadnienia:

- analiza istniejącego stanu w kraju i za granicą jako podstawa do określenia uzasadnionych zmian po 1980 r. /246/.
- podstawy krytyki i oceny zespołów mieszkaniowych,
- analiza wpływu zróżnicowanych środowisk urbanistycznych w miastach na kształtowanie zabudowy mieszkaniowej,
- wybrane problemy programowania i kształtowania zespołów mieszkaniowych,
- problemy chłonności terenów mieszkaniowych w miastach,
- studia systemów zabudowy mieszkaniowej uprzemysłowionej.

W ramach tematu wykonano szereg opracowań studialnych i studialno-projektowych. Dla przykładu można wymienić "Studium modelowe układów i standardów komunikacyjnych jednostek mieszkaniowych w miastach", "Studia nad kształtowaniem zabudowy mieszkaniowej w oparciu o programy eksperymentalne", "Zasady strefowania funkcjonalnego w jednostkach mieszkaniowych".

W pracach badawczych i studialnych brały udział zespoły z wydziałów architektury politechnik: warszawskiej, krakowskiej, wrocławskiej, gdańskiej i ASP w Warszawie. Jakkolwiek zakres ich prac uległ pewnym ograniczeniom w stosunku do programu wstępnego ze względu na brak materiałów wyjściowych, to jednak wyniki tych opracowań należy ocenić jako pozytywne.

Należy podkreślić, że wyniki badań zostały częściowo wykorzystane i wdrożone praktycznie przy opracowywaniu normatywu urbanistycz-

nego /Zarządzenie nr 9 MGT10S z 29.I.1974 r./ ¹³.

Temat 21.7. Zasady przebudowy zespołów mieszkaniowych w miastach ¹⁴

Celem badań przeprowadzonych w latach 1971-1975 było przygotowanie podstaw do prac projektowych oraz polityki w zakresie przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej w obrębie miast dużych.

Przedmiotem cyklu prac badawczych było możliwie wszechstronne rozpoznanie i naświetlenie zależności występujące pomiędzy stanem i charakterem zainwestowania, a przyjętymi założeniami w procesie przebudowy i modernizacji budynków i zespołów mieszkaniowych na obszarach śródmiejskich miast o zaludnieniu ponad 100 000 mieszkańców.

Prace badawcze prowadzone były w ujęciu zarówno retrospektywnym jak i prospektywnym, w oparciu o wybrane przykłady dużych miast polskich. Wstępnej analizie poddane zostały zespoły starej zabudowy mieszkaniowej w Gdańsku, Bydgoszczy, Toruniu, Olsztynie, Szczecinie, Wrocławiu, Łodzi, Częstochowie, Poznaniu, Warszawie, Radomiu, Krakowie /264/.

Zakres prac obejmował następujące zagadnienia:

- analiza i ocena stanu zagospodarowania zespołów mieszkaniowych /268/.
- określenie wpływu prognoz rozwoju społeczno-gospodarczego i technicznego na kształtowanie zespołów zabudowy mieszkaniowej

¹³ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.6.

¹⁴ Raport końcowy tematu: Sękowski S. i inni: Opracowanie podstaw metodycznych dla programowania i projektowania przebudowy i modernizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej na obszarach śródmiejskich miast dużych. IKS, 1975.

/275/,

- opracowanie podstaw metodycznych do programowania i projektowania przebudowy i modernizacji zabudowy mieszkaniowej /252,271 273,276/.

W ramach tematu wykonano opracowania studialno-projektowe o charakterze wariantowym, mające na celu sprawdzenie przyjętych zasad i założeń teoretycznych na określonych kategoriach obszarów /opracowaniem objęto wybrane zespoły zabudowy, wymagające przebudowy w miastach: Gdańsk, Kraków, Szczecin i Wrocław /266,267,271, 273,276/.

Prace analityczne i studialne wykonano w skali tak poszczególnych budynków, jak i całego zespołu mieszkaniowego w ujęciu urbanistycznym. W ograniczonym zakresie przeprowadzono badania statystyczne /analiza wieloczynnikowa, korelacja/ - /267/.

Podstawę wnioskania stanowiły:

- własne studia literatury przedmiotu,
- dostępne opracowania studialne i projektowe,
- materiały i opracowania problemowe przygotowane dla potrzeb tematu w trybie prac zleconych,
- materiały i opracowania innych placówek naukowych, mające związek z tematem.

Prace wykonano w ścisłej współpracy z zespołami naukowo-badawczymi Instytutów Architektury i Urbanistyki Politechniki Gdańskiej /271/ i Politechniki Wrocławskiej /267/ ¹⁵.

Temat 21.8. Zasady kształtowania zespołów przemysłowych w miastach ¹⁶

15 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.6.

16 Raport końcowy tematu: Dumnicki J.,: Zasady kształtowania zespołów przemysłowych w miastach. IKS, 1975.

Celem pracy było zbadanie podstawowych kierunków lokalizacji obiektów i urządzeń zaopatrzenia oraz zaplecza technicznego miast, określenie możliwości ich centralizacji i zbliżenia do terenów mieszkalnych, jak również określenie zasad ich kształtowania z uwzględnieniem warunków pracy i ładu przestrzennego.

Badaniami objęto przemysł spożywczy, usługi pralnicze, zaplecze techniczne transportu oraz zaopatrzenie /magazyny/.

Zakres tematyczny pracy obejmował następujące zagadnienia:

- określenie konkretnych wskazań programowania, lokalizacji i kształtowania omawianych obiektów w aspekcie prawidłowości projektowania elementów struktury miasta,
- analiza możliwości tworzenia zespołów przemysłowo-usługowych i zbliżenia ich do terenów mieszkaniowych,
- analiza możliwości określenia zasad ładu przestrzennego w odniesieniu do architektury przemysłu w miastach.

Ze względu na konieczność praktycznej przydatności studiów niezbędne były założenia ograniczające, w związku z tym nie prowadzono zróżnicowanych badań dla miast różnej kategorii, przyjmując, że studium zmierzać będzie w kierunku ujednoczonych wytycznych do zastosowania w różnych miastach, w zasadzie powyżej 20 000 mieszkańców.

Zakres pracy narzucił trzy główne etapy postępowania badawczego, z zachowaniem odpowiednich, różnych metod badań.

Pierwszą fazą pracy było rozeznanie stanu wiedzy w podjętej problematyce, drugą - analiza empiryczna obecnego stanu projektowania i realizacji obiektów, trzecią - końcowe wnioski syntetyczne ¹⁷.

¹⁷ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.8.

1.3. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 22 pt.

"Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego"

Celem przeprowadzonych prac badawczych w grupie tematycznej 22 było wyjaśnienie w jaki sposób i w jakim stopniu obecna struktura osadnictwa wiejskiego ogranicza możliwości gospodarczego i społecznego rozwoju obszarów wiejskich. Miały one również za zadanie opracowanie modelu dla oceny wariantów przekształceń tej struktury uwzględniającego zróżnicowane prognozy przemian organizacji produkcji rolnej oraz różne formy obsługi ludności.

Temat 22.1. Struktura agrarna oraz ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych jako czynniki kształtujące formy przestrzenne osadnictwa rolniczego ¹⁸

Zadaniem prac było znalezienie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Jaki jest obraz przestrzenny struktury agrarnej w Polsce i czy istnieje związek między strukturą obszarową gospodarstw a formami osadnictwa rolniczego? Jakie jest tempo i jakiego należy się spodziewać w najbliższym dziesięcioleciu przechodzenia z gospodarki drobnoobszarowej na wielkoobszarową i czy nastąpią w tym zjawisku zasadnicze zróżnicowania w poszczególnych regionach kraju?
2. Czy istnieje i jaki jest związek między formą osadnictwa wiejskiego a warunkiem produkcji rolniczej w dwóch podstawowych formach organizacyjnych gospodarstw, tj. w gospodarce wielkoobszarowej i chłopskiej? Jaki powinien być model osadnictwa wiejskiego

18 Raport końcowy tematu: Lachert A. i inni: Struktura agrarna oraz ekonomika i organizacja przedsiębiorstw rolnych jako czynniki kształtujące formy przestrzenne osadnictwa rolniczego.

rolniczego, który by zabezpieczał potrzeby produkcji rolnej w obu typach organizacyjnych i pozwalał na stopniowe przejście z gospodarki drobnoobszarowej na wielkoobszarową przy jednoczesnym stałym podnoszeniu poziomu produkcji rolniczej? ¹⁹

Temat 22.2. Obsługa rolnictwa i ludności jako czynniki kształtujące formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego ²⁰

W temacie 22.2. naświetlono wpływ poszczególnych wyodrębnionych elementów obsługi na kształtowanie osadnictwa wiejskiego, a następnie przedstawiono kompleksowo całokształt zagadnienia. Jako elementy obsługi przyjęto: mieszkalnictwo, techniczną obsługę rolnictwa, skup i zaopatrzenie rolnictwa, obsługę agro-zooweterynaryjną, przemysł przetwórczy, handel, zaopatrzenie ludności, administrację, usługi socjalno-kulturalne, uzbrojenie inżynierskie, komunikację i transport masowy. Zostały ustalone związki występujące pomiędzy poszczególnymi elementami obsługi przy różnej organizacji gospodarstw rolnych i kierunkach produkcji. Stanowiły one następnie przesłanki do kształtowania modeli różnych typów środków obsługi dla wsi i kształtowania sieci obsługi rolnictwa i ludności na obszarach wiejskich. ²¹

Temat 22.3. Struktury funkcjonalno-przestrzenne i modele procesów przekształceń osadnictwa wiejskiego ²²

Zadaniem tematu było wykazanie, jakie związki występują na ob-

19 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.4.

20 Raport końcowy tematu: Sieroszewska-Soboćka M.: Infrastruktura w osadnictwie wiejskim. Synteza tematu. IKS, 1975.

21 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.4.

22 Raport końcowy tematu: Dembowska Z. i inni: Zbiór modeli syntetycznych prognostycznych zagospodarowania przestrzennego rejonów o dominującej funkcji rolniczej. IKS, 1975.

szarach wiejskich między wielu elementami składowymi systemów społecznych, ekonomicznych i zagospodarowania przestrzennego.

Głównym problemem i kierunkiem orientacji hipotez było opisanie istniejącej struktury funkcjonalno-przestrzennej badanych obszarów, przedstawienie sieci osadniczej wsi i małych miast oraz przemian, jakie występują pod wpływem intensyfikacji rolnictwa, rozwoju komunikacji, lokalnego uprzemysłowienia i rozwoju pozarolniczego sektora wsi. Opisanie struktury i przeprowadzone na jej podstawie wyjaśnienia niektórych zależności pozwoliło na skonstruowanie modeli logicznych, wskazujących tok występujących procesów. Podjęto próbę wykorzystania modeli opisowych do prognozowania aranżując, w jaki sposób określone decyzje o charakterze społeczno-gospodarczym odbijają się na przyszłym zagospodarowaniu obszarów wiejskich, a głównie na ich sieci osadniczej ²³.

Tematy 22.1, 22.2 i 22.3 stanowiły zintegrowany program badań. Jego podstawą były badania empiryczne, którymi objęto powiaty: buski, gnieźnieński, suwalski i ciechanowski. Zastosowano ujęcie systemowe, wydzielając kilka podstawowych podsystemów: demografię, rolnictwo i usługi.

Badania nad rozwojem i rozmieszczeniem ludności przeprowadzono stosując uporządkowanie rangowe. Dla wyznaczenia typów struktur ludności zastosowano trójkąt Ferreta.

W analizach ludnościowych przyjęto dwa warianty badanych obszarów: miejscowości statystyczne kwadraty /moduły/ o boku 0,5 x 0,5 km. Drugi sposób podziału okazał się zwłaszcza przydatny przy badaniu rozmieszczenia przestrzennego ludności /ogółem, rolniczej i nierolniczej/ i stopnia koncentracji: wokół ośrodków usługowych,

²³ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.4.

w strefach podmiejskich, wokół przystanków i wzdłuż tras komunikacji masowej.

Wprowadzenie siatki modularnej umożliwiło zastosowanie metod i modeli matematycznych /np. model grawitacji/ do badań związków między podsystemami /osadnictwo-usługi; osadnictwo-komunikacja/.

W badaniach nad infrastrukturą ekonomiczną - społeczną i techniczną korzystano z analiz statystycznych:

a/ w skali kraju - w temacie 22.2 - przyjmując gminę jako jednostkę obszarową,

b/ w skali wybranych powiatów - w temacie 22.3. - gdzie podstawową jednostką była miejscowość statystyczna.

Wyposażenie w usługi scharakteryzowano stosując syntetyczne wskaźniki wyposażenia i wyróżniając typy miejscowości z punktu widzenia funkcji usługowych.

Do wykazania związków między poszczególnymi jednostkami osadniczymi powiatu zastosowano metodę taksonomii numerycznej. Efektem końcowym pracy są modele częściowo sformalizowane matematycznie.

Temat 22.4. Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast, ośrodków powiatowych i gminnych ²⁴

Zasadniczym celem pracy było określenie roli, jaką pełnią i pełnić powinny małe miasta położone na terenach o dominującej funkcji rolniczej, a także jaki kształt przestrzenny należy im nadać, aby mogły prawidłowo pełnić wyznaczone im funkcje.

Praca miała charakter teoretyczny i empiryczny. Badania przeprowadzono na przykładzie dziesięciu wybranych małych miast, położonych

24 Raport końcowy tematu: Kotula T. i inni: Raport końcowy-wnioski dotyczące zasad kształtowania struktur małych miast, sterowanie procesami przebudowy i metody planowania miejscowego. IKS, 1975.

w różnych regionach kraju, a stanowiących siedziby władz powiatowych lub gminnych /Białowa, Brańsk, Kock, Margonin, Mirosławiec, Morąg, Płońsk, Stronie Śląskie, Wschowa, Żelów/. W miastach tych i na otaczających je obszarach przeprowadzono badania głównych elementów systemów społecznych i gospodarczych oraz form zagospodarowania przestrzennego. Dla tych miast sporządzono eksperymentalne projekty zagospodarowania przestrzennego w wariantach i na tej podstawie sformułowano ogólne zasady planowania przestrzennego ²⁵.

1.4. Badania przeprowadzone w ramach grupy tematycznej 24 pt.

"Zasady kształtowania i przebudowy aglomeracji miejskich"

Temat 24.3. Wybrane problemy zagospodarowania przestrzennego aglomeracji miejskich ²⁶

Celem pracy było przestudiowanie tendencji rozwojowych w zakresie tych elementów zagospodarowania przestrzennego, które mają najistotniejsze znaczenie dla kompleksowego rozwoju aglomeracji ze szczególnym uwzględnieniem obszarów podmiejskich oraz sformułowanie zasad programowania i planowania rozwoju tych elementów w obrębie kompleksowych planów zagospodarowania przestrzennego aglomeracji.

Z szerokiego zakresu problemów dotyczących zagospodarowania przestrzennego aglomeracji miejskich wybrane kilka, które poddano szczegółowym badaniom:

- charakterystyka funkcjonalna i przestrzenna podmiejskich jednostek osadniczych,

25 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.4.

26 Raport końcowy tematu: Karbownik W. i inni: Wybrane problemy zagospodarowania przestrzennego aglomeracji miejskich. Podsumowanie wyników badań. IKS, 1975.

- zasady zagospodarowania i przebudowy podmiejskich zespołów mieszkaniowych,
- zagospodarowanie obszarów dla potrzeb wypoczynku podmiejskiego,
- organizacja przestrzenna szkolnictwa wyższego i nauki,
- kształtowanie sieci ośrodków handlowych,
- warunki rozwoju aglomeracji z punktu widzenia zasobów wodnych i możliwości odprowadzania ścieków.

Zespół prowadzący badania brał jednocześnie aktywny udział w pracach nad planami aglomeracji polskich. Opracował on podstawy metodologiczne, a następnie konsultował prace zespołów terenowych i podsumował wyniki ich prac planistycznych. W związku z tym w ramach tematu nie prowadzono już prac studialnych, lecz jako podstawy do wnioskowania wykorzystano bogaty materiał uzyskany w czasie koordynacji prac planistycznych. Nastąpiło więc odwrócenie klasycznego toku prac badawczych. Najpierw bowiem zalecono doświadczenia praktyczne a w ramach niniejszego tematu dokonano ich uzupełnienia, rozwinięcia i uogólnienia.

Wyniki prac badawczych były z kolei bieżąco wykorzystywane w praktyce planistycznej.

Zróżnicowany charakter wybranych problemów spowodował różny zakres pracy, a także odmiennosć metod badawczych. Badania każdego z tych elementów pozwoliły na sprecyzowanie wniosków uogólniających do zasad planowania rozwoju aglomeracji miejskich i ich przestrzennego kształtowania.

Podstawowym przedmiotem prac badawczych była struktura przestrzenna aglomeracji miejskich stanowiących zbiór jednostek osadniczych, pomiędzy którymi pod wpływem specjalizacji zachodzą intensywne przemieszczenia osób, towarów i usług ²⁷.

27 Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.2.

Temat 24.4. Wybrane problemy fizjograficzne kształtowania struktury przestrzennej aglomeracji miejskich ²⁸

Podstawowym celem prac badawczych było przestudiowanie fizjograficznych warunków rozwoju przestrzennego aglomeracji i podstaw oraz zasad kształtowania i ochrony środowiska przyrodniczego w wielkich zespołach miejskich, a następnie na tej podstawie przedstawienie wniosków dotyczących metod i zakresu prac fizjograficznych dla potrzeb planowania aglomeracji a w szczególności kształtowania ich struktury przestrzennej.

Z szerokiego zakresu problemów dotyczących fizjograficznych podstaw kształtowania przestrzennej struktury aglomeracji wybrane zostały dwa, które poddano szczegółowym badaniom:

- obszary chronione /parki krajobrazowe, strefy chronionego krajobrazu/ i ich rola w kształtowaniu struktury przestrzennej aglomeracji miejskich,
- warunki geomorfologiczne i ich rola w kształtowaniu struktury przestrzennej miast.

Odmiennej charakter wybranych problemów spowodował różny zakres pracy, a także odmiennosc stosowanych metod badawczych.

W trakcie pracy nad pierwszym zagadnieniem przeanalizowano pod kątem problematyki związanej z realizacją programu kształtowania i ochrony środowiska "Studium środowiska przyrodniczego" ²⁹ wykonane dla 23 aglomeracji. Szczególną uwagę zwrócono na tworzenie nowych typów obszarów chronionych w postaci parków krajobrazowych

28 Raport końcowy tematu: Różycka W.: Wybrane problemy fizjograficzne kształtowania struktury przestrzennej aglomeracji miejskich. IKS, 1975.

29 Różycka W., Stala Z.: Kształtowanie i ochrona środowiska przyrodniczego na terenach aglomeracji miejskich w Polsce /raport/. Załącznik do raportu o rozwoju aglomeracji w Polsce. Maszynopis powielony, IUA, 1973, 50 map i szkiców w skali 1:100 000.

i obszarów krajobrazu chronionego.

Ponadto przeanalizowano stan prawny obszarów chronionych według obowiązujących przepisów i przedstawiono propozycje generalnego uregulowania prawnego statusu obszarów chronionych.

W drugiej pracy przeanalizowano 11 miast położonych w obrębie jednej strefy pod względem charakteru rzeźby, na terenie aglomeracji kalisko-ostrowieckiej, warszawskiej i terenach sąsiednich. Na podstawie analizy geomorfologicznych warunków wybranych miast opracowano kryteria będące podstawą podziału obszarów tych miast na jednostki fizjograficzne, wpływające na ich strukturę przestrzenną.

Obie prace - choć każda w innej skali - proponują zasady kształtowania obszarów otwartych, stanowiących element ekologicznego systemu ochrony środowiska na terenach zurbanizowanych ³⁰.

Temat 24.5. Cele społeczne w planowaniu rozwoju i przekształceń aglomeracji miejskich ³¹

Celem prac było dokonanie przeglądu wybranych teorii i metod postępowania przy ustalaniu celów społecznych rozwoju i przekształceń aglomeracji. Podjęcie tego tematu wynikało z przekonania, że cele społeczne są w ustroju socjalistycznym celami dominującymi, jednocześnie zaś wiedza w tym zakresie nie jest ani obfita ani uporządkowana.

Program nie zawierał badań empirycznych. Badania zostały zapoczątkowane dopiero w 1974 r., dlatego też mogły objąć jedynie wybrane problemy. W związku z tym ograniczono się do trzech tematów.

³⁰ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.2.

³¹ Raport końcowy tematu: Wallis A., Zarzycki J.: Cele społeczne i przekształcanie aglomeracji miejskich. Wstępna synteza i wnioski do dalszych badań. IKS, 1975.

Mianowicie, na tle ewolucji celów społeczno-gospodarczych, omówiono:

- koncepcje kształtowania miast w Europie Zach. w okresie międzywojennym,
- koncepcje urbanistyczne w ZSRR /lata 1917-1930/,
- ewolucję zasad kształtowania przestrzennego Warszawy /lata 1945-1975/ ³²

Temat 24.6. Ropwój aglomeracji miejskich a procesy przekształceń struktur demograficznych i zatrudnienia w latach 1970-1990. Modelowe ujęcie przewidywania zmian w rozmieszczeniu ludności ³³

Celem pracy było sprawdzenie działania modelu łańcuchów Markowa do prognozowania rozmieszczenia ludności oraz ocena możliwości jego zastosowania w planowaniu przestrzennym. Celem badań była również próba modyfikacji modelu, zmierzająca do urealnienia jego założeń i lepszego dopasowania go do charakterystycznych dla Polski warunków społeczno-ekonomicznych.

Podstawę wnioskowania więc stanowi prognoza historyczna /lata 1967-1973/, wykonana dla sprawdzenia działania modelu i oceny jego siły prognostycznej oraz perspektywiczna prognoza rozmieszczenia ludności Polski w latach 1974-1990.

Zakres przestrzenny opracowania objął Polskę w podziale na dawne województwa ³⁴.

³² Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.2.

³³ Raport końcowy tematu nie był opracowany.

³⁴ Wnioski merytoryczne podano w rozdziale 2.2.

2. WNIOSKI DOTYCZĄCE ROZWOJU I KSZTAŁTOWANIA WEWNĘTRZNEJ STRUKTURY JEDNOSTEK OSADNICZYCH

2.1. Warunki rozwoju jednostek osadniczych

Zagospodarowanie przestrzenne jest wynikiem świadomych poczynań polegających na przystosowaniu terenów do potrzeb działalności ludzkiej. Jest więc ono bezpośrednio związane z sytuacją społeczną, gospodarczą i polityczną kraju. Nowe elementy każdej z tych sytuacji zmuszają do weryfikacji dotychczasowych poglądów i dostosowania do niej należytych rozwiązań. Zagospodarowanie nie jest jednak wytworem chwili, narasta ono ewolucyjnie w ciągu długotrwałych procesów rozwoju miast i wsi. Poszukiwania nowych rozwiązań mogą więc być skuteczne tylko, jeśli spojrzymy na ten rozwój jako na proces ciągły, uwarunkowany decyzjami podejmowanymi w przeszłości.

Dlatego w niniejszym rozdziale chcielibyśmy przede wszystkim zwrócić uwagę na te nowe sytuacje, które zmuszają do poszukiwań nowych rozwiązań. Jakkolwiek bowiem są to sprawy na ogół znane, to jednak ich łączne przedstawienie wydaje się niezbędne dla zobrazowania podstawowych problemów zagospodarowania jednostek osadniczych.

2.1.1. Procesy demograficzne

Struktura wieku ludności polskiej podlega cyklicznym wahaniom. Jest to skutek przesuwania się nielicznych roczników "wojennych" i powojennego wyżu demograficznego, oraz zmniejszającej się dzietności rodzin. Następujące po sobie "fale" powodują nierównomierny dopływ nowych sił produkcyjnych oraz okresowe zapotrzebowanie na różnego rodzaju urządzenia dla danej grupy wieku.

Zasadnicze znaczenie przyrostu zasobów sił roboczych, jakie nastąpi w najbliższym czasie, wpłynie w istotny sposób na kierunki polityki gospodarczej państwa, a tym samym na demograficzną sytuację

zatrudnienia w poszczególnych miastach.

Rozwój miast w latach sześćdziesiątych przebiegał pod silnym wpływem zapotrzebowania na usługi szkolne. Wynikało to z wielkiej liczby dzieci w tym okresie. Obecnie wyż ten wkroczył w wiek podejmowania pracy lub studiów wyższych oraz zakładania własnych rodzin. Ciśnienie przesunęło się na inne urządzenia. Specjalnej wagi nabiera problem mieszkaniowy oraz rozwój usług.

Jednocześnie malejąca liczba dzieci powoduje zmniejszenie się zapotrzebowania na szkoły. Występuje natomiast z coraz większą ostrością problem stworzenia właściwych warunków życia dla ludzi w wieku poprodukcyjnym. Zjawisko starzenia się społeczeństwa polskiego ma charakter procesu długofalowego. Problem ten będzie więc nabierał znaczenia z biegiem czasu.

Spadek przyrostu naturalnego pociąga za sobą tendencje do stabilizacji liczby ludności w Polsce wraz ze wszystkimi niebezpieczeństwami z tym związanymi. Należy się spodziewać, że wystąpi nowy typ miast, rozwijających się społecznie i gospodarczo przy niezmienniejącej się liczbie ludności. Stworzy to zupełnie nowe sytuacje, gdyż dotychczas pojęcie rozwoju miasta było utożsamiane ze wzrostem liczby ludności, a jego brak był uważany za dowód stagnacji również i w innych dziedzinach.

Polska znajduje się w fazie szybkiej urbanizacji. Ludność miejska wzrosła w okresie 1945-1974 z 7602 tys. do 18 487 tys., stanowiąc obecnie 54,6^o/o ogółu. Liczba ludności wiejskiej pozostała na mniej więcej niezmiennym poziomie około 15-16 milionów. Ponieważ przyrost naturalny w miastach jest coraz niższy, a w niektórych z nich spadł nawet do poziomu zerowego - ogromna większość przyrostu ludności miejskiej jest powodowana stałą migracją ze wsi do miast. Zjawisko to będzie się potęgować, pociągając skutki

społeczne i gospodarcze, tak na obszarach wiejskich, jak i w miastach, szczególnie średnich, szybko rozwijających się.

Procesy demograficzne stwarzają zupełnie nową sytuację dla rozwoju jednostek osadniczych i zmuszają do weryfikacji szeregu zasad w programowaniu i projektowaniu zagospodarowania przestrzennego.

2.1.2. Procesy społeczne

Planowanie miejscowe podjęte było w Polsce w okresie międzywojennym przez najbardziej postępowe środowiska i od samych początków było silnie przesiąknięte treścią społeczną. Ten kierunek został utrwalony i rozwinięty w ustroju socjalistycznym. Planisci miejscowi łączyli poszukiwania właściwych rozwiązań przestrzennych z realizacją podstawowych założeń polityki społecznej, uważając się za przedstawicieli potrzeb miejscowej ludności. Zasady te były w planowaniu miejscowym realizowane w następujący sposób:

- prawo do pracy - poprzez bilansowanie w planach ogólnych liczby ludności i miejsc pracy,
- prawo do mieszkania - poprzez opracowywanie długoterminowych prognoz rozwoju demograficznego jako podstaw do programowania inwestycji mieszkaniowych i zabezpieczenie w każdym planie terenów pod budownictwo mieszkaniowe dla wszystkich mieszkańców,
- prawo do wypoczynku - poprzez wyznaczanie terenów i programowanie zagospodarowania ich dla wypoczynku codziennego, cotygodniowego, dorocznego i dla sportu,
- prawo do właściwych warunków życia w mieście - poprzez odpowiednie lokalizowanie i programowanie ośrodków nauki, kultury, oświaty, handlu i innych usług oraz planowe kształtowanie środowiska,
- zasada równości społecznej - poprzez stosowanie jednolitych stan-

dardów w stosunku do wszystkich grup społecznych.

Nowa polityka w dziedzinie społecznej i gospodarczej podjęta przez kierownictwo Partii i Państwa w latach siedemdziesiątych stwarza warunki do pełniejszej realizacji celów społecznych. Jednocześnie jednak zmusza do weryfikacji szeregu zasad i parametrów wykształconych dawniej. Przyczyn jest tu tak wiele, że ograniczymy się jedynie do wymienienia kilku podstawowych:

- wzrost dochodów ludności,
- skracanie czasu pracy,
- wzrost motoryzacji,
- podniesienie poziomu wykształcenia,
- urbanizacja kraju - przyjmowanie miejskich form życia przez ludność wiejską.

W efekcie następuje przeobrażenie stylu życia i struktur rodzinnych, a w ślad za tym występują nowe potrzeby i zmiany hierarchii ich ważności. Mała rodzina o stale rosnącym standardzie życia ma dziś inne wymagania w stosunku do mieszkania, inne i znacznie wyższe potrzeby w dziedzinie usług, potrzebuje też więcej i lepiej wyposażonych terenów wypoczynkowych.

Osiągany obecnie poziom rozwoju społecznego i gospodarczego stwarza indywidualizację potrzeb ludności. W coraz większym stopniu zaspokajane są bowiem podstawowe potrzeby, w stosunku do których programy słusznie zakładały pełny egalitaryzm. Nadwyżki finansowe, jakimi obecnie dysponuje ludność, stwarzają jednak już możliwość indywidualizacji potrzeb i form ich zaspokajania. Przy wyższym poziomie rozwoju ujawniają się bowiem różne preferencje poszczególnych rodzin czy jednostek. Planowanie miast staje więc wobec ważkiego problemu: stworzenia warunków dla zaspokajania zróżnicowanych potrzeb, życia mieszkańców. Niezbędna jest więc weryfikacja

dotychczasowego programowania opartego o dość jednolite wskaźniki i podjęcie prób wprowadzania elementów zróżnicowań jakościowych.

Przyspieszony rozwój kraju stwarza konieczność adaptacji danych grup ludności do nowych warunków. Trudności adaptacyjne są poważną przyczyną zjawisk patologii społecznej. Jakkolwiek są to zjawiska o charakterze marginesowym - to konieczność ich likwidacji, lub co najmniej ograniczenia, staje się poważnym zagadnieniem w świetle planowanego dalszego przyspieszenia rozwoju. Niezbędna więc wydaje się dalsza integracja polityki społecznej i gospodarczej z decyzjami o rozwoju i zagospodarowaniu przestrzennym.

2.1.5. Polityka gospodarcza i przestrzenna

Zainicjowana w 1971 r. przez kierownictwo Partii i Rządu nowa polityka społeczna i gospodarcza stwarza nowe możliwości rozwoju miast. Jednocześnie jednak wynikają z niej problemy, które zmuszają do weryfikacji szeregu dotychczasowych poglądów i stereotypowych rozwiązań.

Nowy kierunek polityki kładzie większy nacisk na zaspokojenie potrzeb ludności jako warunku dalszego intensywnego rozwoju kraju. Nie oznacza to, że wymogi efektywności w stosunku do nakładów inwestycyjnych mają ulec ograniczeniu. Należy jednak zweryfikować szeroko obecnie rozpowszechniony nawyk przyznawania absolutnego priorytetu wszelkim wymaganiom przemysłu, nawet wtedy, gdy są one niekorzystne dla warunków bytowych miejscowej ludności.

Wzrost dochodów ludności, stanowiący jeden z istotnych elementów polityki społeczno-gospodarczej, zapewnił poszczególnym jednostkom większe możliwości rozwoju i lepsze warunki bytowe. Będzie więc rosło zapotrzebowanie na mieszkania, usługi i różne dobra konsumpcyjne. Wychodząc naprzeciw tym potrzebom kierownictwo Partii

przedstawiło w wytycznych na VII Zjazd program rozwoju mieszkalnictwa, motoryzacji indywidualnej oraz innych dziedzin istotnych dla warunków bytowych, powiązanych w logiczną całość polityki społeczno-gospodarczej.

W tych warunkach budowa "drugie. Polski" nie stanowi jedynie problemu ilościowego. Rozwój społeczny i sytuacja materialna ludności będzie powodować również zmianę wymagań o charakterze jakościowym. Zagadnienie wyposażenia miast nie tylko w podstawowe urządzenia usługowe, zapewnienie wyższego ich standardu, rozmieszczenie tych urządzeń w łatwo dostępnych i atrakcyjnych ośrodkach - stanowią jedną z istotnych grup zadań, szczególnie ważnych na najbliższą przyszłość.

Plan zagospodarowania kraju przewiduje poważny rozwój usług. Przewidziano, że w okresie 1970-1990 nastąpi niejako odwrócenie proporcji zatrudnienia w sektorach I i III. W roku 1990 zatrudnienie w usługach osiągnie poziom obecnego zatrudnienia w rolnictwie, przewyższając zatrudnienie w przemyśle; natomiast zatrudnienie w rolnictwie spadnie do dzisiejszego poziomu zatrudnienia w usługach. Obraz ten wskazuje skalę przemian, jakie nastąpią w najbliższym piętnastoleciu. Nastąpi więc zweryfikowanie poglądów o roli przemysłu jako podstawowego czynnika rozwoju miast i zatrudnienia.

W poprzednich okresach sądzono, że postulat zapewnienia równych warunków bytowych ludności wszystkich obszarów kraju wymaga dążenia do równomiernego rozwoju gospodarczego, rozumianego jako równomierne uprzemysłowienie kraju. Plan zagospodarowania kraju wprowadza istotną zmianę tego tradycyjnego podejścia, wprowadzając zróżnicowanie funkcjonalne poszczególnych regionów. Przyjęto słuszną zasadę, że o warunkach bytowych nie decyduje dochód tworzony, lecz dzielony oraz, że poprzez planową redystrybucję dochodu, możli-

wą w polityce socjalistycznej, można zmniejszyć dysproporcje występujące w poziomie bytowania.

Realizacja tej zasady, wypuklając znaczenie warunków lokalnych, wpłynie na indywidualizację miast polskich. Występująca bowiem specjalizacja funkcji znajdować będzie bezpośrednie odbicie w strukturze zatrudnienia, zagospodarowania miast, a nawet w sposobie życia mieszkańców. Będzie to wymagać odstąpienia od klasycznych rozwiązań przestrzennych i funkcjonalnych, a poszukiwania zróżnicowanych koncepcji, dostosowanych do indywidualnej charakterystyki poszczególnych miast.

Postulat ten jest zgodny z coraz częściej występującymi zarzutami przeciwko monotonii zabudowy oraz z aktywizacją szeregu miast, podejmujących różnorodne inicjatywy lokalne.

Plan zagospodarowania kraju sformułował koncepcje rozwoju sieci osadniczej kraju jako zorganizowanego systemu. Następować więc będzie intensyfikacja powiązań pomiędzy poszczególnymi ośrodkami - zjawisko charakterystyczne dla wyższego stopnia rozwoju. Poszczególne miasta w coraz większym stopniu uwarunkowane będą procesami rozwoju ogólnokrajowego oraz rozwojem innych jednostek osadniczych. Dlatego planowanie lokalnych systemów osadniczych musi nabierać coraz większej wagi. Plany zagospodarowania województw mają tu do spełnienia podstawową rolę.

W najbliższym piętnastoleciu nastąpią istotne zmiany w rolnictwie. Przeprowadzone badania wykazują jednak nieskuteczność dotychczasowej działalności w zakresie przekształcania zagospodarowania wsi. Konieczne jest więc opracowanie nowej strategii i konsekwentne jej realizowanie.

Kompleksowa strategia zagospodarowania wsi wymaga skoordynowania wysiłków wszystkich inwestorów społecznych oraz ukierunkowania

działalności prywatnej. Należy wziąć pod uwagę, że tempo prywatnego budownictwa na wsi ulegnie przyspieszeniu wobec wzrostu dochodów oraz ułatwień technicznych i organizacyjnych ze strony państwa.

Nowa polityka lat siedemdziesiątych nadała również wysoką rangę problematyce środowiska naturalnego. Ustalenia zawarte w Planie Zagospodarowania Kraju oraz w Programie Ochrony Środowiska wpływają w istotny sposób na kształtowanie jednostek osadniczych. Podnoszący się poziom wymagań dotyczących jakości środowiska, przy jednoczesnej urbanizacji kraju i zwiększającej się koncentracji ludzi i ich działalności oraz wzroście zapotrzebowania na różnorodne formy wypoczynku, zmusza nie tylko do studiów, ale i do realizacji układów przestrzennych, infrastruktury oraz różnorodnych urządzeń, niezbędnych dla ochrony biologicznego życia człowieka.

Polityka intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego zmierza do poszukiwania nowych rozwiązań we wszystkich dziedzinach, dotyczących rozwoju jednostek osadniczych. Realizacja tej strategii zależy będzie między innymi i od tego, czy zostanie wykształcona forma przenoszenia jej celów na szczebel miejscowy.

2.1.4. Reforma administracyjna

Przeprowadzona reforma administracji terenowej stwarza nie tylko inne ramy organizacyjne dla planowania miejscowego, ale również wpłynie będzie na kierunki rozwoju poszczególnych jednostek osadniczych i na obsługę ludności.

Dekoncentracja ośrodków władz terenowych stworzyła nowe możliwości rozwoju dla szeregu średnich miast oraz ośrodków gminnych. Powstały nowe warunki, w których te jednostki osadnicze będą się rozwijać. Zaistniała także konieczność nie tylko poszukiwania modeli przestrzennych najodpowiedniejszych dla tych warunków, ale rów-

niez skoordynowania polityki w dziedzinie zagospodarowania z kompleksową polityką rozwoju społecznego i gospodarczego tych jednostek osadniczych. Wykształcenie bowiem ośrodków, które byłyby zdolne spełnić zadania, jakie na nie nałożyła nowa struktura administracyjna wymaga jednoczesnego oddziaływania w wielu kategoriach.

Zmiany administracyjne przyspieszą wykształcenie się lokalnych systemów osadniczych. Dotyczy to zarówno aglomeracji, które w większości znalazły się pod władzą jednego wojewody, jak i systemów wojewódzkich oraz gminnych. Wykształcanie się tych systemów zwiększy intensywność połączeń między poszczególnymi jednostkami i wzajemne uwarunkowanie ich rozwoju.

Nowa struktura administracji tworzy dobre warunki dla planowania i sterowania rozwojem tych systemów. Wydaje się, że zaistniały możliwości, aby planowanie miejscowe stało się narzędziem bieżącej pracy władz terenowych. Sprzyjać temu będzie połączenie instytucjonalne służb planowania ze służbami inwestycyjnymi.

Zmiany te jednak powodują konieczność modyfikacji metod planowania oraz formy i treści planów. Miejscowe planowanie przestrzenne rozwijało się w innych warunkach, jako system o dość dużym stopniu autonomii. Należy przewidywać, że obecnie formy administracyjne spowodują dość poważne zmiany jego charakteru.

2.2. Rozwój i zagospodarowanie aglomeracji miejskich

2.2.1. Podstawowe problemy rozwoju aglomeracji

Uznanie aglomeracji miejskich w Polsce jako podstawowego ogniw sieci osadniczej nadało tej formie osadnictwa specjalne znaczenie. Aglomeracje nie są jednostkami osadniczymi w klasycznym tego słowa znaczeniu.

Obszary zurbanizowane aglomeracji są raczej zbiorem jednostek osadniczych o dominującej funkcji pozarolniczej i silnych związkach funkcjonalnych i przestrzennych z obszarem węzłowym aglomeracji 484/.

Związki te zmuszają do spojrzenia na aglomeracje jako na w wysokim stopniu zintegrowane całości. Ich rozwój musi być planowany i sterowany kompleksowo. Ostatnia reforma administracyjna stworzyła w tym zakresie sprzyjające warunki.

Doświadczenia w zakresie planowania i kształtowania aglomeracji nie są w Polsce tak duże, jak w dziedzinie miast. Natomiast występują tu specyficzne zjawiska, nieznane w mniejszych jednostkach osadniczych.

Na obszarach aglomeracji zamieszkuje ludność bardzo zróżnicowana pod względem społecznym. Obok bowiem obszarów grupujących ludność w pełni zurbanizowaną występują w aglomeracjach duże skupiska ludności wiejskiej. Stosunkowo szybko urbanizuje się ona w sensie stylu życia i rozwoju swych potrzeb. Procesy przemian społecznych i demograficznych, o których wspomniano, występują więc w aglomeracjach ze specjalną ostrością.

Agglomeracje obejmują również tereny bardzo zróżnicowane pod względem zagospodarowania i użytkowania. Obszar węzłowy aglomeracji grupuje jej centralne funkcje i przedstawia najwyższą atrakcyjność dla dalszego rozwoju. W ogromnej większości przypadków stwarza to duże zróżnicowanie w poziomie warunków życia ludności oraz odległości pomiędzy miejscami zamieszkania a usługami i pracą. Wydaje się, że jednym z podstawowych zadań jest podjęcie starań o likwidację tych zróżnicowań.

Niezbędne jest zahamowanie koncentracji usług i miejsc pracy na obszarze, centralnym przy jednoczesnym podjęciu starań o rozwój

ośrodków peryferyjnych. Znaleźnienie właściwego modelu zagospodarowania stref podmiejskich oraz wykształcenie skutecznych środków sterowania ich zabudową stanowi jeden z najistotniejszych problemów.

Koncentracja ludności i różnorodnych elementów rozwoju gospodarczego powoduje coraz większy wpływ na środowisko naturalne. Powstają więc zagrożenia funkcjonowania ekosystemów, które wymagają podjęcia kompleksowych przeciwdziałań. Rozwój aglomeracji powinien wykorzystywać zasoby środowiska przyrodniczego ale jedynie w tych granicach, które nie budzą zagrożenia jego zniszczenia.

W dalszej części niniejszego rozdziału przedstawiono kierunki działań niezbędnych dla rozwiązania wymienionych wyżej problemów. Wnioski te nie obejmują jednak wszystkich zagadnień związanych z rozwojem i kształtowaniem aglomeracji. Badania dotyczyły tylko wybranych problemów. Dlatego też nie ma tu wniosków dotyczących systemów transportu.

Właściwe ukształtowanie wewnętrznych struktur aglomeracji wymagać będzie zarówno dalszych poważnych studiów, jak i działań praktycznych. Jednak przeprowadzone badania udowodniły, że aglomeracje mogą spełniać funkcje podstawowych ogniw sieci osadniczej, wyznaczone im przez plan zagospodarowania kraju. Potwierdziły więc one słuszność założeń planu w tym zakresie.

2.2.2. Dekoncentracja układu przestrzennego i funkcjonalnego aglomeracji

Agglomeracje miejskie powinny się rozwijać jako zdekoncentrowane układy przestrzenne. Jest to warunek ich sprawnego funkcjonowania w przyszłości, zapewnienia właściwych warunków ekologicznych oraz wyeliminowania zbędnego podwyższania nakładów na infrastrukturę

ture techniczną.

Realizacja tego warunku spowodować powinna spadek zaludnienia i zatrudnienia na obecnych terenach zainwestowania miejskiego ośrodków centralnych, powstawanie nowych ośrodków węzłowych i wzrost obszarów zurbanizowanych.

Plany rozwoju poszczególnych aglomeracji wykazują w zasadzie tendencję do spadku stopnia koncentracji w miarę postępującego wzrostu potencjału demograficznego. Obserwuje się jednak wyraźne odstępstwa od tej zasady. W aglomeracjach o silnych ośrodkach centralnych zakładany jest ich dalszy wzrost, np. w aglomeracji poznańskiej i wrocławskiej, większość przyrostu zarówno ludności, jak i miejsc pracy zlokalizowana jest w ośrodkach centralnych. W aglomeracji krakowskiej przewidywany rozwój przestrzenny ośrodka centralnego wchłania istniejące ośrodki węzłowe, takie jak Wieliczka i Skawina.

Powstawanie nowych i intensywny rozwój istniejących zewnętrznych ośrodków węzłowych przewidywany jest przede wszystkim w aglomeracjach wieloośrodkowych, a więc w tych, w których ośrodek centralny jest względnie słabszy. Należy wyraźnie podkreślić, że jednostki osadnicze położone na obszarach zewnętrznych dużych miast i aglomeracji miejskich posiadają specyficzne warunki rozwoju. Wynika to z charakterystycznych cech powiązań społeczno-gospodarczych strefy podmiejskiej z miastem centralnym oraz powiązań pomiędzy poszczególnymi jednostkami. Powiązania te kształtują się w wyniku postępującej specjalizacji jednostek osadniczych, która powoduje również, że ich zagospodarowanie coraz bardziej nie jest dostosowane do zmieniających się funkcji. Planowa specjalizacja funkcjonalna jednostek osadniczych może stać się podstawą racjonalnego kształtowania ich zagospodarowania, przebudowy i rehabili-

tacji /477/.

Nowym elementem, który może się przyczynić do dekoncentracji ośrodków centralnych i specjalizacji przestrzennej są zgrupowania szkolnictwa wyższego i nauki.

Bazą materialną szkolnictwa wyższego i nauki jest obecnie niedostosowana do pełnionych funkcji oraz rozproszona. Wszystkie obiekty są na ogół jednak zlokalizowane na obszarach śródmiejskich.

W najbliższym dziesięcioleciu zapotrzebowanie na bazę materialną wzrośnie w zasadniczy sposób. Wymagać to będzie odpowiednich przemian strukturalnych w formach zagospodarowania /478/.

Analiza aktualnie przebiegających realizowanych inwestycji resortu szkolnictwa wyższego świadczy, że zbyt często inwestuje się jeszcze w istniejących obiektach. Niezbędne jest podjęcie ostatecznych decyzji lokalizacyjnych dla zgrupowań szkolnictwa wyższego i nauki dla uniknięcia chaotycznej, rozproszonej po miastach rozbudowy poszczególnych szkół wyższych /476/.

2.2.3. Zahamowanie oddalania się miejsc pracy i miejsc zamieszkania

Procesy dekoncentracji funkcji w rozwoju obszarów zurbanizowanych przy jednoczesnej koncentracji lokalnej miejsc pracy i usług, prowadzą do postępującego procesu rozdzielania miejsc pracy i zamieszkania. Powoduje to codzienne masowe przejazdy na znacznych odległościach /457/.

Przeciwdziałanie tym zjawiskom polegać musi na takim planowaniu rozmieszczenia miejsc pracy i zamieszkania, aby zachodziło względne bilansowanie miejsc pracy i miejsc zamieszkania w niezbyt rozległych sektorach aglomeracji. Za racjonalny wskaźnik w tej

mierze uznać należy średni czas dojazdu do pracy w granicach 30-35 min.

Realizacja tego założenia wymaga:

- tworzenia warunków dla skoordynowanego w czasie wzrostu miejsc pracy i mieszkań, we wskazanych planem lokalizacjach,
- odpowiedniej polityki mieszkaniowej umożliwiającej wybór miejsca zamieszkania w zależności od miejsca pracy,
- dostosowania systemu transportu do rosnących potrzeb przewożonych i wymogów skracania czasu przewozów /457/.

Koordinacja przestrzenna rozwoju zatrudnienia i miejsc zamieszkania wymaga stworzenia władzom terenowym efektywniejszych narzędzi oddziaływania na poszczególnych inwestorów. Niezbędne jest również stworzenie odpowiednich systemów obserwacji zapewniających możliwość szybkich przeciwdziałań.

Miejsce zamieszkania poszczególnych osób na terenie aglomeracji nie jest związane ani z osobistymi preferencjami ani z bliskością pracy. Ogromna ilość przejazdów i zwiększenie ich odległości jest wynikiem niewłaściwego miejsca zamieszkania. Obecny system rozdziału mieszkań stwarza poważne dodatkowe obciążenie systemu transportu, zwiększając niezbędne nakłady w tej dziedzinie. Modyfikacja obecnej praktyki np. przez ułatwienie wymiany mieszkań pozwoliłaby na osiągnięcie poważnych oszczędności ekonomicznych.

Rozwój aglomeracji stwarza nowe wymagania w stosunku do systemu transportu. Nie jest możliwe właściwe obsłużenie silnie powiązanego układu jednostek osadniczych położonych na dużym obszarze jedynie przy pomocy środków takich, jak autobus czy tramwaj.

We wszystkich aglomeracjach, których potencjał demograficzny w 1990 r. będzie przekraczał 400 tys. mieszkańców szczególnie

wskazane jest maksymalne wykorzystanie w wewnątrzaglomeracyjnych przewozach osobowych istniejących węzłów kolejowych, których modernizacja powinna uwzględniać potrzeby w tym zakresie. Podniosłoby to wartość obszarów położonych w zasięgu obsługi węzła kolejowego dla lokalizacji intensywnych form zagospodarowania, zarówno w zakresie miejsc pracy i usług, jak też mieszkalnictwa.

W większych aglomeracjach niezbędna się staje budowa wydodrębionych kolei miejskich. Inwestycje te jakkolwiek kapitałochłonne, staną się nie tylko niezbędne ze względów funkcjonalnych, ale również uzasadnione z ekonomicznego punktu widzenia wobec ogromnych oszczędności czasu i energii poszczególnych mieszkańców.

Rozwiązanie dojazdów do pracy jest możliwe tylko poprzez rozwój systemów transportu masowego. Dlatego też inwestycje w tej dziedzinie powinny posiadać priorytet w stosunku do inwestycji przeznaczonych dla ruchu samochodów indywidualnych.

2.2.4. Zagospodarowanie strefy zewnętrznej aglomeracji

Niedostateczny poziom warunków bytowych ludności zamieszkałej w strefie zewnętrznej jest w dużej mierze skutkiem niewłaściwego zagospodarowania terenów mieszkaniowych tej strefy oraz wadliwie rozwiniętej sieci usług.

Podstawową formą zabudowy mieszkaniowej na obszarach podmiejskich są indywidualne budynki realizowane ze środków własnych ludności. Zabudowę tą cechuje chaos przestrzenny i niski stan wyposażenia komunalnego.

Dla uzdrowienia istniejącego stanu, konieczne jest zweryfikowanie obecnie stosowanych form zabudowy i ustalenie nowych form właściwych dla stref podmiejskich:

- właściwe wyposażenie w urządzenia komunalne i objęcie tych terenów działalnością przedsiębiorstw gospodarki komunalnej,
- ustalenie sprawnego systemu nadzoru urbanistycznego.

Obecnie realizowane zespoły zabudowy wielorodzinnej są oceniane na ogół krytycznie. Jedną z przyczyn takich ocen jest nadmierna wielkość budynków mieszkaniowych, ich masowe spiętrzenie i nadmierne skupienie. O ile formy te mogą jeszcze występować w obrębie obszaru centralnego i ośrodków węzłowych aglomeracji, o tyle są już nie do przyjęcia poza ich obrębem /470/.

Wysokie budynki ponad 4-kondygnacyjne powinny być stosowane wyłącznie jako akcenty architektoniczne stanowiące zamknięcie większych perspektyw i dla pokreślenia lokalnych zgrupowań usługowych. Preferowanymi gabarytami w zespołach mieszkaniowych powinny być budynki o 4 i 2 kondygnacjach /470/.

Nowe zespoły powinny być wyraźnie rozdzielone na stosunkowo niewielkie kolonie. Każda z nich powinna posiadać wyraźnie zindywidualizowane cechy lokalnego krajobrazu, zarówno w architektonicznym wyrazie budynków, formach zagospodarowania terenów, układzie brył i płaszczyzn, jak i doborze form zadrzewień i zazielenienia /436/.

Realizacja powyższych zasad powinna być znacznie ułatwiona poprzez budowę mieszkalnictwa wielorodzinnego i jednorodzinnego we wzajemnym sąsiedztwie. Należy podkreślić, że preferencje do zamieszkania w zabudowie jednorodzinnej będą wzrastały w miarę zaspokajania podstawowych potrzeb mieszkaniowych, wzrostu dochodów indywidualnych i upowszechnienia motoryzacji /470/.

Urządzenia usługowe są na obszarach aglomeracji szczególnie silnie skoncentrowane w ośrodku centralnym przy jednoczesnym rozproszeniu i niedostatku usług na obszarach zewnętrznych.

W Polsce rozwój sieci handlowej wiąże się w poważnym stopniu z rozwojem uspołecznionego budownictwa mieszkaniowego, znaczna część sklepów i urzędzeń usługowych /zwłaszcza podstawowych/, realizowana jest z funduszu mieszkaniowego. Poważne niedoinwestowanie terenów podmiejskich w zakresie handlu i usług wynika w znacznym stopniu z faktu, że na obszarach tych przeważa indywidualne budownictwo ze środków własnych ludności /457/.

Jednocześnie nie zostały dotychczas wykształcone poza obszarami centralnymi ośrodki o znaczeniu ponadlokalnym.

Rozwijające się obszary zewnętrzne aglomeracji wymagają specyficznego systemu ośrodków handlowo-usługowych niższego rzędu zarówno od układu ośrodków w mieście, jak i od układu ośrodków systemu miast na obszarze rolniczym. Mieszkańcy aglomeracji wykazują bowiem znaczną ruchliwość przestrzenną, możliwą dzięki rozwiniętej komunikacji, a wywołaną postępującą specjalizacją poszczególnych jednostek osadniczych i terenów w zakresie miejsc zamieszkania, pracy, usług i wypoczynku /478/.

Pogarszająca się dostępność śródmieść dla korzystających z samochodów osobowych stwarza racjonalne przesłanki do tworzenia podmiejskich ośrodków handlowo-usługowych udostępnionych dla zmotoryzowanych konsumentów /457/.

Te nowe ośrodki powinno się tworzyć na terenach o dogodnych połączeniach komunikacyjnych z centrum, z innymi ośrodkami i strefami mieszkaniowymi aglomeracji, aby mogły tworzyć rozległą strefę oddziaływania i tym samym przeciwdziałać stalemu koncentrycznemu narastaniu obszaru centralnego /478/.

Dla wyeliminowania nieracjonalnych dojazdów po zakupy do centrum aglomeracji i poprawy warunków zaopatrzenia ludności strefy zewnętrznej, konieczne jest stworzenie systemu lokalnych ośrodków

handlowo-usługowych rozmieszczonych zgodnie z gęstością zaludnienia i popytu. W pierwszej kolejności należałoby dążyć do wykształcenia w pełni wyposażonych gminnych ośrodków handlowo-usługowych /478/.

Specjalizacja funkcjonalna obszarów aglomeracji winna prowadzić do przemiany hierarchicznego układu ośrodków na rzecz koncentracji usług i ich specjalizacji, zdolnych do stworzenia ponadlokalnych stref oddziaływania.

2.2.5. Ekologiczny system obszarów chronionych

W związku z nasilaniem się procesów degradujących środowisko przyrodnicze na całym świecie poszukuje się ^u środków zaradczych przeciwdziałających tym niekorzystnym zjawiskom. W ostatnich latach wiele krajów, wśród nich także Polska, wprowadza jako formę ochrony środowiska nowe typy obszarów chronionych. W Polsce są to "parki krajobrazowe" i "strefy chronionego krajobrazu" /481/.

Zwraca się uwagę, że chociaż obszary chronione mają spełnić dwa podstawowe cele: 1/ ochrona środowiska, 2/ zabezpieczenie warunków do wypoczynku i odnowy sił człowieka, to obecnie realizacja tej formy ochrony wiąże się głównie z drugim celem - zapotrzebowaniem na tereny rekreacyjne.

W związku z tym nasuwają się wątpliwości czy wyznaczane obszary chronione w oparciu o stosowane obecnie kryteria z punktu widzenia estetyki krajobrazu i atrakcyjności dla rekreacji okażą się wystarczające ze względu na pierwszy cel - ochronę środowiska i przywrócenie zachwianej równowagi ekologicznej na wielu zagrożonych obecnie terenach.

Należy pamiętać, że podstawowym celem tworzenia obszarów chronionych musi być ochrona środowiska i jego zasobów przyrodniczych,

natomiast celem pochodnym zabezpieczenie w ramach tak szeroko pojętej ochrony terenów do uprawiania różnych form rekreacji, ze wszystkimi rygorami użytkowania, które mogłyby kolidować z celem głównym.

Ochrona środowiska powinna więc polegać na utrzymaniu i wprowadzaniu do środowiska możliwie największej ekologicznej różnorodności. Niezależnie od wprowadzenia obcych gatunków należy rodzimym zapewnić należne im miejsce i warunki rozwoju. Kierowanie gospodarką biologiczną poprzez lepsze planowanie urozmaicenia siedlisk i tworzenie dostatecznie skomplikowanych zbiorowisk roślinnych i zwierzęcych będzie możliwe jeżeli otoczy się opieką naturalne ostoje dzikich gatunków oraz pozostawi im drogi migracji na tereny podlegające presji różnych niekorzystnych czynników /zanieczyszczenie, chemizacja, urbanizacja itp./.

Obszary chronione wg tej koncepcji powinny stanowić, przynajmniej w skali kraju, jeden wspólny Ekologiczny System Obszarów Chronionych, który umożliwi w swoim obrębie swobodną penetrację gatunków i ich wzajemne kontakty oraz wymianę i uzupełnienie puli genowej organizmów na pozostałych obszarach. Proponowany system musi także zapewnić ochronę własnych elementów biologicznych przed zagrożeniem towarzyszącym procesom uprzemysłowienia i urbanizacji kraju.

Szkielet tego systemu stanowią rezerваты, parki narodowe i parki krajobrazowe oraz większe ekosystemy leśne i łąkowe o naturalnym typie gospodarki bądź o specjalnym ekologicznym znaczeniu powiązane ze sobą "korytarzami środowiskowymi". Leżą one wewnątrz strefy chronionego krajobrazu.

Należy zerwać z zasadą dominującą we wszystkich niemal planach

dotyczących lokalizowania inwestycji rekreacyjnych, że muszą one być sytuowane w pobliżu terenów o szczególnym reżimie ochrony, /tj. parków narodowych i krajobrazowych/. Inwestycje te mogą powstawać w strefach chronionego krajobrazu i tylko częściowo na terenach parków krajobrazowych.

Ochrona walorów przyrodniczych na terenach miejsko-przemysłowych /aglomeracji/ wymaga wprowadzenia do ich układu przestrzennego systemu obszarów chronionych. Pozwala to na trwałe oddzielenie obszarów o zróżnicowanym programie gospodarowania, ściśle związanych z predyspozycjami przyrodniczymi, od terenów o wysokiej i zwartej zabudowie mieszkaniowej oraz od terenów o dużej koncentracji szkodliwego, bądź uciążliwego przemysłu.

Prawo administracyjne dotychczas nie wypracowało pojęcia parku krajobrazowego, ani obszaru krajobrazu chronionego. Ponadto nie znaleziono dotychczas w ujęciu prawnym dostatecznie precyzyjnych kryteriów podziału na dwa rodzaje obszarów.

Obszary chronione powinny mieć niezależny od podziału administracyjnego status "obszaru specjalnego". Jest to konstrukcja administracyjno-prawna, obejmująca przestrzeń, w granicach której określona działalność ma priorytet przed wszystkimi innymi działaniami i żadne inne działanie nie może być z nią sprzeczne. Na obszarach tych powinien obowiązywać na podstawie szczególnych przepisów kontrolowany program gospodarowania.

Tworzenie obszarów chronionych uznanych za obszary specjalne, wymaga wprowadzenia odpowiedniego przepisu prawnego w ramach ustawy obowiązującej w całym państwie.

Dla tworzenia obszarów chronionych, należy uznać za właściwe plany makroregionów i plany województw /481/.

Wyznaczanie /ustalenie granic i obowiązujących rygorów/ stref chronionego krajobrazu i parków krajobrazowych powinno następować w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Szczególny reżim prawny powinno się ustalać na podstawie przepisów zastosowanych odpowiednio do konkretnych terenów.

Należy rozpatrzyć celowość i możliwość sporządzania i zatwierdzania specjalistycznych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących tematykę obszarów chronionych /479/.

Przyłączenie terenów aglomeracji do omawianego "systemu", którego zarys przestrzenny jest ustalony w planie makroregionu powinien być pierwszym zadaniem planu aglomeracji, poprzedzającym realizację celu drugiego - stworzenia systemu terenów rekreacyjnych o zróżnicowanym programie, respektującym nakazy i zakazy dyktowane ekologicznymi prawami przyrody.

2.2.6. Warunki ekologiczne a zagospodarowanie przestrzenne

Coraz bardziej paląca staje się konieczność poprawy warunków środowiska zamieszkania, pracy i wypoczynku, a więc rozluźnienie zabudowy, izolacji od sąsiedztwa miejskiego i wykorzystania walorów środowiska przyrodniczego.

Prawidłowość warunków ekologicznych w mieście zależy w dużym stopniu od odpowiedniej struktury przestrzennej miasta oraz od przeznaczenia terenów pod właściwe formy użytkowania, zgodnie z ich przyrodniczymi uwarunkowaniami. Niektóre komponenty środowiska ze sfery abiotycznej, a w szczególności rzeźba terenu, budowa geologiczna i warunki wodne, mają taką trwałość oraz tak dużą odporność na odkształcenia, że sterują układem przestrzennym miasta, wywierając piętno na jego formę zewnętrzną oraz na układ jego części składowych /482/.

Inne elementy środowiska przyrodniczego, a w tej grupie wszystkie biotyczne, a także i klimat, nie mają tej siły oddziaływania. Ich cechą charakterystyczną jest bardzo duża podatność na wszelkie zmiany, które wpływają na przekształcenia zarówno korzystne jak i niekorzystne dla człowieka. Wykorzystując tę cechę dla pozytywnego działania można za pomocą elementów biotycznych odpowiednio kształtować warunki ekologiczne w mieście.

Powyższe stwierdzenia pozwalają na sformułowanie wniosków dotyczących metod pracy nad koncepcją struktury przestrzennej obszarów zurbanizowanych /482/. Prace te powinny obejmować dwa etapy. W pierwszym powinno nastąpić rozpoznanie i waloryzacja warunków abiotycznych środowiska przyrodniczego miasta i opracowanie odpowiedniej, jeszcze "surowej" struktury zagospodarowania przestrzennego. Następnym drugim etapem, w którym otrzymany poprzednio materiał stanowiłby punkt wyjścia, obejmowałyby wszelkie dalsze analizy a następnie ustalenia dotyczące struktury przestrzennej miasta, zapewniającej jego mieszkańcom właściwe warunki środowiska życia.

Wyznacznikiem jednostek przestrzennych do prawidłowej analizy elementów abiotycznych środowiska oraz zachodzących pomiędzy nimi wzajemnych związków - jest kryterium geomorfologiczne. Formy terenu, wyznaczone w oparciu o kryterium genetyczno-chronologiczne, mogą również służyć jako punkt odniesienia syntetycznych ocen warunków abiotycznych do kształtowania struktury przestrzennej i ustalania kierunków rozwoju miasta.

Poprawność obrazu warunków abiotycznych środowiska przyrodniczego oraz wniosków w tym zakresie, pozostaje w prostej zależności od szczególności i dokładności badań geomorfologicznych. Odbija się to w rezultacie w sposób zasadniczy na ustaleniach planistycznych, w szczególności dotyczących struktury przestrzennej miast.

W konsekwencji przeprowadzonych badań wynika potrzeba wprowadzenia odpowiednich zmian w pracach dotyczących środowiska przyrodniczego, wykonywanych na potrzeby planowania przestrzennego. Istnieje duże zapotrzebowanie na szczegółowe zdjęcie geomorfologiczne dla całego kraju, wyniki którego stanowiłyby podstawę do analiz prowadzonych na potrzeby planowania miast i aglomeracji miejskich /482/.

Racjonalne wykorzystanie zasobów środowiska przyrodniczego powinno determinować rozwiązania w kierunkowym planowaniu aglomeracji. Kryterium to jednak stoi zwykle w sprzeczności z tendencją do maksymalnego wykorzystania istniejącego i realizowanego zainwestowania. Sprzeczności te nie mogą być rozwiązywane w ramach stosowanego obecnie rachunku ekonomicznego w planowaniu przestrzennym.

W aglomeracjach o warunkach rozwojowych ograniczonych przez cechy środowiska przyrodniczego, podatnego na degradację lub o niekorzystnych warunkach klimatycznych /aglomeracje: bielsko-bialska, chrzanowska, rybnicka, warszawska, krakowska, gdańska i szczecińska/, właściwym kierunkiem byłoby znaczne rozluźnienie intensywnych form zagospodarowania, zwiększenie udziału budownictwa jednorodzinnego oraz zwiększenie terenów otwartych w obrębie terenów zainwestowania miejskiego.

W większości aglomeracji istniejący stan zagospodarowania i technologia produkcji przemysłowej powodują zanieczyszczenia atmosfery ponad dopuszczalne stężenie. Zasięg tych zanieczyszczeń jest zmienny w różnych aglomeracjach i w różnym stopniu obejmuje tereny chronione przed zanieczyszczeniem.

W aglomeracjach o dużym zanieczyszczeniu atmosfery, jeżeli nie można zmniejszyć emisji zanieczyszczeń przez zaniechanie produkcji stanowiącej główne ich źródło lub przez zmianę technologii wytwa-

rzania, niezbędne jest podjęcie takich przedsięwzięć planistycznych, które łagodziłyby złą sytuację. A mianowicie:

- rozluźnienie zagospodarowania /odsunięcie miejsc zamieszkania i wypoczynku od obszarów głównych zagrożeń/,
- podniesienie standardów środowiska mieszkaniowego przez obniżenie wskaźników intensywności i duży udział budownictwa jednorodzinnego, zwiększenie terenów otwartych w obrębie zainwestowania miejskiego,
- zwiększenie lesistości okalających obszarów,
- przeniesienie głównych źródeł zanieczyszczenia do obszarów o korzystnych warunkach rozproszenia zanieczyszczeń poza główne skupiska osadnicze /457/.

2.2.7. Gospodarowanie wodą

Gospodarka wodą w aglomeracjach miejskich wpływa decydująco na bilans wodny całego kraju. Aglomeracje stanowią ośrodki miejskiego zapotrzebowania wody oraz są i pozostaną skupieniem źródeł zanieczyszczeń wód powierzchniowych.

Obecnie brak jest w Polsce kompleksowych rozwiązań systemów gospodarki wodnej na obszarach aglomeracji. Początki zainicjowanego systemu zaopatrzenia w wodę można jedynie zaobserwować w aglomeracjach: łódzkiej, bielsko-bialskiej, rybnickiej i katowickiej. Istnieją również systemy przerzutów wód w aglomeracjach łódzkiej i katowickiej. Dalszy jednak rozwój tych systemów będzie efektywny tylko gdy obejmie całokształt zagadnień, a mianowicie rozbudowę istniejących przerzutów, budowę odrębnych systemów wody przemysłowej oraz wody do picia, budowę systemów odprowadzania ścieków z powiązaniem tych elementów w jedną całość. Dopiero połączenie wymienionych elementów będzie stanowić rozwinięty system gospodarowania

wodą. W ramach niego może być rozwiązany problem powtórnego wykorzystania wody po oczyszczeniu dla przemysłu i nawodnienia w rolnictwie /472/.

Zasoby wód na obszarach aglomeracji są bardzo zróżnicowane tak pod względem ilości, jak i jakości. Najmniejsze zasoby w stosunku do przewidywanych potrzeb oraz wysoki stopień zanieczyszczenia wód występują w aglomeracjach południowych. W wyniku analizy stwierdzono, że pięć aglomeracji: częstochowska, katowicka, krakowska, rybnicka i łódzka nie ma możliwości pokrycia zapotrzebowania w 1990 r. bez budowy systemów przerzutu wody spoza obszaru aglomeracji /475/.

Przy dużych ilościach odprowadzanych ścieków oraz dużych stężeniach zanieczyszczeń, samooczyszczanie ścieków nie gwarantuje ochrony odbiorników ścieków przed ich zanieczyszczeniem. Przy założeniu redukcji zanieczyszczeń w 99°%, w 1990 r. nastąpi dla niektórych aglomeracji przekroczenie chłonności odbiornika. Do takich aglomeracji należą: białostocka, bielsko-bialska, częstochowska, katowicka, krakowska, legnicko-głogowska, lubelska, opolska, rybnicka, rzeszowska, staropolska /472/.

Analiza możliwości pokrycia potrzeb wodnych oraz możliwości odprowadzania ścieków wykazała, że:

- najmniej korzystne warunki rozwoju posiada większość aglomeracji południowych /bielsko-bialska, częstochowska, katowicka, krakowska, legnicko-głogowska, opolska, rybnicka/ i aglomeracje wschodnie /lubelska i białostocka oraz aglomeracja łódzka/.
- najkorzystniejsze warunki rozwoju posiadają aglomeracje północne /bydgosko-toruńska, gdańska, koszalińska, olsztyńska i szczecińska/.

- pozostałe aglomeracje /poznańska, rzeszowska, tarnowska, warszawska, wrocławska i zielonogórska/ posiadają średnie warunki rozwoju charakteryzujące się niewielkimi rezerwami w zakresie możliwości zaopatrzenia w wodę, jak i odprowadzenia ścieków /472/.

Plany rozwoju aglomeracji powinny uwzględniać warunki rozwoju określone poprzez zasoby wody oraz chłonność odbiorników ścieków. Określenie tych wielkości powinno stanowić punkt wyjścia do dalszych prac nad projektowaniem systemów zaopatrzenia w wodę i odprowadzenia ścieków /472/.

Zasoby wód podziemnych we wszystkich aglomeracjach powinny być objęte racjonalną gospodarką, polegającą na:

- ograniczeniu ich użytkowania przede wszystkim dla potrzeb ludności i przemysłu spożywczego i farmaceutycznego,
- sztucznym ich wzbogaceniu,
- ochronie przed zanieczyszczeniami /472/.

Przekroczenie chłonności odbiorników ścieków stać się może poważną barierą umożliwiającą rozwój aglomeracji. Dla objęcia oczyszczaniem w jak najwyższym stopniu możliwie wszystkich odprowadzanych ścieków niezbędna jest realizacja dodatkowych przedsięwzięć, takich jak:

- a/ zmniejszenie wielkości odprowadzanych ładunków zanieczyszczeń w miejscu ich powstawania,
- b/ zwiększenie chłonności odbiorników ścieków,
- c/ kompleksowe rozwiązania gospodarowania wodą w całych zlewniach rzek /472/.

2.2.8. Rekreacja w aglomeracjach

Na terenach otwartych w obrębie aglomeracji miejskich oraz obszarach przyległych wypoczywa większość mieszkańców tych aglomeracji

zarówno codziennie, jak i w okresie weekendu. Frekwencja wypoczywających na poszczególnych obszarach jest zależna od atrakcyjności przyrodniczej terenu, stopnia wyposażenia w urządzenia wypoczynku i w usługi oraz od dostępności komunikacyjnej. Potrzeby wypoczynku na terenach otwartych mają tendencję rosnącą.

Racjonalne zagospodarowanie obszarów na potrzeby wypoczynku wymaga utworzenia wzajemnie powiązanego układu terenów otwartych, spełniających wielorakie funkcje, dostosowanego do istniejących walorów krajobrazu i zagospodarowanego w sposób zapewniający swobodę wyboru różnych form wypoczynku /479/.

W systemie tym wypoczynek winien zaczynać się w bezpośrednim sąsiedztwie domu w osiedlu, prowadzić przez cały system zieleni urządzonej i terenów otwartych, organizowanych w obrębie terenów zainwestowania miejskiego i kończyć się w krajobrazie naturalnym w szeroki regionie podmiejskim.

Podział obszaru aglomeracji na poszczególne strefy użytkowe, a przede wszystkim wyznaczenie linii rozgraniczających tereny otwarte w aglomeracji od pozostałych elementów zagospodarowania winno stać się obowiązującym ustaleniem każdego planu. Plan powinien zabezpieczać niezmiennosc układu terenów otwartych. Nie mogą one być traktowane jako rezerwa rozwojowa /471/.

W miarę wzrostu dochodów indywidualnych, czasu wolnego, upowszechnienia motoryzacji i standardu stałego miejsca zamieszkania narastają potrzeby indywidualnego budownictwa rekreacyjnego. Przejawia się to w zwiększającym się zapotrzebowaniu na budownictwo jednorodzinne, rozwoju budownictwa weekendowego /domki letnie, wsie letniskowe/, a w konsekwencji prowadzi do stopniowej urbanizacji przestrzeni podmiejskiej.

Obecne formy zagospodarowania indywidualnego budownictwa rek-

reacyjnego stwarzają potencjalne zagrożenie walorów krajobrazowych obszarów podmiejskich /470/.

Zagospodarowanie terenów na potrzeby indywidualnego budownictwa rekreacyjnego ludności aglomeracji miejskich powinno tworzyć zespoły i ich zgrupowania na obrzeżach obszarów o wysokiej wartości krajobrazowej w powiązaniu z wybranymi jednostkami miejskiej sieci osadniczej /470/.

Nie wolno urządzeń rekreacyjnych lokalizować na terenach przewidzianych dla perspektywicznego rozwoju obszarów węzłowych oraz na obszarach o wybitnych walorach naturalnych podlegających ochronie. Lokalizować je natomiast należy: na terenach stycznych do obszarów o uznanych w skali krajowej i regionalnej walorach rekreacyjnych i krajobrazowych z ograniczeniami wynikającymi ze specyfiki ich ewentualnej ochrony.

Mogą one być także lokalizowane na terenach pozbawionych naturalnych atrakcyjności rekreacyjnych /m.in. na wyrobiskach eksploatacji powierzchniowej/ z tym, że tereny te powinny zostać odpowiednio przystosowane /470/.

Powierzchnie działek powinny poza możliwościami uprawiania biernego i czynnego wypoczynku stwarzać warunki do założenia ogroduka owocowo-warzywnego. Wielkość działek powinna być zróżnicowana w zależności od szaty roślinnej i warunków glebowych. Zbyt małe działki, przy zwiększaniu intensywności użytkowania, stwarzają niebezpieczeństwo dewastacji środowiska.

Należy dążyć do blokowania urządzeń użytkowanych wspólnie dla uniknięcia marnotrawstwa terenu, konieczne jest jednakże stworzenie form organizacyjnych dla ich rzeczywistej realizacji.

Tereny rekreacyjne powinny posiadać zaopatrzenie w wodę i być skanalizowane.

Zespoły budownictwa indywidualnego należy łączyć w zespoły wyposażone w atrakcyjny zestaw urządzeń usług towarzyszących /handlowo-rozrywkowych/.

Wielkość zgrupowania wyznacza minimalną opłacalną wielkość poszczególnych urządzeń usługowych, możliwość pieszego dojścia z każdego zespołu w ciągu maksimum 0,5 godziny do ośrodka usługowego oraz konieczność stosowania odpowiednich przerw między poszczególnymi zespołami wchodzącymi w jego skład /470/.

2.2.9. Cele społeczne a zagospodarowanie miejskie

Cele społeczne socjalizmu wymagają rozwiązania wielu problemów i realizacji trudnych, pracochłonnych i kapitałochłonnych zadań. Aby jednak realizacja niektórych przekształceń w sferze materialnej dała oczekiwane efekty społeczne, niezbędne są również przekształcenia w sferze świadomości ludzkiej. Rozpoczęcie niektórych planowych przekształceń ram przestrzennych życia codziennego jest możliwe dopiero po osiągnięciu pewnego stopnia dojrzałości świadomości społecznej /483,486/.

Należy oczekiwać, że ciągły rozwój techniczno-ekonomiczny pozwoli na znalezienie pełnego rozwiązania organizacji przestrzeni życia codziennego. Przewidywany poziom wytwórczości pozwoli na stworzenie warunków swobodnego wyboru formy przestrzennej życia, przede wszystkim typu mieszkalnictwa, bez naruszania podstawowych zasad równości społecznej ludności /483,488/.

Miasta budowane w przyszłości powinny więc stwarzać ludności możliwość wyboru zarówno jednego z dwóch skrajnych modeli życiowych, jak i form pośrednich /483/.

Te skrajne modele można scharakteryzować następująco:

Model obsługi kolektywnej /osiedla społeczne/: pełna obsługa

gospodarcza ludności i opieka nad dzieckiem przez uspołecznione instytucje /żywnie zbiorowe, pralnie i inne usługi gospodarstwa domowego, żłobki, przedszkola, szkoły całodzienne/. Mieszkanie o funkcjach ograniczonych w budynku wielorodzinnym. Mała odległość od linii szybkiej komunikacji zbiorowej i ośrodka społeczno-handlowo-usługowego nie wymagające posiadania i używania samochodu.

Model indywidualistycznie-rodzinny /czyli osiedle domków jednorodzinnych/: opieka nad dziećmi w domu do wieku przedszkolnego lub szkolnego. Mieszkanie o rozbudowanych funkcjach gospodarstwa domowego w domku jednorodzinny, a więc raczej w znacznej odległości od ośrodka społeczno-handlowo-usługowego i od przystanku komunikacji zbiorowej /tzn. warunki wymagające w zasadzie samochodu osobowego/.

Swoboda wyboru jest pozorna jeżeli dyktują ją warunki ekonomiczne. Dzieje się tak wtedy gdy między różnymi typami mieszkalnictwa występuje nadmierna różnica kosztów zasiedlenia. Swoboda wyboru będzie zapewniona tylko wówczas, jeżeli koszty zasiedlenia w różnych typach mieszkalnictwa mieszczą się w tej samej grupie dochodów rodziny /483/.

Sformułowania tego problemu i podjęcie prób jego rozwiązania w praktyce ma podstawowe znaczenie ze względu na wielką trwałość zagospodarowania miejskiego.

Problem trwałości struktur miejskich dotyczy wszystkich społeczeństw zurbanizowanych. Osiedla mieszkaniowe budowane z żelbetu, bardzo częste już w chwili zasiedlenia są technicznie przestarzałe. Konstrukcja ich uniemożliwia zmiany przestrzenne wewnątrz a trwałość wynosi 60-80 lat. Istnieje obawa, że w pełni rozważnie i dobrej woli zabudujemy przestrzeń naszych aglomeracji miejskich w sposób

bardzo solidny ale nie nadający się do użytkowania po upływie dwóch pokoleń /483/.

Cykl rozwoju rodziny powoduje potrzebę zmiany warunków mieszkania. Dążenie do swobody wyboru miejsca i rodzaju pracy będzie wpływało na zwiększenie ruchliwości zawodowej, a więc będzie także powodowało częstszą niż obecnie zmianę miejsca zamieszkania.

W chwili obecnej trudno jest proponować rozwiązanie tego problemu, można jedynie wskazać na pożądane kierunki studiów i eksperymentów. Należy określić elementy maksymalnie stabilne i maksymalnie zmienne w zagospodarowaniu przestrzennym. Można założyć, że elementami maksymalnie stabilnymi są urządzenia infrastruktury technicznej i społecznej, natomiast zabudowa mieszkaniowa powinna mieć cechy ograniczonej trwałości lub być wysoce podatna na przekształcenia /483/.

Wydaje się więc, że gospodarka mieszkaniowa, zwłaszcza w wielkich aglomeracjach miejskich powinna ułatwić mobilność rodzin i dostosowanie mieszkania do cyklu rozwoju rodziny a nie przywiązywać na stałe człowieka do mieszkania /483/.

Jakkolwiek dla okresu obecnego jeszcze w dalszym ciągu głównym problemem jest zaspokojenie podstawowych wymagań materialnego standardu życia w sensie ilościowym, to jednak biorąc pod uwagę przewidywany rozwój gospodarczy i postęp techniczny - najbliższe pokolenie będzie dążyć do osiągnięcia wysokiej jakości życia. Biorąc pod uwagę wyprzedzenie czasowe przy zagospodarowaniu przestrzennym - jest to problem, który obecnie powinno się rozwiązywać /483/.

2.2.10. Zastosowanie modelu łańcuchów Markowa do prognozowania zmian w rozmieszczeniu ludności Polski

Konstruowanie prognoz rozwoju ludności ma podstawowe znaczenie przy przygotowywaniu planów przestrzennych, szczególnie w przypadku planowania aglomeracji i sterowania ich rozwojem.

Stwierdzono, że w stosowanych dotychczas skomplikowanych i czasochłonnych metodach prognostycznych brak niektórych elementów istotnych do modelowania procesów demograficznych. Dlatego też niezbędne jest poszukiwanie nowych metod, które mogłyby stanowić właściwe podstawy planowania A89/.

W związku z tym sprawdzono przydatność modelu łańcuchów Markowa do przewidywania zmian w rozmieszczeniu ludności.

Na podstawie prób różnych wariantów stwierdzono, że łańcuchy Markowa, umożliwiające badania złożonych całości strukturalnych, nadają się do prognozowania zmian w rozmieszczeniu ludności Polski. Model ten daje się zastosować przestrzennie i przez poddanie badaniom jednocześnie wszystkich przepływów międzyregionalnych ujmuje wzajemne powiązania pomiędzy wszystkimi elementami układu, w przeciwieństwie do dotychczas stosowanych metod prognozowania rozmieszczenia ludności /490/.

Metoda ta zawiera dodatkowe walory, jak: bardzo prosta procedura obliczeń oraz wysoka trafność prognoz, nie odbiegająca od skomplikowanych koncepcyjnie i rachunkowo prognoz Głównego Urzędu Statystycznego. Szczególnie dotyczy to prognoz krótkoterminowych /5-6 lat/ /490/.

Dalsze badania w zakresie stosowania modeli stochastycznych powinny prowadzić do skonstruowania systemu modeli wyjaśniających

skomplikowane procesy demograficzne.

2.3. Rozwój i zagospodarowanie miast krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu

2.3.1. Ośrodek wzrostu na tle sieci osadniczej województwa

Dla uzupełnienia systemu aglomeracji plan krajowy wyznaczył pewną liczbę miast jako ośrodków wzrostu o znaczeniu krajowym i regionalnym. Ostatnio znaczna ich część została stolicami nowo powołanych województw. Rola więc tych miast w sieci osadniczej jest bardzo poważna, a ich specyficzne cechy powinny wpływać na ich wewnętrzną strukturę.

Miasta te rozwijają się szybko. Przemysł był dotychczas podstawowym, a często jedynym, czynnikiem tego rozwoju. Obecnie pojawiają się coraz częściej funkcje nowe: administracja, usługi, kultura, nauka i inne. Rola tych funkcji będzie wzrastać, a zasięg przestrzenny ich wpływu ulegnie rozszerzeniu.

Występują już i będą się nadal nasilać powiązania pomiędzy każdym z miast - ośrodków wzrostu - a otaczającym go regionem. Dlatego planowanie ich rozwoju musi być oparte na głębokiej analizie sieci osadniczej województwa. Osiągnięte w tym zakresie wyniki badań w pełni potwierdzają niezbędność opracowywanych planów zagospodarowania województw.

Obszary bezpośrednio obsługiwane przez miasta omawianej grupy powinny leżeć w promieniu do 40-60 km. Lokalne warunki powodują jednak często, że odległość ta jest przekraczana. Pojawiają się wówczas obszary, na których korzystanie z wyposażenia miast jest utrudnione przez wzrost czasu dojazdów do nich. Dlatego na obszarach położonych dalej niż 60 km od ośrodka wojewódzkiego należy tworzyć "ośrodki

wspierające" ich działalność społeczną i gospodarczą. Miasta uznane jako ośrodki wzrostu, które nie uzyskały rangi miast wojewódzkich, powinny być traktowane jako takie ośrodki. Ewentualność monocentrycznych rozwiązań sieci osadniczej budzi poważne zastrzeżenia w niektórych województwach.

Przeprowadzone badania wykazały, że obecnie występują i będą występować w przyszłości - codzienne intensywne kontakty ludności innych województw tak ze stolicami województw, jak i z ośrodkami wspierającymi, leżącymi w pobliżu granic. Dlatego niezbędna jest ścisła koordynacja planów sąsiednich województw, przeprowadzanie bilansów w skali ponadwojewódzkiej /makroregionalnej/, a nawet w konkretnych przypadkach wykonywanie wspólnych studiów dla obszarów leżących w granicach obu, lub więcej województw.

Wzrost roli tych ośrodków powodować będzie nasilenie wymiany między nimi a ośrodkami o podobnym charakterze, aglomeracjami, stolicą kraju i obsługiwanym obszarem. Nasilenie to stworzy specjalne wymagania tak co do sieci powiązań zewnętrznych, jak i co do samego układu węzła komunikacyjnego. W zakresie tym większość miast nie odpowiada obecnie stawianym wymaganiom.

2.3.2. Funkcje i program wyposażenia miast - ośrodków wzrostu

W ośrodkach wojewódzkich, rozwiniętych wielokierunkowo pod względem funkcjonalnym, zwiększają się funkcje zarządzania, funkcje produkcyjne i centralne. Przeprowadzone próby oszacowania wielkości, która powinna zapewnić zarówno znaczenie miasta jako wielofunkcyjnego ośrodka rozwoju, zbilansowanie funkcji i zatrudnienia oraz dostateczną liczbę użytkowników obiektów wchodzących w skład wyposażenia miasta, wskazują na 200 tys. mieszkańców jako rząd wielkości do której rozwój tych miast powinien zdążać.

Rolę swoją ośrodki te mogą już zacząć pełnić przy zaludnieniu kilkudziesięciu tysięcy mieszkańców. Wielkość ta pozwala na rozwijanie dostatecznie silnego aparatu zarządzania, obsługi centralnej oraz na przygotowanie organizacji wykonawstwa i kadr niezbędnych do dalszego wzrostu. W mniejszych miastach mogą wystąpić poważne trudności wymagające przejściowych rozwiązań w skali kilku jednostek osadniczych a nawet kilku województw.

Im niższe jest zaludnienie ośrodka wzrostu, tym bardziej zatracą on swój wielofunkcyjny charakter na korzyść specjalizacji w obsłudze, a rolę pobudzającą rozwój społeczno-gospodarczy podregionu muszą częściowo przejmować inne miasta.

Po zmianie granic województw należy się liczyć z przejściową koniecznością powstania szeregu instytucji dla obsługi województw. Instytucje te zlokalizowane będą w niektórych ośrodkach. Należy w związku z tym postulować bilansowanie programu ośrodków wojewódzkich i wspierających; zasięgi obsługi poszczególnych ośrodków przekraczać będą w wielu punktach granice obecnych województw w skali makroregionów lub ich części.

W nowo powstałych województwach, oprócz stolicy, znajdują się często 2-3 inne średnie miasta. W granicach codziennych dojazdów istnieje również wiele mniejszych jednostek miejskich. Programy więc rozwoju miast - krajowych ośrodków wzrostu muszą być ściśle związane z programem rozwoju sieci osadniczej województwa. Ma to istotne znaczenie, gdyż, jak stwierdzono, w blisko 70% badanych ośrodków wzrostu występują różnego typu ograniczenia rozwojowe /75, 88, 89/, których pokonanie będzie w szeregu przypadkach wymagać poważnych nakładów. Dlatego ze szczególną uwagą należy analizować możliwości układów policentrycznych w skali województwa. Narzucenie klasycznego modelu monocentrycznego przez koncentrację wszystkich elementów rozwoju w sto-

licy może powodować zbędne nakłady inwestycyjne. Specjalnie eksponowaną rolę mogą odegrać w tym zakresie plany zagospodarowania województw.

Program bilansowy w granicach województw powinien obejmować całość osadnictwa i ewentualnie podział funkcji ośrodka wojewódzkiego między inne jednostki osadnicze, przy uwzględnieniu obszarów do nich ciężających, jeśli nie posiada on dostatecznych możliwości rozwojowych. W programie powinny być ustalone wewnętrzne powiązania gospodarcze.

Należy podkreślić konieczność budowania wariantowych programów ze względu na możliwości różnego tempa rozwoju kraju i poszczególnych regionów w zakresie elementów społecznych, gospodarczych i ludnościowych.

Program ośrodków wojewódzkich powinien być oparty o indywidualne studia dla każdego z ośrodków, uwzględniając ich rolę w rozwoju województwa oraz specjalizację obszarów przez nie obsługiwanych.

Należy się liczyć z dojazdami do pracy z sąsiednich, małych jednostek osadniczych. Zmieni się jednak w przyszłości przyczyna tych dojazdów. Obecnie jest ona wywołana m.in. brakiem mieszkań w mieście. W przyszłości będzie powodowana chęcią mieszkania poza miastem, w mniej uciążliwym środowisku.

W ośrodkach wzrostu występuje w trakcie ich szybkiego rozwoju szereg zakłóceń, które należy zmniejszyć lub likwidować poprzez właściwe programowanie rozwoju. W wyniku badań za najistotniejsze należy uznać: odmienne kształtowanie się struktury wieku w stosunku do średniej krajowej w miastach /93/, zakłócenia wynikające z wyższych dochodów i struktury wydatków /93/, oraz zakłócenia wynikające z niższego często niż w kraju standardu wyposażenia miast.

Zachwianie równowagi demograficznej następuje na skutek imigracji przede wszystkim ludzi młodych. Stwarza to określone trudności w

adaptacji do nowych warunków. Wskazane jest aby procesy migracyjne obejmowały całe rodziny: tak ludzi młodych, jak również w wieku średnim. Wymaga to stworzenia odpowiednich warunków materialnych, a przede wszystkim odpowiedniej rezerwy mieszkań. Zwłaszcza sprowadzenie wysoko wykwalifikowanych kadr i osiedlenie się ich na stałe zależne jest od spełnienia tego warunku /10, 93/.

Przeciętne dochody ludności w ośrodkach wzrostu, wyższe niż w innych miastach, stanowią magnes skłaniający ludność do osiedlania się. Wysokie dochody w połączeniu z niskim poziomem usług socjalnych i kulturalnych wywołują złożone negatywne zjawiska społeczne, nie tylko uciążliwe w okresie szybkiego rozwoju miasta, ale również mogące wywierać zły wpływ wychowawczy, a tym samym powodować skutki w odległej nawet przyszłości /10/.

Niezbędne jest w tej sytuacji zwrócenie specjalnej uwagi nie tylko na opiekę nad młodymi pracownikami w ramach poszczególnych przedsiębiorstw, ale i na całokształt spraw społecznych tych miast.

Należy również zwrócić uwagę, że ogromna większość miast tej grupy posiada w granicach obsługiwanego przez siebie rejonu tereny wypoczynkowe o znaczeniu krajowym lub regionalnym /82/. Miasta te muszą więc stanowić w poważnym zakresie zaplecze dla ruchu turystycznego. Wymaga to postawienia ich wyposażenia na odpowiednim poziomie.

2.3.3. Ocena wybranych modeli struktury przestrzennej miast

Badając proces planowania miast stwierdzono bardzo poważną rolę modeli teoretycznych, które inspirowały planistów w poszukiwaniach rozwiązań praktycznych. Dlatego też opracowano i przeprowadzono badania wybranych modeli, które mogą znajdować zastosowanie w warunkach polskich. Były to: kierunkowe modele układu zwartego o kratowej i

promienisto-obwodnicowej sieci arterii w dwóch wariantach - o skupionych i rozproszonych celach podróży oraz modele układu rozproszonego /mikroaglomeracje/ o podobnie wariantowanym rozmieszczeniu celów podróży, jak w układach zwartych. Jeden z modeli rozpatrzono ponadto jako układ rozwijający się od stanu obecnego do kierunkowego.

W miastach średnich układy o obojętnych kształtach terenów zainwestowanych i kratowej sieci arterii lepiej funkcjonują w warunkach rosnącej motoryzacji /równomierniejsze jest obciążenie arterii i węzłów/ od układów promienisto-obwodnicowych. Wydlużony kształt terenów zainwestowanych o kratowym układzie arterii rozwijany jednokierunkowo, ma podobne zalety, jeśli idzie o ruch samochodowy. Ponadto umożliwia rozwój centrum przez jego przesuwanie się na nowe tereny. Korzystnym rozwiązaniem dla rozwoju centrum w oparciu o promienisto-obwodnicowy układ komunikacji może być przejście na rozwój ukierunkowany, wzdłuż jednego z promieni.

Badania różnic czasu podróży do pracy, natężeń ruchu i obciążeń węzłów w układach zwartych kierunkowych, nie wykazały tak wyraźnej przewagi układów kratowych i rozpraszania celów podróży, jak można było się spodziewać, na podstawie studiowanej literatury /99/. Być może jest to wynikiem odrzucania skrajnych rozwiązań i nawiązywania do typów najczęściej spotykanych w miastach polskich.

W badanych układach rozproszonych /mikroaglomeracjach/, w których przyjęto odległość skrajnych elementów od głównego miasta ok. 25 km - średnie czasy podróży w komunikacji zbiorowej przekraczają przyjęte powszechnie normy, w komunikacji indywidualnej czasy te są znacznie niższe, co zadecyduje w przyszłości /1 samochód na rodzinę i 65% przewozów/ o znacznym spadku średniego zużycia czasu na podróż

i o możliwościach silnej integracji elementów wchodzących w skład mikroaglomeracji.

Wyniki opracowanych rozwiązań porównane z danymi z literatury upoważniają do stwierdzenia, że istnieją możliwości ograniczenia negatywnych cech układów o promienisto-obwodnicowej arterii sieci, przez wybór najwłaściwszego stopnia koncentracji, względnie rozproszenia celów podróży oraz przez sposób ich rozmieszczenia. Badania na ten temat powinny być jednak kontynuowane.

Wyniki analiz układów rozwijających się wskazują, że średni czas podróży nie ulega zmianom w poszczególnych etapach rozwoju w wyniku stopniowego przejmowania części ruchu przez transport indywidualny /do 65%/.

Odsetek podróży odbywanych pieszo maleje, natomiast długość nie ulega zmianie. Obciążenia sieci ulicznej są pod silnym wpływem przyrostu środków transportu. Oznacza to wzrost obciążeń każdego odcinka sieci w każdym etapie rozwoju. Dlatego konieczne jest pozostawienie rezerw w sieciach komunikacyjnych dla przyjmowania w przyszłości większych obciążeń.

Na kształtowanie się przewozów w układach rozproszonych będzie miał wpływ "opór przestrzeni". W układach zwartych "swoboda wyboru" miejsc pracy względem miejsca zamieszkania będzie decydować o przewozach.

Przy stosowanych parametrach oporu przestrzeni w zintegrowanym układzie rozproszonym /mikroaglomeracje/ uzyskuje się średnie czasy podróży znacznie wyższe, niż w układach zwartych. Przy przyjęciu "swobody wyboru" miejsca pracy względem miejsca zamieszkania za decydujący czynnik wielkości przemieszczeń, bardziej uzasadnione jest w układzie zwartym równomierniejsze rozłożenie celów podróży w obszarze zainwestowanym. Natomiast w układach rozproszonych, gdzie wys-

tepuje opór przestrzeni lepsze efekty uzyskuje się dzięki koncentracji celów podróży.

Wnioski powyższe zostały sformułowane dla miast o zaludnieniu ok. 200 tys. mieszkańców i nie mogą się odnosić do aglomeracji lub miast większych.

2.3.4. Problemy struktury przestrzennej

Przeprowadzone badania struktury przestrzennej miast - ośrodków wzrostu pozwoliły na wyróżnienie podstawowych typów miast z punktu widzenia kierunków ich rozwoju. Będą to: układy rozwijające się wielokierunkowo przez koncentryczne obrastanie lub rozwój w formie gwiazdy oraz układy rozwijające się wzdłuż jednej prostej w jednym lub dwóch kierunkach /88,89/.

W typach tych można wyróżnić układy ziarniste, pasmowe, ziarniste-pasmowo-podobne i mieszane. Badania planów ogólnych omawianej grupy miast nie wykazały dominującego występowania któregoś z typów. Analizowane perspektywicznie układy przestrzenne noszą najczęściej cechy układów dopiero wykształcających się. Wyraźniejsze typy wystąpią dopiero w okresie poperspektywicznym.

Na podstawie przeprowadzonych studiów literatury wyprowadzono szereg wniosków.

Forma przestrzenna ośrodka wojewódzkiego zależna jest od lokalnych możliwości rozbudowy. Należy się liczyć z trzema formami: skoncentrowaną terenów zainwestowanych, rozproszoną - mikroaglomeracji oraz rozproszoną jako systemu osadnictwa grupowego.

Funkcje zarządzania, centralne i produkcyjne mogą być - przy zastosowaniu rozproszonych form przestrzennych - w skrajnych przypadkach rozmieszczone w poszczególnych składniach zespołu miast lub skupione w głównym mieście przy rozproszeniu miejsc zamieszkania.

Wybór odpowiedniej formy przestrzennej, zwartej czy rozproszonej,

musi być poparty szeregiem badań jeżeli nie całego obszaru województwa, to przynajmniej w promieniu do 25 km od ośrodka podregionalnego /wojewódzkiego/.

Szybki rozwój miast i stała ewolucja funkcji narzucają konieczność tworzenia elastycznych struktur przestrzennych. Występujące obecnie najczęściej układy oparte na promienisto-obwodnicowej lub na prostokątnej siatce ulic nie spełniają tych warunków. Konieczne jest więc podjęcie długofalowej polityki przekształceń tych układów, w oparciu o szerokie studia, które by w każdym konkretnym przypadku określiły najważniejszy kierunek przekształceń.

Obecnie zgrupowania przemysłowe tworzą na ogół jedną lub dwie duże koncentracje, często położone na zewnątrz tkanki miejskiej, w dużej odległości od centrum. Rozwiązanie takie ogromnie utrudnia właściwe funkcjonowanie organizmu miejskiego, obciążenie arterii i węzłów komunikacyjnych, a w wielu przypadkach nie jest uzasadnione. Należy więc zweryfikować zasady kształtowania zespołów przemysłowych. Trzeba podjąć starania, aby zakłady nieuciążliwe, szczególnie zatrudniające kobiety, lokalizowane były w pobliżu terenów mieszkaniowych i były włączone w strukturę obszaru miejskiego.

Przy opracowywaniu założeń i dostatecznych struktur przestrzennych oraz lokalizacji układów przemysłowych należy uwzględnić oprócz stopnia ich uciążliwości również przewidywaną ewolucję technologii produkcji. Może ona stać się przyczyną poważnych zmian w kierunkach przemieszczeń i obciążeniach arterii i węzłów na trasach łączących miejsca zamieszkania i pracy.

Nowa rola miast ośrodków wojewódzkich i ośrodków wspierających stwarza nowe przesłanki do programowania i projektowania centrów usługowych. Centra te, spełniające również poważną rolę w obsłudze

regionów, muszą być właściwie zlokalizowane i powiązane z dworcami PKP i PKS.

Przeprowadzone studia wykazały występujące już obecnie zagrożenia środowiska naturalnego szeregu miast /92,95/. Miasta te charakteryzują się dużą emisją pyłów i gazów oraz niedostatecznym zaopatrzeniem w wodę i odprowadzania ścieków /75/. Zagadnienia te w niewystarczającym stopniu znajdują odbicie w planowaniu zagospodarowania, w polityce lokalizacyjnej i w programach inwestycyjnych. Obecnie w większości przypadków można stosunkowo łatwo przywrócić równowagę środowiska, nawet tam gdzie nie została zachowana. Jednak nie podjęcie właściwych kroków w tej dziedzinie będzie prowadzić do zasadniczego zwiększenia trudności i ograniczenia możliwości rozwoju tych miast w niedalekiej przyszłości. Tempo wzrostu tych miast powinno być powiązane ze zmniejszeniem istniejących uciążliwości /92,95/. Kierunek rozwoju przestrzennego powinien zapewnić prawidłowe warunki życia.

Duży wzrost zaludnienia i obszaru miasta w okresie utrzymywania się niskich standardów w jego wyposażeniu sprawia, że problem rezerw terenów i ich rozmieszczenie może mieć duży wpływ na wybór kształtu terenów zainwestowanych.

Złożone problemy szybkiego rozwoju wymagają kompleksowego i planowego działania przez stworzenie norm organizacyjnych, które by takie działania umożliwiły.

2.3.5. Organizacja budowy miast szybkiego rozwoju

Właściwy rozwój, związany z przekształceniami istniejących struktur wymaga sprawnego sterowania całokształtem zachodzących procesów. Aby sterowanie to było sprawne, należy stworzyć narzędzia odpowiednie do zadań jakie władze tych miast mają realizować.

Należy rozważyć możliwość wprowadzenia kategorii administracyjnej "miasto w budowie", do której zaliczonoby miasta o szybkim rozwoju. Dla władz takiego miasta należałoby zapewnić struktury organizacyjne odpowiadające przyszłym, a nie obecnym potrzebom. Celowe jest również ustanawianie wyposażonych w specjalne pełnomocnictwa funkcji generalnego projektanta i generalnego wykonawcy rozbudowy, ze zlokalizowaną w mieście służbą inwestycyjną, rozszerzenia zasięgu uprawnień władzy na obszary silnie związane z funkcjonowaniem miasta, a także rozszerzenie kompetencji władz w zakresie uprawnień koordynacyjnych.

Przeprowadzona analiza pozwoliła stwierdzić, że poziom potencjału budowlanego, od którego zależy rozwój ośrodków, budzi poważne obawy. Struktura potencjału budowlanego nie odpowiada strukturze zadań rozwijającego się miasta. Stwierdzono, że w badanej grupie miast osiągnięte wydajności w budownictwie są niższe zarówno w stosunku do średniej krajowej, jak i poszczególnych regionów, a w niektórych przypadkach jest ona tak niska, że stan ten należy uznać za alarmującą. Wynikają z tego następujące kierunki rozwoju produkcji budowlanej /42,43,71,96/:

- należy określić rozwój poszczególnych rodzajów wykonawstwa budowlanego w nawiązaniu do rzeczywistej struktury popytu,
- należy rozwinąć moc produkcyjną przedsiębiorstw realizujących strukturę techniczną. Jest to warunek zapewnienia właściwych możliwości rozwoju tych miast,
- konieczne jest planowanie rozwoju przewidujące czas i miejsce zapotrzebowania na produkcję budowlaną z takim wyprzedzeniem, aby przedsiębiorstwa mogły osiągnąć poziom niezbędny do wykonania zadań;

- potrzeby społeczno-gospodarcze miast oraz wsi traktować należy łącznie, jako jeden obszar kreujący zapotrzebowanie na produkcję budowlaną.

2.4. Kształtowanie osadnictwa wiejskiego

2.4.1. Osadnictwo

Osadnictwo wiejskie stanowi wraz z małymi miastami tkankę wypełniającą system osadniczy aglomeracji i większych miast. Jakkolwiek zatrudnienie pozarolnicze odgrywa nawet na tych obszarach coraz większą rolę, to jednak rolnictwo jest tym działem, który będzie jeszcze długo przesądzać o kształcie wiejskiej sieci osadniczej.

Z tego też punktu widzenia należy spojrzeć na nieskuteczność dotychczasowych zamierzeń skupiania zabudowy we wsiach, które mają stanowić shierarchizowane elementy osadnictwa.

Aktualnie prowadzona przez Partię i Państwo polityka przebudowy rolnictwa stwarza sprzyjające warunki do likwidacji wielu negatywnych czynników utrudniających właściwe przekształcenie zagospodarowania wsi. Planowanie tych przekształceń osadnictwa i ich realizacji powinno stać się jednym z integralnych elementów kompleksowej polityki rozwoju wsi.

Podstawowy wpływ na rozwój osadnictwa wiejskiego wywierają inwestycje gospodarstw chłopskich oraz inwestycje PGR. Dlatego podstawowym warunkiem skuteczności polityki kształtowania osadnictwa jest uwzględnienie wymagań wynikających z ekonomiki gospodarstw drobno- i wielkotowarowych w ten sposób, aby uniknąć sprzeczności między tą polityką a uzasadnionymi interesami gospodarstw rolnych.

W polsce wyróżnić można kilka rejonów o różnej strukturze gospodarstw rolnych. Rejony północny i zachodni charakteryzuje duży

udział gospodarstw wielkoobszarowych oraz szybki proces przechodzenia pozostałych terenów uprawnych we władanie PGR /335/. Rejon Polski południowej charakteryzuje bardzo silne rozdrobnienie gospodarstw, pochodzące zarówno z przeludnienia wsi w końcu XIX w. i pierwszej połowie XX w., jak i z silnie rozwijających się procesów uprzemysłowienia tych obszarów i powstawania gospodarstw chłoporobotniczych. Występują również rejony o dominującej gospodarce chłopskiej o średniej powierzchni 4-5 ha /np. kieleckie, łódzkie/, o dominującej gospodarce chłopskiej gospodarstw dużych /np. suwalskie/ oraz o mieszanej gospodarce wielkoobszarowych i dużych gospodarstw chłopskich /np. poznańskie i bydgoskie/.

Związek, jaki obecnie występuje między typem struktury agrarnej a formami osadnictwa nie jest bezpośredni. Formy osadnictwa kształtowały się w procesie historycznym, przebiegającym niejednakowo w poszczególnych rejonach kraju pod wpływem zróżnicowanych warunków.

System osadnictwa na obszarach wiejskich kształtuje się stopniowo poprzez nakładanie się funkcji /426/.

Na obszarach produkcji rolniczej rozmieściła się ludność rolnicza i wytworzyła się sieć usług. Zatrudnienie w usługach z uwagi na ich tendencje do koncentrowania się przyczyniło się do powstawania ośrodków pracy pozarolniczej i gromadzenia się ludności związanej z tym typem pracy, a ta ludność z kolei wymagając również obsługi powiększała automatycznie grupę zatrudnienia pozarolniczego i wielkość zaludnienia danej jednostki osadniczej.

System administracji państwowej nałożony na system produkcji rolniczej i obsługi ludności doprowadził do dalszego zróżnicowania jednostek osadniczych.

Rozbudowanie systemu komunikacji i sprawnego transportu przyczyniły się do dalszej koncentracji ludności i specjalizacji jednostek

osadniczych.

Na wielu obszarach o dominującej funkcji rolniczej rozwinęła się funkcja turystyczna i rekreacyjna. Powoduje ona zmiany w gęstości zatrudnienia, kształtowania się układów zabudowy oraz w rozmieszczaniu się ośrodków usługowych i ich skali.

W zależności od tego, jakie są relacje między podstawowymi systemami produkcji rolniczej i pracy pozarolniczej oraz ich waga w tworzeniu gospodarczych podstaw obszaru - kształtują się procesy demograficzne i społeczne, decydujące o formach osadniczych i ich rozwoju.

Tempo przebudowy stosunków we władaniu ziemią i struktury obszarowej gospodarstw rolnych będzie różne w poszczególnych rejonach i powinno być jednym z czynników wpływających na system osadnictwa na tych terenach /354/.

Dlatego też nie można dążyć do stworzenia jednolitego modelu osadnictwa wiejskiego dla całego kraju. Przeobrażenia sieci osadniczej w każdym regionie przebiegać będą inaczej przyjmując różnorodne formy pośrednie. Bogaty i zróżnicowany zbiór modeli jest nie tylko dopuszczalny ale i konieczny /406, 409, 419/.

W przeprowadzonych pracach wykazano, że panująca w Polsce w latach 1950-1970 tendencja do skupiania zabudowy rolniczej niezależnie od typu organizacji produkcji rolniczej, nie była słuszna. Koncentracja osadnictwa rolniczego wskazana jest tam, gdzie produkcja rolno organizowana jest w formie gospodarstw wielkoobszarowych /345/. Słuszna natomiast była zasada koncentracji zabudowy mieszkaniowej ludności pozarolniczej oraz urządzeń obsługowych dla ludności wiejskiej /393, 367/.

Decyzje dotyczące roli aglomeracji miejskich jako podstawowych

ogni wzrostu mają bezpośredni wpływ na przebieg procesów rozwojowych na przyległych obszarach rolnych. Zachodzące na siebie procesy wpływają na intensyfikację produkcji rolnej oraz mechanizację obszarów podmiejskich.

Trzeba więc racjonalnie reglamentować przebieg procesu urbanizacji. Na obszarach o dominującej funkcji rolniczej należy koncentrować funkcje pozarolnicze w miastach, nie tworząc zbyt silnie rozbudowanej struktury hierarchicznej, a raczej sieć ośrodków pracy pozarolniczej, rozmieszczonych stosunkowo równomiernie. Stwierdzono dużą nierównomierność tych lokalizacji na badanych obszarach, co doprowadziło w konsekwencji do wytwarzania się obszarów depresyjnych gospodarczo.

Na obszarach przytykających do aglomeracji należy wyznaczyć tereny na osiedla mieszkalne dla ludności dojeżdżającej wyposażone w sprawne układy komunikacyjne, wyłączając z tego typu rozwoju obszary wartościowe z punktu widzenia rolniczego.

2.4.2. Wpływ ekonomiki gospodarstw wielkotowarowych na osadnictwo

Przedsiębiorstwa wielkotowarowe stanowią jeden z najpoważniejszych czynników jakie będą kształtować wiejską sieć osadniczą. Koncentracja produkcji i stale rosnący jej poziom techniczny zmuszają do koncentracji miejsc zamieszkania pracowników oraz zapewnienia standardu odpowiedniego do żądanych kwalifikacji. Jednocześnie przewidziane poważne środki na inwestycje i duża swoboda w ich zużyciu powodują, że PGR stały się wielkim inwestorem, który mógłby w poważnym stopniu przyczynić się do przekształcenia wiejskiej sieci osadniczej.

Przeprowadzone badania wykazały jednak niepokojące tendencje do budowy odrębnych zespołów mieszkaniowych i usługowych dla pra-

cowników na gruntach PGR /348/. Zespoły te są zbyt małe aby wytworzyć nawet namiastkę jednostki osadniczej. Jednocześnie oddzielenie ich od wsi pozbawia je jednego z istotnych czynników rozwoju. Wsie pozbawione są więc skutków działania najpotężniejszego inwestora społecznego.

Tendencja ta jest również szkodliwa z punktu widzenia społecznego. Rozdzielanie chłopów od pracowników PGR powoduje niewłaściwe napięcia, zmniejszając oddziaływanie istotnego bodźca, który mógłby się przyczynić do przekształceń stosunków społecznych na wsi.

Obecna ewolucja form organizacji PGR oraz poszukiwanie najefektywniejszych form ich działania uniemożliwia wskazanie najwłaściwszych dla nich modeli sieci osadniczej.

Aktualnie istnieją dwa typy organizacyjne przedsiębiorstw wielkoobszarowych: wielozakładowe i jednozakładowe. Praktyka wykazuje, że postęp techniczny i konieczność centralnego dysponowania potencjałem pracy stwarzają większe racje bytu przedsiębiorstwom zakładowym, jeżeli zapewnione zostały sprawne środki łączności.

Zwiększenie skali przedsiębiorstwa rolniczego przez przejmowanie pod wspólny zarząd wielu drobnych gospodarstw z rozproszoną i nieuporządkowaną produkcją nie przynosi odpowiednich korzyści, powoduje natomiast trudności związane z wprowadzeniem dodatkowego szczebla zarządzania. Jednocześnie przy rozproszeniu form występują poważne różnice między pracownikami poszczególnych jednostek. Znacznie lepsze warunki pracy i socjalno-bytowe kształtują się w gospodarstwach zasadniczych, natomiast w pomocniczych warunki te są znacznie gorsze, co wywołuje stany napięć wśród pracowników i nie sprzyja podnoszeniu poziomu produkcji.

Należy przewidywać, że w przyszłości wykształcą się przedsiębiorstwa jednozakładowe, w których cała produkcja będzie organizowana z

jednego ośrodka dyspozycyjnego, gdzie znajdować się będzie scentralizowany ośrodek wyposażenia technicznego. Nie wyklucza to lokalizacji ferm inwentarza żywego w pewnym oddaleniu, z uwagi na już istniejące zainwestowanie, lub ze względów sanitarnych.

Należy się spodziewać w perspektywie oddzielenia osiedli mieszkaniowych od ośrodków produkcyjnych. Rozwój sieci dróg i środków transportu powoduje, że nie istnieje już konieczność lokalizowania budynków mieszkalnych tuż przy zabudowaniach gospodarczych. Znacznie słuszniejsze jest różnicowanie zbliżone do modelu miejskiego, w którym nie następuje segregacja ludności według miejsc pracy, ale cała ludność mieszka w odpowiednio wykształconych osiedlach, dojeżdżając codziennie do pracy. Przy lokalizacji osiedli trzeba głównie kierować się wyposażeniem w infrastrukturę oraz walorami terenowymi dla celów mieszkaniowych.

Swoboda, jaką stwarza rozluźnienie związków między lokalizacją ośrodka produkcji rolniczej wielkoobszarowej a miejscem zamieszkania pracowników może przyczynić się do wykształcenia atrakcyjnych form osadniczych dla ludności rolniczej, a tym samym zahamowania odpływu wartościowej kadry z produkcji rolniczej.

Należy również uznać za niewłaściwe tworzenie własnych, należących do PGR, systemów obsługi pracowników i ich rodzin, co powoduje rozpraszanie urządzeń usługowych i nie sprzyja kształtowaniu prawidłowej sieci ośrodków obsługi.

Wychodząc z tych przesłanek należy zaniechać realizacji osadnictwa rolniczego związanego bezpośrednio z zakładami produkcyjnymi PGR i dążyć do tworzenia jednego systemu osadnictwa na obszarach wiejskich.

Przy projektowaniu form osadnictwa wiejskiego należy uwzględ-

nić przed wszystkim tempo, w jakim następować będą zmiany w strukturze władania ziemią i w formach organizacyjnych produkcji rolniczej. Na tych obszarach, gdzie przechodzenie na gospodarkę PGR będzie szybkie, należy dążyć do silnej koncentracji osadnictwa i dużych jednostek osadniczych. Niezbędne jest prowadzenie dalszych prac w celu opracowania odpowiednich koncepcji oraz stworzenia ram organizacyjnych dla ich realizacji. Utrzymywanie aktualnych procesów prowadzić będzie do poważnego marnotrawstwa terenów i środków oraz do stracenia szansy na dokonanie przebudowy sieci osadnictwa wiejskiego.

2.4.3. Warunki przestrzenne gospodarstw chłopskich

Warunki przestrzenne gospodarstw chłopskich są jednym z zasadniczych elementów decydujących o intensywności produkcji rolniczej i jej kierunkach.

Przeprowadzone badania wykazały, że ekonomika chłopskiego gospodarstwa rolnego decyduje o wyborze przez właściciela lokalizacji zabudowań gospodarczych i mieszkalnych /336, 342, 343/. Przy obecnym niskim stopniu mechanizacji wsi bliskość pól jest elementem ważniejszym, niż bliskość usług czy sąsiadów. Stwierdzono, że odległość między siedliskiem a polem przekraczająca 1 km powoduje w gospodarstwach chłopskich obniżenie plonów. Na terenach tych prowadzone są bowiem uprawy ekstensywne nie wymagające prac pociągających za sobą konieczność częstego przebywania na polu oraz odbywanie prac agrotechnicznych /343/. Jest to zgodne z optymalizacją interesów danego gospodarstwa, ale powoduje poważne straty społeczne przez zbyt niski poziom wykorzystania ziemi.

Warunki przestrzenne gospodarstw mają szczególne znaczenie w rozwoju hodowli. Zła struktura przestrzenna wyklucza hodowlę z uwa-

gi na ogromne nakłady pracy związane z żywieniem bydła /342/.

Jeżeli dąży się do podniesienia poziomu hodowli bydła w gospodarstwach chłopskich, to trzeba dążyć do zasadniczego powiększenia ich powierzchni oraz do poprawienia ich struktury przestrzennej. W przeciwnym przypadku, wraz z odpływem rąk do pracy z rolnictwa, spadać będzie obsada bydła w gospodarce chłopskiej.

W świetle powyższych uwag problem właściwej przestrzennej struktury władania ziemią nabiera kluczowego znaczenia gospodarczego. W przeprowadzonych badaniach skoncentrowano uwagę na relacji przestrzennej pomiędzy położeniem pól a miejscem zamieszkania ich właściciela. Stwierdzono, że zjawisko tzw. "różniczan" /chłopów posiadających grunty na terenie innych wsi niż te, które zamieszkują/ jest na tyle powszechne, że stanowi problem o znaczeniu krajowym.

Stwierdzono przypadki, w których 90% gruntów wsi nie należy do gospodarzy zamieszkałych w danej wsi, natomiast gospodarze ci posiadają równoważną powierzchnię gruntów w szeregu innych wsi, często znajdujących się w dużej odległości;

Istnieją również gospodarstwa posiadające grunty we wsiach odległych często o ponad 10 km. W tych gospodarstwach uprawa daleko położonych pól stwarza tak poważne trudności, że są one wykorzystywane nieintensywnie ze szkodą dla ogólnej gospodarki /343/. Stwierdzono, że zjawisko "różniczan" powstaje w następstwie działów spadkowych i umów małżeńskich. Jednocześnie ustalono, że istniejące przepisy prawne są często nie honorowane, a użytkowanie gruntów następowało w wyniku nieformalnych umów, respektowanych przez wszystkie strony. Występuje więc niebezpieczeństwo rozdrabniania gospodarstw i dokonywania działów rodzinnych na zasadzie sprzecznych z prawem umów, pomimo istnienia zakazów formalno-prawnych /344/.

Samo scalanie gruntów nie rozwiąże tego problemu szczególnie tam, gdzie występują duże skupienia powierzchniowe siedlisk. Potrzebna jest akcja przebudowy form osadnictwa rolniczego w powiązaniu ze scaleniem i wymianą gruntów dla zlikwidowania zjawiska "różniczan".

Opracowano sformalizowany model "faktury" gospodarstwa chłopskiego, którym objęto zależności, jakie występują między wielu czynnikami decydującymi o efektach produkcji /337/. Do czynników tych wliczono: zasoby siły roboczej, poziom mechanizacji prac agro-zootechnicznych, strukturę przestrzenną gospodarstw, ich wielkość, kierunek i intensywność produkcji oraz organizację produkcji. Korzystając z tego modelu można prześledzić, jaki wpływ mieć będzie zmiana poszczególnych czynników na pozostałe i wykazywać, jaki nastąpi spadek poziomu intensywności produkcji, jeżeli następować będzie ubytek zasobów rąk do pracy, przy wadliwej strukturze przestrzennej gospodarstw.

Potrzebna jest koncepcja zagospodarowania obszarów wiejskich, uwzględniająca prawidłowe warunki przestrzenne gospodarstw chłopskich tam, gdzie mają one jeszcze trwać przez dłuższy czas /356/.

2.4.4. Model osadnictwa wiejskiego a potrzeby produkcji rolnej

Przeprowadzone badania nad osadnictwem wiejskim wykazały różniczość między jego strukturą a potrzebami produkcji rolnej. Powodują one niejednokrotnie zahamowanie wzrostu tej produkcji.

Istniejące osadnictwo rolne w Polsce powinno się przekształcić tak, aby gospodarstwa chłopskie, które będą jeszcze przez dłuższy czas gospodarować, posiadały właściwe warunki przestrzenne /337/. Jednocześnie trzeba stworzyć takie warunki aby możliwe było stopniowe przechodzenie na uspołecznione formy produkcji rolnej. Wymaga

to pozostawiania dużych nie zabudowanych obszarów areału uprawnego. Trzeba jednocześnie stworzyć jeden system osadnictwa dla pracowników PGR oraz gospodarstw chłopskich.

W wyniku badań i studiów stworzono koncepcję liniowo-węzłowego układu osadnictwa wiejskiego. Wzdłuż dróg, wyposażonych w urządzenia infrastruktury technicznej, położonych w różnych odległościach względem siebie w zależności od wielkości gospodarstwa, znajdowałyby się siedliska większych gospodarstw. W węzłach zaś byłyby tereny mieszkaniowe dla pracowników PGR i ludności pozarolniczej. Małe gospodarstwa mogą występować również w formie niedużych skupień. Każde gospodarstwo chłopskie posiadałoby siedlisko na własnym polu. Pozostawałyby wielkie przestrzenie nie zabudowane, które stopniowo mogłyby przechodzić do gospodarki wielkoobszarowej.

Osadnictwo dla potrzeb PGR powinno być realizowane na gruntach nie należących do PGR, lecz na gruntach wydzielonych dla celów osadnictwa.

Zagrody gospodarstw chłopskich nie należy uznawać za teren zabudowy, lecz za teren rolny i integralną część organizacji produkcji rolnej /405/.

W przeprowadzonych pracach sformułowano zasady przekształcania cech przestrzennych i ekonomicznych gospodarstw we wsi, dla optymalizacji produkcji gospodarstw /344/. Zbudowano sformalizowany model zależności między cechami gospodarstwa a efektami ich działalności. Wykazano, że istnieje szereg wariantów przebudowy wsi w dostosowaniu do cech gospodarstw i że bez radykalnej rekonstrukcji formy fizjonomicznej można uzyskać znaczne podniesienie efektywności produkcji rolnej. Metoda ta została zweryfikowana przez zastosowanie praktyczne.

3.4.5. Funkcje małych miast na terenach rolniczych

Obsługa rolnictwa i ludności wiejskiej stanowią jedno z podstawowych zadań wiejskiej sieci osadniczej. Coraz wyższy poziom techniczny produkcji rolnej wymaga odpowiednio wyposażonej sieci ośrodków obsługi i wysoko wykwalifikowanej kadry specjalistów. Konieczna jest więc koncentracja osadnictwa /365,385/. Rosną również potrzeby ludności wiejskiej i konieczność stworzenia odpowiedniej sieci usług staje się palącą. Przez wiele jednak lat brak jednolitej koncepcji osadnictwa wiejskiego powodował rozproszenie urządzeń usługowych.

Reforma administracji i wyznaczenie ośrodków gminnych tworzą podstawy do właściwej polityki lokalizacyjnej. Nasuwają się jednak obawy, że sieć ośrodków gminnych jest zbyt gęsta na wielu obszarach. Wobec postępującej motoryzacji odległości muszą być większe, a w zamian za to można by uzyskać atrakcyjnie i lepiej wyposażone ośrodki.

Przeprowadzone badania pozwalają na stwierdzenie, że następuje specjalizacja poszczególnych osiedli i mikroregionów, prowadząca do tworzenia się zespołów osadniczych i nasilenia powiązań pomiędzy miejscowościami różniącymi się strukturą funkcji. Ta tendencja również stwarza podstawy do tworzenia zespołów wiejskich jednostek osadniczych.

Dużą rolę w systemie osadnictwa wiejskiego odgrywają małe miasta. Ich właściwy rozwój uzależniony jest od stworzenia im warunków do spełnienia ^{nie}tylko funkcji ośrodków obsługi regionów rolniczych, ale również ośrodków pracy pozarolniczej dla ludności zamieszkującej rejon ich bezpośredniego wpływu /450,451/.

Wiąże się z tym podjęcie rozbudowy mieszkalnictwa w tych miastach oraz sposób przestrzennego rozmieszczenia zakładów przemysłu

rolno-spożywczego, które powinno następować w oparciu o opracowany model /409/. Przewiduje on lokalizację zakładów w ośrodku miejskim oraz przechodzenie z wielu drobnych zakładów na mniejszą liczbę dużych i nowoczesnych, o dość szerokim rejonie zaplecza surowcowego. Tam, gdzie jest to niemożliwe, proponuje się pozostawienie, rozbudowę i uruchamianie mniejszych, lecz również nowoczesnych zakładów w siedzibach gmin /416/. Dla pozostałych miejscowości sugeruje się pewną tolerancję, jeśli chodzi o funkcjonowanie istniejących zakładów, które w przyszłości będą stopniowo eliminowane przez produkcję nowoczesnego przemysłu, zlokalizowanego w siedzibach gmin i miast.

Małe miasta powinny odgrywać podstawową rolę w sterowaniu procesami migracyjnymi, a szczególnie w zahamowaniu procesu odpływu ludności ze wsi. Miasta te powinny być jednocześnie ośrodkami rozwoju cywilizacyjnego i kulturalnego dla ludności okolicznych terenów.

Aby jednak mogły one spełniać te zadania niezbędny jest nie tylko odpowiedni program rozwoju, ale zapewnienie im właściwego powiązania z obszarem obsługiwanych kilku gmin. Nowego ujęcia wymagać będzie kształtowanie miejsc pracy i zamieszkania, a koncepcje przestrzenne muszą być odpowiednio elastyczne, a także muszą uwzględniać szybkie tempo zmian społecznych i prawdopodobne tendencje do przenoszenia się do nich ludności pozarolniczej ze wsi.

2.4.6. Usługi na obszarach wiejskich

Dla analizy systemu usług należy wyodrębnić dwa ich typy: usługi świadczone powszechnie nieodpłatnie /np. oświata, służba zdrowia/ oraz usługi na rozrachunku gospodarczym /np. wyspecjalizowane zakłady handlowe, gastronomiczne/. Typy te różnią się odmienną zasadą lokalizacji. Urządzenia pierwszego typu są rozmieszczane stosunkowo równomiernie, tak aby zabezpieczyć obsługę całej ludności. Urządze-

nia drugiego typu lokowane są w otoczeniu dużych zgrupowań konsumentów.

Wysoki poziom usług może być zabezpieczony jedynie wtedy, kiedy zgrupowane są one w zespoły i obsługują wystarczająco dużą liczbę konsumentów. W praktyce jednak sieć każdej gałęzi usług kształtowana jest niezależnie według własnych zasad. Występuje jednak wspólna tendencja do powiększania skali urządzeń i koncentracji różnych urządzeń w zespoły tworzące ośrodki /367/.

Koncentracja usług socjalno-kulturalnych określać będzie w najbliższej przyszłości kierunek i natężenie ruchu migracyjnego ludności wiejskiej. Pod wpływem szeroko upowszechniającej się oświaty i kultury powstają nowe potrzeby ludności, które mogą być zaspokajane w nowoczesnych osiedlach wiejskich. Zmieni to stosunek rolnika do obecnego stylu gospodarowania i w konsekwencji wpłynie na zwiększenie tempa socjalistycznych przeobrażeń rolnictwa.

W pierwszym etapie wysiłki inwestycyjne powinno się koncentrować w siedzibach gmin, powołując do życia gminne ośrodki kultury i zespoły usług oraz wstrzymując inwestycje w miejscowościach nie przeznaczonych do dalszego rozwoju. Aby postulat ten został zrealizowany należałoby dokonać koncentracji środków na szczeblu województwa.

Model rozmieszczenia sieci usług rzemieślniczych przewiduje wprowadzenie na szerszą skalę możliwość wykonania usług w obejściu klienta przez indywidualne przyjazdy rzemieślników, ruchome ekipy i wozy objazdowe /391/. W miejscowościach ok. 1000 mieszkańców powinny znajdować się punkty przyjęć zleceń i zakłady świadczące usługi powszechne. Natomiast w siedzibie gminy powinny występować już wszystkie usługi powszechne. Obok drobnych zakładów należy budować pawilo-

ny wielobranżowe - usług nieuciążliwych w centrum i uciążliwych na obrzeżu osiedla. W miastach powinien być zorganizowany dom usług stanowiący centrum informacji usługowej, a jednocześnie ośrodek organizacyjno-dyspozycyjny całej działalności usługowej.

Wprowadzenie nowego podziału administracyjnego oraz przyjęcie zasady koncentracji urzędzeń usługowych dla wsi w miejscowościach stanowiących siedziby gmin i w miastach stworzyło podstawę do przebudowy struktury osadnictwa wiejskiego z możliwością prawidłowego zabezpieczenia usług ludności zamieszkałej na wsi.

Budując koncepcję systemu usług na obszarach wiejskich trzeba uwzględnić znacznie mniejsze znaczenie, jakie ma obecnie struktura hierarchiczna ośrodków usługowych oraz tendencje do formowania się wielofunkcyjnych zespołów osadnictwa wiejskiego, w których następuje w poszczególnych jednostkach specjalizacja funkcji nawet w dziedzinie usług /367/.

2.4.7. Planowanie małych miast

Wyznaczenie małym miastom poważnej funkcji jako ośrodków osadnictwa na obszarach wiejskich stwarza konieczność wprowadzenia zmian do klasycznej metody sporządzania planów ogólnych. Plan taki powinien być opracowywany jako całość wraz z obszarem gminy wielkości ok. 6-8 tys. ha i musi mieć charakter planu strukturalnego całości obszaru /452/. Nowym elementem będzie konieczność wyodrębnienia rolniczych kompleksów produkcyjnych, ograniczonych przebiegiem tras komunikacyjnych o charakterze tranzytowym. Niezbędne jest ustalenie dla tych kompleksów wewnętrznej struktury produkcyjno-osadniczej i funkcjonalnej oraz ich powiązań z ośrodkiem miejskim.

W strukturze programowej i funkcjonalnej miast powinno się zwracać szczególną uwagę na prawidłowość powiązań funkcjonalnych z ob-

sługiwany obszar /448/.Uwzględniając dodatkowe funkcje miasta jako ośrodka pracy pozarolniczej dla ludności wsi o zasięgu oddziaływania na kilka gmin - nowego ujęcia wymagać będzie metoda bilansowania miejsc pracy i zamieszkania a koncepcje przestrzenne wymagać będą elastycznych rozwiązań,uwzględniających możliwość wystąpienia w przyszłości tendencji do przenoszenia się ludności pozarolniczej ze wsi do miast.

Małe miasta powinny być projektowane przy zastosowaniu ogólnych zasad zabezpieczających funkcjonalność i prawidłowe warunki życia ludności.Występują jednakże pewne cechy charakterystyczne, które należy uwzględnić przy kształtowaniu układu przestrzennego tych miast.Do cech takich należą:

- silny związek z produkcją rolniczą otaczającego obszaru w wyniku lokalizacji przemysłu rolno-spożywczego w tych miastach; wyrazić się to musi specjalnym systemem dróg dojazdowych, łączących zakłady przemysłowe z areałem produkcyjnym;
- wyjazdy z miast do pracy w terenie, w zmechanizowanym rolnictwie i w przemysłowej hodowli zwierząt, które wystąpią obok dojazdów ze wsi do pracy w mieście.Ten ruch dojazdów wymaga nadania odpowiedniej roli dworcom PKP i PKS oraz parkingom.System wyjazdów i wjazdów do miasta powinien zabezpieczyć spokój terenów mieszkaniowych i atrakcyjność ośrodka miejskiego;
- duże znaczenie obiektów oświaty i zdrowia, do których dojazd-z całego obszaru musi być ułatwiony bez naruszania funkcjonowania układu miejskiego i spokoju ludności;
- konieczność zachowania skali samego miasta i obiektów w nim zlokalizowanych odpowiedniej do wielkości i znaczenia miasta oraz nadania mu indywidualnego charakteru związanego z cechami regionu.

2.5. Rozwój i zagospodarowanie miejscowości wypoczynkowych

2.5.1. Nadmierny rozrost miejscowości wypoczynkowych - celowość tworzenia zespołów rekreacyjnych

Rozwój społeczny i gospodarczy spowodował silny wzrost potrzeb ludności w dziedzinie wypoczynku. Wzrasta więc również rola miejscowości, które mają odpowiednie warunki do pełnienia tej funkcji. Zmienia się jednak sposób ich wykorzystania. Obok bowiem wypoczynku długookresowego /wakacyjnego czy urlopowego/ medycznie ukierunkowanego, znaczną rolę odgrywać będzie wypoczynek krótkookresowy, a także ruch turystyczno-krajoznawczy. Zwiększy się więc przepływ turystów i wczasowiczów, zmuszając do weryfikacji dotychczasowego modelu programowego i przestrzennego. Wyższe dochody ludności spowodują również żądania znacznie wyższego standardu urządzeń i usług.

Dzisiaj jednak jesteśmy świadkami występowania szeregu niekorzystnych zjawisk, które stoją w sprzeczności z racjonalnym rozwojem tych miejscowości, specjalizujących się w prowadzeniu funkcji rekreacyjnej. Jako istotniejsze można wymienić: stale postępujący, niekontrolowany wzrost liczby stałej ludności, która nie znajduje możliwości zatrudnienia w obsłudze przyjezdnych, dąży do powoływania nowych miejsc pracy, nierzadko całkowicie sprzecznych z dotychczasową wypoczynkową lub leczniczą funkcją danej miejscowości. We wszystkich zbadanych przykładach stwierdzono występowanie tego zjawiska, pomimo, że niektóre z nich chronione były przepisami ustawy o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym.

Obserwuje się ponadto przerost ludności stałej w stosunku do potrzeb obsługi ruchu rekreacyjnego zarówno w stanie obecnym, jak i w planowanym na przyszłość. Tempo zakładanego przyrostu ludności

stałej jest większe od tempa przyrostu miejsc noclegowych, co grozi degradacją funkcji rekreacyjnej /91,107/.

Pomimo ustawy o uzdrowiskach i lecznictwie uzdrowiskowym nadającej priorytet funkcji rekreacyjnej o charakterze leczniczym, w wielu miejscowościach występują tendencje do rozwoju innych funkcji, stwarzających konflikty z wymogami funkcji wiodącej.

Każda miejscowość czasowo-lecznicza ma dopuszczalne granice rozwoju, przekroczenie których powoduje niekorzystne zmiany zarówno w strukturze krajobrazu, jak i w szacie roślinnej lub w walorach klimatycznych, a w konsekwencji - zdrowotnych /105/. Nadmierny rozrost może też być przyczyną ujemnych zjawisk społecznych, jak na przykład tworzenie się odpowiednika slumsów w zabudowie rekreacyjnej. Może również powodować występowanie patologii społecznych, np. chuligaństwa, które ma ułatwione działanie w dużych zbiorowiskach ludzkich, gdzie łatwiej o anonimowość /108/.

Dlatego wszędzie, gdzie tylko istnieje możliwość, wskazane jest tworzenie zespołów miejscowości, względnie zespołów ośrodków wypoczynkowych. Zapewnia to większą efektywność nakładów ponoszonych na wyposażenie w infrastrukturę techniczną oraz sprzyja wprowadzeniu urządzeń, których eksploatacja w takim układzie jest daleko bardziej opłacalna. Kilka położonych w pobliżu siebie niewielkich miejscowości rekreacyjnych, dogodnie powiązanych komunikacyjnie i współzależnych funkcjonalnie, powinno tworzyć zespół miejscowości o funkcji rekreacyjnej. Jedna z nich - najbardziej rozwinięta i najkorzystniej położona w stosunku do całego zespołu - pełni wówczas rolę centrum usługowego /103/. Dla miejscowości wykazujących znaczną dynamikę rozwoju inwestycji turystycznych lub uzdrowiskowych wskazane byłoby powołanie specjalnych przedsiębiorstw na zasadach podobnych jak w

Koło Brzegu czy Zakopanem, które prowadząc działalność inwestycyjną i eksploatacyjną byłyby również zainteresowane zyskami czerpanymi z tej działalności.

Sprawa zatrudnienia dla ludności stałej powinna być zbilansowana w skali całego zespołu, przy czym należy się liczyć z zatrudnieniem stałym i kilkakrotnie większym zatrudnieniem sezonowym. Zespół powinien umożliwić lokalizację nieuciążliwych zakładów przemysłowych i usługowych w wybranych miejscowościach zespołu w taki sposób, aby uniknąć kolizji między tymi funkcjami. Wymaga to specjalizacji miejscowości oraz zorganizowania właściwych powiązań komunikacyjnych umożliwiających łatwe dojazdy do pracy i usług /103, 104/.

Miejscowości wypoczynkowe mające często charakter miejscowości wiejskich są pozbawione urządzeń infrastruktury technicznej i nie są objęte obsługą przedsiębiorstw gospodarki komunalnej. Stały wzrost liczby przyjezdnych powoduje stałe pogarszanie się warunków wypoczynku, a w skrajnych przypadkach nawet zagrożenie epidemiczne, szczególnie gdy nie jest rozwiązany problem zabezpieczenia wody pitnej.

2.5.2. Struktura przestrzenna miejscowości wypoczynkowych

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono niedostosowanie przestrzennej struktury miejscowości do ich podstawowej funkcji, wyrażające się m.in. niewykształceniem centralnego ośrodka usług, niewłaściwymi układami dróg i parkingów, znacznymi brakami w organizacji terenów zieleni, urządzeń sportu rekreacyjnego oraz dróg pieszych, które powinny mieć priorytet w takich miejscowościach. Do najczęściej spotykanych mankamentów w strukturze miejscowości rekreacyjnych należą:

- przemieszanie zabudowy rekreacyjnej z obiektami mieszkalnymi ludności stałej,

- przebieg komunikacyjnych arterii przelotowych przez miejscowość rekreacyjną,
- utrudnienie swobodnego dostępu zwłaszcza do naturalnych zbiorników i cieków wodnych w związku z nadmiernym zainwestowaniem ich obrzeży,
- nieuwzględnianie ekologicznych zależności w kształtowaniu sąsiedztwa różnorodnych obiektów zakwaterowania rekreacyjnego.

Zbiór przepisów i zarządzeń, łącznie z Zarządzeniem nr 47 uwzględnia w sposób niezbędny specyfikę miejscowości rekreacyjnych i nie jest w stanie we właściwy sposób ustalić zakresu i zasad zagospodarowania miejscowości wczasowych i uzdrowiskowych /103,107/.

Uznano w wyniku badań, że podstawowymi elementami strukturalnymi miejscowości rekreacyjnych winny być:

- tereny o naturalnych walorach rekreacyjnych wolne od zabudowy, które spełniają funkcję zdrowotne bądź kulturalne. Zapewniają one wczasowiczom i kuracjom nie tylko niezbędny kontakt z elementami przyrody, ale wiążąc się przy pomocy pasów zadrzewień i ciągów pieszych z pobliskimi terenami upraw ogrodniczych i rolnych oraz lasami, układać się winny w cały system terenów otwartych stanowiących nader ważny element struktury współczesnej miejscowości rekreacyjnej,

a ponadto należałoby wyodrębnić:

- dzielnice rekreacyjne,
- główny zespół usługowo-administracyjny i rozrywkowy /centrum/,
- dzielnice zabudowy mieszkaniowej dla ludności stałej,
- zespół zaplecza technicznego i składów,
- zieleń izolacyjną.

Istniejące trudności są w zasadniczy sposób pogłębiane niewłaśc-

ciwym sposobem inwestowania, polegającym na realizowaniu jedynie bazy zakwaterowania, w większości zresztą zamkniętej oraz niekontrolowanym rozwojem substandardowego budownictwa sezonowego, które w znacznej mierze przyczynia się do dewastacji środowiska przyrodniczego.

Sytuacja ta wymaga podjęcia zorganizowanego działania, obejmującego całokształt spraw związanych z racjonalnym funkcjonowaniem miejscowości wypoczynkowo-leczniczych.

2.5.3. Organizacja ruchu kołowego i pieszego

W większości zbadanych miejscowości rekreacyjnych brak racjonalnie zaprojektowanego systemu pieszych dróg spacerowych, łączącego obiekty i urządzenia najczęściej przez wczasowicza odwiedzane z miejscem jego zakwaterowania. W wielu miejscowościach brak także racjonalnie ukształtowanego ośrodka usługowego oraz tak skomponowanego systemu zieleni i dróg pieszych, aby łączyły centrum z zespołami i urządzeniami sportu rekreacyjnego oraz terenami otwartymi i lasami znajdującymi się na zapleczu.

Turyści zmotoryzowani z reguły naruszają ciszę i spokój na terenach rekreacyjnych, wprowadzając nie tylko hałas, ale i zanieczyszczenie powietrza /spaliny/. Należy więc projektować i realizować system dróg i przejść dostosowany do charakteru miejscowości i trybu życia wczasowiczów lub też profilu leczniczego i reżimu uzdrowiskowego w miejscowościach uzdrowiskowych.

Jako generalną zasadę należy przede wszystkim przyjąć, że parkowanie samochodów i motocykli na terenach zakwaterowania i na zorganizowanych terenach rozrywkowych i sportowych powinno być zabronione. Przyjeżdżającym należy zapewnić możliwość dojść pieszych do interesujących ich urządzeń i terenów w ekologicznie uzasadnio-

nych granicach odległościowych/103/.

Dworce autobusowe należy lokalizować nie bliżej niż 200 - 300 m od ośrodków rekreacyjnych, a magistrale komunikacyjne nie powinny przebiegać bliżej niż o 200 m od strefy mieszkaniowej. Drogi o znaczeniu lokalnym mogą być również wydzielone ze strefy mieszkaniowej.

Główna droga kołowa nie powinna przebiegać w bezpośrednim sąsiedztwie dzielnicy rekreacyjnej, ani tym bardziej przecinać jej, a na przedpolu dzielnicy rekreacyjnej powinien być urządony centralny parking, względnie kilka mniejszych tak, aby nie dopuszczać do jej wnętrza ruchu mechanicznych pojazdów spalinowych. Dojazd przyjezdnych z parkingu do miejsc zakwaterowania rekreacyjnego oraz dostawy zaopatrzenia powinny być dokonywane specjalnym taborem nieuciążliwym dla otoczenia, pozostającym w gestii przedsiębiorstwa organizującego rekreację i eksploatującego wszystkie związane z tym obiekty i urządzenia.

Poszczególne ogniwa struktury oraz układ komunikacyjny nie powinny wytwarzać konfliktów między sobą. Niezbędna jest więc przebudowa zasadniczych podstawowych ciągów komunikacyjnych, budowa obwodnic i obejść w taki sposób, aby wyeliminować uciążliwość tranzytu oraz wyodrębnić trasy ruchu pieszego, który w takich miejscowościach musi dominować /139/.

2.5.4. Ochrona środowiska

Na podstawie przeprowadzonych badań można stwierdzić, że dotychczas nie doceniano znaczenia ochrony środowiska naturalnego dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju miejscowości wypoczynkowych. Jak stwierdzono, w miejscowościach tych szczególnie zagrożona jest czystość powietrza atmosferycznego i wody /105/.

Istotnym również problemem w miejscowościach wypoczynkowych jest też walka z hałasem, którego źródłem są między innymi ruch pojazdów samochodowych, łądźki motorowych, głośniki radiowe, radia tranzystorowe.

Dla ochrony czystości powietrza atmosferycznego należy przede wszystkim ograniczyć emisję zanieczyszczeń na przykład poprzez etapowe przechodzenie na inny sposób ogrzewania /gazowy/. Czystość powietrza można znacznie poprawić stwarzając strefy ochrony sanitarnej /105/.

Ośrodki rekreacyjne powinny być odizolowane od reszty zabudowy mieszkaniowej czy przemysłowej strefą o szerokości do 200 m, między innymi w celu zagwarantowania ciszy i spokoju. Duże zespoły przemysłowe powinny być oddalone od ośrodków rekreacyjnych o kilka kilometrów, zaś mniej uciążliwe powinny się znajdować w odległości paruset metrów od tych ośrodków.

Wszystkie ważniejsze ciągi komunikacyjne należy izolować pasmami zieleni od strefy mieszkaniowej oraz od terenów rekreacyjno-sportowych.

Dworce i linie kolejowe powinny być tak lokalizowane, aby /w terenie płaskim, otwartym, gdzie hałasy mogą łatwo przenikać na znaczne odległości/ odległość ośrodków rekreacyjnych od tego rodzaju obiektów wynosiła ok. 300 m, zwłaszcza jeżeli chodzi o trasy i dworce o wzmożonym ruchu pociągów.

Zanieczyszczenie zbiorników i cieków wód naturalnych związane jest głównie bądź z działalnością zakładów przemysłowych oraz z poważnymi zaniedbaniami inwestycyjnymi w dziedzinie infrastruktury technicznej i gospodarki komunalnej. Dotychczas, ze względu na budowę ośrodków rekreacyjnych przez różnych inwestorów, inwestycje te były

przeważnie pomijane, a niezbędne potrzeby w zakresie zaopatrzenia w wodę i odprowadzanie ścieków rozwiązywane były w sposób indywidualny, prowizoryczny i niepełny/104,107/.

W celu określenia aktualnych warunków wczasowo-leczniczych konieczne jest przeprowadzenie w każdej bez mała miejscowości rekreacyjnej i na terenach otaczających, odpowiednich badań klimatologicznych.

2.6. Zagospodarowanie terenów mieszkaniowych

2.6.1. Aktualne tendencje w projektowaniu zespołów mieszkaniowych

Przeprowadzona analiza aktualnych tendencji w projektowaniu pozwoliła na stwierdzenie szeregu zjawisk występujących w związku z uniformizacją rozwiązań projektowych.

Najczęściej realizowany jest model zespołu złożonego z wydzielonych grup zabudowy mieszkaniowej, liczących od 600 do 4000 mieszkańców. Daje się zauważyć wzrost wielkości nowo powstających zespołów mieszkaniowych osiągających zaludnienie do 20 000 mieszkańców. Powstają również nowe jednostki liczące 20 000 - 60 000 i więcej mieszkańców mające charakter dzielnic wielkomiejskich. Równocześnie występuje proces wypełnienia nową zabudową niewielkich terenów, szczególnie śródmiejskich.

Stwierdzono, że w praktyce krajowej pomijane były istotne czynniki, które powinny różnicować sposób zagospodarowania, jak np. skala miasta i tempo jego rozwoju, walory krajobrazowe i przyrodnicze, potrzeby użytkowe poszczególnych grup społecznych mieszkańców, itp.

Szczególnie niekorzystne zjawiska występują w miastach małych, wymagających ze względu na swoją specyfikę odrębnego traktowania.

W miastach tych niesłusznie wprowadza się zunifikowane formy zabudowy wielorodzinnej właściwej dla miast dużych.

Nowo powstające zespoły mieszkaniowe charakteryzują się daleko posuniętą monotonią i uniformizacją struktur przestrzennych wynikającą ze stosowania sztywnych, powtarzalnych form zabudowy.

Monotonia zabudowy zespołów mieszkaniowych, normatywnie niewielkie powierzchnie mieszkań oraz ustalone wielkości zasiedlenia niezależnie od struktury społecznej i lokalizacji wpływają ujemnie na powstawanie więzi mieszkańców z osiedlem, na ich społeczną integrację.

Obniżenie wartości środowiska mieszkaniowego powoduje także tendencja do stałej intensyfikacji zabudowy mieszkaniowej. Nadmierna intensyfikacja zabudowy mieszkaniowej wywołała szereg negatywnych konsekwencji m.in.:

- niekorzystny wpływ na zdrowie fizyczne i psychiczne mieszkańców,
- wyeliminowanie zabudowy jednorodzinnej,
- ograniczenie programów usługowych i terenów zieleni,
- brak terenów dla zabezpieczenia potrzeb rosnącej motoryzacji.

Sytuacja w tej dziedzinie zaczęła poprawiać się od chwili aktualizacji Zarządzenia nr 118 w 1968 r., jednakże należy przewidywać, że istotne zmiany nastąpią dopiero w najbliższych latach w wyniku działania nowych normatywów: osiedlowego i mieszkaniowego /Zarządzenie nr 9/.

W dziedzinie lokalizacji usług na terenach nowo powstających zespołów mieszkaniowych dominowała dotychczas tendencja do równomiernego ich rozpraszania. W Polsce, tak jak w innych krajach socjalistycznych, przyjmuje się 3-4 stopniowy system obsługi mieszkańców, co dekoncentruje urządzenia usługowe. Wielkie rozdrobnienie ośrodków

usługowych prowadzi w Polsce do obniżenia standardu obsługi I stopnia. Najtrudniejsza sytuacja występuje w miastach małych i średnich, gdzie w większości przypadków realizuje się tylko program zaopatrzenia i oświaty.

Analiza najnowszych projektów polskich zespołów mieszkaniowych wykazała, że wiele się w ostatnich latach zmieniło zarówno w dziedzinie programowania, jak i dyspozycji funkcjonalno-przestrzennej oraz kompozycji. Nowy normatyw przewiduje wzrost wartości użytkowej programu usługowego, wprowadza pojęcie ośrodka handlowo-usługowego, ośrodka kulturalnego oraz przewiduje wzrost wielkości powierzchni użytkowej obiektów usługowych.

W niektórych projektach stosowana jest zasada koncentracji usług i nie różnią się one w sposobach rozwiązywania problemu usług osiedlowych od projektów uznanych za najnowocześniejsze, które były realizowane w innych państwach europejskich. Można zauważyć tendencje do odchodzenia od tradycyjnych schematów programowania i kształtowania usług oświatowych. W związku z rozwojem działalności środowiskowej szkół i innych organizacji z nimi współdziałających przyjęta została zasada tworzenia na terenach zespołów mieszkaniowych zespołów kulturalno-oświatowych.

Układy komunikacji wewnętrznej w osiedlach projektowanych w Polsce według obowiązujących przepisów rozwiązywane były najczęściej na zasadzie pełnej penetracji komunikacji kołowej w głąb terenu osiedla, w postaci gęstej sieci dojazdów i rozproszonych miejsc postojowych. W osiedlach polskich projektowanych w ostatnim okresie zgodnie z wytycznymi nowego normatywu pojawiają się pierwsze dążenia do strefowania terenu osiedla w zależności od rodzaju i natężenia ruchu. Przejawia się to głównie w tendencji do wydzielania stre-

fy parkowania na obrzeżu terenu osiedla - w postaci koncentracji miejsc postojowych na placach i długich pasmach parkingowych oraz w nielicznych jeszcze garażach wielopoziomowych. Należy jednak stwierdzić, że w większości rozwiązań zapewnia się możliwość penetracji ruchu kołowego w głąb strefy mieszkaniowej przez stosowanie jezdni-sięgaczy lub ciągów pieszo-jezdnych. W rezultacie w większości osiedli nie udało się wytworzyć pełnej segregacji ruchu pieszego od samochodowego w obrębie strefy mieszkaniowej /246/.

2.6.2. Aktualizacja i indywidualizacja zasad programowania i kształtowania zasobów mieszkaniowych

Istnieje konieczność przeprowadzenia zmian zasad programowania zespołów mieszkaniowych. Dotychczas zasady programowania nie uwzględniają bowiem przemian społecznych i warunków życia omówionych w rozdziale 2.1 /240-247/.

Przeprowadzone analizy projektów pozwoliły na stwierdzenie występowania pewnych nowatorskich tendencji. Na przykład dominująca w pewnym okresie tendencja do organizacji zespołów mieszkaniowych na zasadzie jednostek sąsiedzkich - a więc zespołów z punktu widzenia programu usługowego samowystarczalnych - zaczyna się modyfikować pod wpływem ogólnego dążenia do koncentracji usług. Związana jest z tym konieczność rozwoju grupy usług codziennego zaopatrzenia i opieki nad dzieckiem, które powinny być najbardziej zbliżone do mieszkań. Te nowe trendy brane są pod uwagę w kilku opracowaniach badawczych i w projektach.

Ogólnie można stwierdzić, że za podstawę wyjściową opracowania zespołów mieszkaniowych należy uznać w miejsce dotychczas zunifikowanych programów normatywnych - poznanie indywidualnej potrzeby danej zbiorowości mieszkańców /240,244,247/. Na terenie osiedla powin-

ny pojawiać się nowe elementy programowe, dostosowane do rozpoznanych lokalnych różnicowań środowiskowych.

Dotychczasowa unifikacja krajobrazu polskich miast, eliminacja możliwości wyboru form zamieszkania oraz pomijanie lokalnych różnicowań warunków przyrodniczych, urbanistycznych i społecznych zmuszają do wdrożenia metod projektowania, uwzględniającego środowiskowe miejscowe potrzeby i warunki.

Podstawą programowo-przestrzennych założeń zespołu mieszkaniowego powinno stać się pełne rozpoznanie cech danego środowiska urbanistycznego. W opracowanej metodzie postępowania wyodrębniono następujące czynniki różnicujące sposób kształtowania zabudowy: przyrodnicze, ogólnomiejskie warunki urbanistyczne, lokalne warunki urbanistyczne i warunki społeczne /244/.

Ponieważ czynniki te mają zróżnicowany zakres wpływu, przeprowadzono ich hierarchię. Jako główne komponenty tworzące układ programowo-przestrzenny zespołu mieszkaniowego wydzielono program: mieszkaniowy oraz rekreacji i usług, a także rodzaj oraz intensywność zabudowy.

Każdy ze składowych elementów danego komponentu ma zmienne cechy i wartości jednostkowe oraz podlega w sobie właściwy sposób wpływom czynników danego środowiska urbanistycznego. Przez odpowiedni dobór wartości jednostkowych można uzyskać wariantowe modele programowo-przestrzenne, a następnie dokonać wyboru modelu najbardziej odpowiedniego dla danego środowiska /244/.

Zakres praktycznych zastosowań proponowanej metody jest szeroki i pozwala na racjonalizację działań praktycznych w różnych fazach procesów studiów i projektowania, takich jak:

- analiza różnych środowisk urbanistycznych w celu określenia zało-

- zeń projektowych odpowiadających ich specyfice,
- analizach projektów z punktu widzenia ich dostosowania do określonych warunków środowiskowych /244/,
- wyborze lokalizacji zespołu mieszkaniowego w przypadku rozpatrywania wariantów lokalizacyjnych,
- studiach dotyczących kierunków rozwiązań programowo-przestrzennych i innych;

Przedstawiona metoda powinna być wykorzystana dla potrzeb organów planowania, jednostek inwestorskich, jednostek projektowych i innych.

2.6.3. Intensywność zabudowy a formy budownictwa mieszkaniowego

W dotychczasowej praktyce problem racjonalnego wykorzystania terenów budownictwa mieszkaniowego nie był prawidłowo rozwiązany /246/. Skrajnie intensywna zabudowa wielorodzinna kontrastowała ze zbyt ekstensywnymi terenami wolno stojącej zabudowy jednorodzinnej. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono /240,241/, że:

- na terenach zabudowy jednorodzinnej zabudowę wolno stojącą należy stosować jedynie w rzadkich przypadkach rzeczywiście uzasadnionych. Należy dążyć natomiast do form zwartych, umożliwiających racjonalne wykorzystanie terenów uzbrojonych; zabudowa bliźniacza umożliwia wzrost intensywności o 30% w stosunku do wolno stojącej, a zabudowa szeregowa aż ponad 100%;
- w układach zabudowy mieszanej, jednorodzinnej i wielorodzinnej, które powinny być preferowane, istotny wpływ na kształtowanie się intensywności zabudowy mają formy zabudowy jednorodzinnej /np. stosunkowo duży stopień wykorzystania terenu można uzyskać przy zastosowaniu zabudowy szeregowej o ograniczonej wielkości działek

lub bezdziałkowej/;

- w zespołach zabudowy wielorodzinnej przy prawidłowo ustalonych programach usługowych i rekreacyjnych wzrostowi średniej wysokości zabudowy nie towarzyszy proporcjonalny wzrost wykorzystania terenu. Należy więc ograniczać udział zabudowy wysokiej, poza szczególnymi przypadkami lokalizacyjnymi,
- z punktu widzenia intensywności zabudowy jako formy, która powinna dominować w przyszłości, można uznać zespoły zabudowy jednorodzinnej i wielorodzinnej do 4 kondygnacji. Udział zabudowy średnio wysokiej /do 11 kondygnacji/ i wysokiej powinien wynikać z analizy warunków lokalnych.

Wnioski z przeprowadzonych badań zostały częściowo wykorzystane przy opracowywaniu nowego normatywu urbanistycznego /Zarządzenie nr 9/, obniżającego wymagane intensywności zabudowy, pozwalającego przez to na swobodniejsze kształtowanie zespołów mieszkaniowych.

Formy zabudowy mieszkaniowej, dziś jeszcze ograniczone, wymagają dalszych poszukiwań, zwłaszcza w kierunku nowych struktur technicznych, zapewniających możliwość wariantowego i elastycznego projektowania, ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb budownictwa jednorodzinnego /246/.

2.6.4. Problemy parkowania na terenach mieszkaniowych

W związku z rozwojem motoryzacji indywidualnej, istotnym problemem w projektowaniu zespołów mieszkaniowych staje się właściwa lokalizacja miejsc postojowych przeznaczonych dla pojazdów samochodowych. Dotychczas nie wypracowano jednolitych poglądów na temat zasad rozmieszczania miejsc postojowych na terenach mieszkaniowych. Spotyka się więc wielką różnorodność rozwiązań.

O rozmieszczaniu parkingów powinny decydować przede wszystkim bezpieczeństwo ruchu, ochrona przed hałasem oraz dostępność.

Na podstawie analizy projektów zrealizowanych w ostatnich latach w krajach o wysoko rozwiniętej motoryzacji, można stwierdzić, że większość miejsc postojowych rozmieszczano w odległościach nie przekraczających kilkudziesięciu metrów od budynków mieszkalnych lub od wejść do nich /246/.

W Polsce doświadczenia w tej dziedzinie są bardzo niewielkie a zarysowujące się tendencje do rozmieszczania miejsc postojowych na obrzeżach jednostek strukturalnych należy uznać za niewłaściwe, nawet przy stosowaniu odległości zgodnych z obowiązującym normatywem. Odległości te będą uznawane za uciążliwe przez znaczne grupy mieszkańców. Dlatego mimo, że normatyw dopuszcza odległość dojścia do 300 m, należy wielkość tę traktować jako graniczną, mogącą się odnosić tylko do bardzo niewielkiego odsetka mieszkańców.

Miejsca postoju czasowego, pojazdów specjalnych itp. powinny być rozmieszczane w niewielkich zespołach w pobliżu budynków mieszkalnych i usługowych. Normatyw dopuszcza 80 m jako maksymalną odległość tych parkingów od klatek schodowych; wymaga też, aby odległość miejsc postojowych od usług nie przekraczała 30 m.

W wyniku badań stwierdzono, że w projektowaniu zespołów mieszkaniowych należy, uwzględniając zasady strefowania komunikacyjnego, rozmieścić około 1/3 stałych miejsc postojowych w pobliżu klatek schodowych budynków mieszkalnych /240, 248/.

Wzmózone zapotrzebowanie na miejsca postojowe dla samochodów wystąpi na śródmiejskich terenach zespołów mieszkaniowych. Obok bowiem mieszkańców zespołu, użytkownikami parkingów będą użytkownicy usług ogólnomiejskich i dzielnicowych zlokalizowanych na terenie

zespołu oraz zatrudnieni w znajdujących się tam zakładach pracy.

W stosunku do śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej polityka parkingowa powinna uznawać priorytet mieszkańców danego zespołu i użytkowników usług w korzystaniu z miejsc postojowych.

W stosunku do zatrudnionych na terenie zespołu mieszkaniowego wydaje się celowe zastosowanie pewnych ograniczeń zmierzających do zmniejszenia liczby parkujących pojazdów /np. przez pobieranie wysokich opłat parkingowych/.

Oszczędna gospodarka terenami - szczególnie istotna na terenach śródmiejskich - zmuszać będzie do realizacji zbiorowych garaży, parkingów wielokondygnacyjnych i garaży podziemnych /240,248/. Te typy parkingów powinny służyć głównie do przechowywania samochodów mieszkańców oraz zatrudnionych na terenie zespołu. Równocześnie jednak należy zapewnić znaczną liczbę dostępnych miejsc parkowania na poziomie terenu, w postaci wydzielonych placów i zatok postojowych, lub na pierwszej kondygnacji /naziemnej/ obiektów wielopoziomowych. Miejsca postojowe tego typu służyć będą użytkownikom usług, samochodom dostawczym itp.

Należy podkreślić, że liczba miejsc postojowych na terenach mieszkaniowych, ustalona w nowych wskaźnikach i wytycznych urbanistycznych dla terenów mieszkaniowych w miastach /Zarządzenie nr 9/ nie odbiega od wielkości przyjmowanych w krajach o wysoko rozwiniętej motoryzacji /240/.

Brak doświadczeń krajowych wywołuje, przy bardzo szybko wzrastającej motoryzacji potrzebę podjęcia prac studialno-projektowych dotyczących technologii budowy parkingów oraz zasad ich eksploatacji na terenach mieszkaniowych, szczególnie położonych na obszarach śródmiejskich.

2.6.5. Przebudowa i modernizacja starych zasobów mieszkaniowych

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono konieczność nadania wysokiej rangi i pilności zadaniom przebudowy i modernizacji starych zasobów mieszkaniowych. Według danych Narodowego Spisu Powszechnego z 1970 r. w 889 miastach polskich było 1 165 390 budynków mieszkalnych posiadających 4 465 017 mieszkań. Z liczby tej 26,93% budynków, a 30,45% mieszkań zostało oddanych do użytkowania przed 1918 r., a więc liczy ponad 50 lat. Zasób ten w przeważającej części zbliża się do granicy przydatności określonej walorami zamieszkania i ekonomiką eksploatacji /254,268/.

W programie rozwoju gospodarki mieszkaniowej, opracowanym w 1972 r. w IGM, ponad 22% całego zasobu mieszkaniowego zakwalifikowano jako wymagający przebudowy i modernizacji /275/.

Należy podkreślić, że ogólne warunki mieszkaniowe w budynkach istniejących na obszarach starej zabudowy na ogół nie odpowiadają wymaganiom stawianym współczesnym rozwiązaniom przestrzennym zespołów mieszkaniowych. Stara zabudowa charakteryzuje się nadmierną intensywnością, szczelną obudową posesji oraz nieodpowiednimi warunkami sanitarnymi. W wielu przypadkach jest ona przemieszana z innymi uciążliwymi dla mieszkalnictwa formami zainwestowania.

Z drugiej strony znaczna wartość techniczna, ekonomiczna, a często także historyczna starych zasobów mieszkaniowych stwarzają konieczność przystosowania ich do współczesnych potrzeb.

W powojennych działaniach inwestycyjnych nie podejmowano kompleksowych programów przebudowy. Usuwanie starej, zużytej technicznie i moralnie, zabudowy następowało tylko wówczas kiedy jej stan zagrażał bezpośrednio życiu ludzkiemu, lub gdy uniemożliwiała ona realizację innych zamierzeń inwestycyjnych /np. modernizację dróg/.

Przeprowadzone badania upoważniają do stwierdzenia, że w polityce urbanizacji konieczna jest zmiana stosunku do problemów przebudowy i modernizacji istniejących zasobów budowlanych w miastach.

Nie można zagadnień modernizacji miast sprowadzać do problemu rekonstrukcji zespołów o uznanych wartościach zabytkowych ani tym bardziej rozpatrywać ich w kategoriach "remontu".

Nie deprecjonując wielkiej wagi problemów rekonstrukcji zespołów zabytkowych /które niewątpliwie należy traktować jako unikalne i rozwiązywać w trybie specjalnym/, należy pamiętać, że przebudowa i modernizacja tzw. starej zabudowy jest problemem kluczowym z punktu widzenia rozwoju miast jako całości. Tylko ten punkt widzenia pozwala na prawidłowe sformułowanie problemu.

Dla gospodarki przestrzennej rozwój miast to nie tylko tworzenie nowej tkanki, ale równocześnie przekształcanie istniejącej już zabudowanej, traktowane jako proces stały, a równocześnie jako jeden z zasadniczych elementów strategii przy realizacji celów społecznych i gospodarczych. Ta realizacja musi być prowadzona na zasadach harmonijnego współżycia starych i nowych wartości jako wynik przekształceń strukturalnych.

Żadne z miast polskich nie prowadzi w tym zrozumieniu dostatecznie świadomej polityki w zakresie przekształcania tkanki istniejącej. Rosnące potrzeby w dziedzinie mieszkalnictwa przy niedostatecznym ich zaspokojeniu doprowadziły w ubiegłym okresie do odsuwania modernizacji na okres późniejszy. Brak było na ogół świadomości:

- jaki jest rzeczywisty stan zabudowy w poszczególnych miastach?
- jakie są warunki życia ludności zamieszkałej w starych zasobach budowlanych?
- jakie są konsekwencje społeczne i gospodarcze takiej decyzji?

Dla skonstruowania zasad polityki terenowej i programu działania w tym zakresie oraz wypośrodkowania proporcji zadań w poszczególnych etapach, konieczne jest podjęcie prac w poszczególnych miastach mających na celu:

- dokonanie oceny rzeczywistego stanu zasobów,
- określenie potrzeb w zakresie przebudowy i modernizacji,
- wskazanie zespołów terenowych wymagających przebudowy i wytypowania kolejności ich realizacji,
- ocenę sytuacji terenowo-prawnej oraz charakteru uprawnień majątkowych właścicieli i użytkowników nieruchomości.

Takie opracowania monograficzne dla poszczególnych miast mogłyby stać się podstawą dla postulowanego przez środowisko fachowe raportu o stanie miast z punktu widzenia ich modernizacji /258/.

2.6.6. Programowanie przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów mieszkaniowych /275,276/

W dotychczasowej praktyce tematem prac studialnych i realizacyjnych są bardzo często zespoły zabudowy nie będące jednostkami strukturalnymi ukształtowanymi przez plan miasta. Uniemożliwia to nawiązanie do ustaleń planu ogólnego i uzyskanie wytycznych niezbędnych do prac projektowych. Dlatego też najmniejszym obszarem, jaki może być brany pod uwagę przy opracowywaniu szczegółowych planów przebudowy i modernizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej powinna być wskazana i wyodrębniona w planie ogólnym jednostka strukturalna.

Stwierdzono, że podstawą prawidłowych rozwiązań projektowych muszą być pełne informacje dotyczące:

- granic obszaru jednostki strukturalnej wymagającej przebudowy i modernizacji oraz szczegółowych wytycznych, precyzujących jej rolę w układzie przestrzennym miast;

- opłacalności utrzymania starej zabudowy, rozpatrywanej w skali planu ogólnego, jako wyniku przeprowadzonej optymalizacji rozwoju całości miasta i generalnych ustaleń, jakie z tego wynikają dla rozpatrywanego zespołu mieszkaniowego; rachunek prowadzony w skali poszczególnego zespołu musi opierać się na tych ustaleniach i może stanowić jedynie dodatkową przesłankę,
- istniejącego stanu zabudowy, obejmującej inwentaryzację i oceny układu funkcjonalnego, wartości technicznej i użytkowej poszczególnych budynków i ich elementów, wartości zabytkowych oraz cech infrastruktury technicznej.

Przebudowa obszarów starej zabudowy mieszkaniowej musi obejmować oprócz modernizacji samych budynków mieszkalnych także wyposażenie tych obszarów w zestaw odpowiednich usług. Na podstawie badań można stwierdzić, że tereny starej zabudowy są pod tym względem silnie zaniedbane /255/.

Dziedzina oświaty i wychowania stanowić będzie w okresie najbliższych lat teren rozwoju i eksperymentów. Niezbędne więc będą zmiany w programach, które muszą być dostosowane do specyficznych cech śródmiejskich środowisk urbanistycznych.

Wydaje się pożądanym wprowadzenie w szerszym zakresie na miejsce lub obok tradycyjnych dużych żłobków, urzędzeń mniejszych typu "punktów opieki nad dzieckiem", przeznaczonych dla małych grup dzieci.

Należy rozpatrzyć celowość wprowadzania przedszkoli wykorzystywanych codziennie i przedszkoli "otwartych" dostępnych dla dzieci nie korzystających codziennie z tych urzędzeń.

Zgodnie z kierunkiem reformy oświaty jako system preferowany należy uznać szkołę dwustopniową, tzw. elementarną i podstawową dla

młodzieży starszej. W ramach dwustopniowego systemu należy dopuścić rozwiązania wariantowe dostosowane do specyfiki warunków lokalnych, np. łączenie szkoły elementarnej z przedszkolem.

W dziedzinie usług kulturalnych podstawową zasadą programów powinno być zapewnienie odpowiednich urządzeń dla wszystkich grup społecznych i demograficznych mieszkańców. Szczególną uwagę należy zwrócić na programowanie urządzeń wielofunkcyjnych, umożliwiających różne ich użytkowanie oraz urządzeń związanych z indywidualnymi zainteresowaniami mieszkańców. Urządzenia kulturalne powinny umożliwiać proces stałej edukacji grup mieszkańców w miejscu zamieszkania.

W dziedzinie zaopatrzenia należy dążyć do tworzenia większych obiektów zapewniających zastosowanie i łączenie programów handlowych, rzemieślniczych i gastronomicznych. Obok dużych ośrodków szczególnie w większych zespołach pewna część programu może być rozproszona.

W pozostałych działach usług należy zwrócić uwagę na następujące zagadnienia:

- zbliżenie opieki lekarskiej do mieszkańca /ze szczególnym zwróceniem uwagi na opiekę nad ludźmi starszymi/,
- rozszerzenie samorządu osiedlowego mieszkańców,
- wzrost programu usług technicznych i gospodarczych,
- wzrost wielkości i znaczenia kubaturowych urządzeń sportowych.

Złożoność zagadnień przebudowy, braku dostatecznych doświadczeń w tym zakresie oraz trudność oceny propozycji projektowych powoduje, że jako dominującą zasadę powinno się przyjąć opracowanie kilku wariantów projektu. Celem uwarunkowania powinno być wykluczenie pełnych możliwości przekształceń przez analizę konkretnych propozycji projektowych, traktowanych jako materiał doświadczalny.

Dla uzyskania pełnego obrazu możliwości przekształceń niezbędne jest obejmowanie wariantowaniem nie tylko struktur funkcjonalno-przestrzennych danego obszaru, ale również i treści, która ma być w tych strukturach zawarta.

Dopiero w oparciu o uzyskany materiał doświadczalny należy opracować ostateczną propozycję przekształceń zagospodarowania terenu.

2.6.7. Przebudowa układów komunikacji wewnętrznej w zespołach śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej /273/

Aktualnie istniejący wewnętrzny układ komunikacyjny na terenach starych zespołów śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej - wywodzący się z układów dziewiętnastowiecznych - nie może sprostać dzisiejszym wymaganiom dotyczącym zarówno warunków ruchu, jak i ochrony środowiska.

Duża gęstość sieci ulicznej, zezwalająca na pełną penetrację ruchu samochodowego w głąb tkanki mieszkaniowej, sposób ukształtowania tej sieci, oparty na szachownicowym układzie wąskich ulic prowadzących współbieżnie ruch pieszego i samochodowy, brak segregacji kolizyjnych rodzajów ruchu, niedostateczne wyposażenie terenu w miejsca postojowe dla samochodów - powodują dużą uciążliwość dla mieszkańców i brak przystosowania do współczesnych i przyszłych potrzeb komunikacyjnych.

Zachodzi więc konieczność przebudowy układów komunikacji. Nowe rozwiązania muszą uwzględniać:

- a/ konieczność dostosowania układu komunikacji do przewidywanych w przyszłości wysokich natężeń ruchu samochodowego, wywołanych wzrostem wskaźnika motoryzacji indywidualnej /do wielkości 1 samochód na 1 mieszkanie/ oraz zwiększeniem się ruchliwości mieszkańców

miast. Czynniki te oddziaływać będą nie tylko na wzrost natężeń ruchu na głównych arteriach układu komunikacyjnego miasta, lecz spowodują szereg zmian w warunkach funkcjonowania układów komunikacyjnych na terenach mieszkaniowych. Zmiany te wystąpią przede wszystkim na terenach śródmiejskich,

- b/ potrzebę poprawy warunków życia mieszkańców i podniesienie poziomu zaspokojenia potrzeb do standardów obowiązujących we współcześnie budowanych, nowoczesnych zespołach mieszkaniowych. Przebudowa systemu komunikacji wewnętrznej ma za zadanie zapewnić sprawną obsługę komunikacyjną zespołu, spełniając równocześnie warunek możliwie najlepszej ochrony terenów mieszkaniowych przed uciążliwościami. Możliwości realizacji tego celu upatrywać należy w:
- dążeniu do wprowadzenia komunikacyjnego strefowania terenu zespołu,
 - prawidłowej organizacji ruchu oraz zmniejszeniu jego penetracji w głąb tkanki mieszkaniowej,
 - przebudowie układu ruchu pieszego, uwzględniającej segregację różnych rodzajów ruchu i autonomię układów pieszych,
 - potrzebie zapewnienia miejsc postoju i przechowywania samochodów w liczbie odpowiadającej przyszłościowej hipotezie motoryzacyjnej.

Wyniki przeprowadzonych studiów przebudowy układu komunikacji wewnętrznej potwierdziły możliwość rozwiązania tych układów w sposób zezwalający na uzyskanie standardów obsługi komunikacyjnej, odpowiadających współczesnym potrzebom i wymaganiom.

Proponowane tendencje przekształceń systemu komunikacji wewnętrznej wyrażają się:

- eliminacją ruchu tranzytowego z terenu zespołu i dostosowaniem

układu wewnętrznego do potrzeb ruchu docelowego;

- dążeniem do zmniejszenia penetracji ruchu samochodowego w głąb strefy mieszkaniowej przez organizację stref komunikacyjnych,
- dążeniem do zmniejszenia gęstości sieci ulic, likwidacji niektórych ich odcinków, bądź zamiany ich na ciągi piesze,
- dążeniem do tworzenia autonomicznych układów służących ruchowi pieszemu,
- stosowaniem nie tylko segregacji poziomej urządzeń komunikacyjnych, lecz także /we fragmentach rozwiązań/ - segregacji pionowej; znajduje to wyraz w propozycji dwupoziomowych skrzyżowań ciągów ruchu pieszego i samochodowego lub stosowania zasady pionowej segregacji funkcji /np. podziemne garaże pod zieleńcami i obiektami usługowymi/,
- realizacją miejsc postojowych dla samochodów mieszkańców, użytkowników usług ponadpodstawowych i zatrudnionych na obszarze zespołu, przez budowę zespołów parkingowych w postaci garaży wielopoziomowych nadziemnych, garaży podziemnych i parkingów terenowych.

2.6.8. Ochrona środowiska naturalnego na obszarach śródmiejskiej zabudowy mieszkaniowej /275/

Warunki mieszkaniowe istniejące na obszarach śródmiejskich są nie dostosowane do współczesnych potrzeb. Mieszkania i wnętrza zabudowy nie są dostatecznie nasłoneczniane i przewietrzane. Brak jest zieleni towarzyszącej. Poważne zagrożenie dla zdrowia mieszkańców stanowią również uciążliwości wynikające z położenia zabudowy bezpośrednio przy ulicach o intensywnym ruchu kołowym i przy obiektach produkcyjnych wymagających strefy ochronnej.

W Polsce dotychczas nie prowadzono specjalnych badań w zakresie przyrodniczych warunków śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkani-

wej.

Dlatego rozpoznanie rzeczywistego stopnia zagrożenia równowagi ekologicznej w tym środowisku i zdefiniowania przyczyn tego zagrożenia powinno stanowić podstawy do podjęcia działalności dla poprawy warunków życia ludności na tych obszarach.

W szczególności należy zbadać:

- przepływ powietrza w zespołach zabudowy,
- wilgotność powietrza,
- właściwości termiczne /inwersje, amplitudy temperatury/,
- zanieczyszczenie powietrza,
- zagrożenie akustyczne.

Przez odpowiednie przedsięwzięcia urbanistyczne można zwiększyć lub zmniejszyć zdolność przewietrzania układu. Pionowe ruchy powietrza można osłabić lub wzmocnić operując odpowiednim typem nawierzchni, wysokością i zagęszczeniem zabudowy. Odpowiednia korekta ustawienia budynków może mieć bezpośredni wpływ na zmianę warunków nasłonecznienia, powstawanie lub hamowanie ruchów powietrza oraz odizolowanie środowiska mieszkaniowego od urządzeń uciążliwych dla otoczenia.

Istotną rolę w ochronie środowiska naturalnego na terenach zabudowanych powinna pełnić zieleń. Za pomocą odpowiedniego kształtowania barier roślinnych można skutecznie chronić tereny mieszkaniowe przed zagrażającymi im zanieczyszczeniami. Roślinność z powodziem może również pełnić rolę izolacji wytłumiającej fale dźwiękowe. Powinna ona także przejąć rolę podstawowego czynnika wpływającego na poprawę warunków lokalnego klimatu.

Potrzeba współżycia człowieka z przyrodą nie powinna się ograniczać jedynie do udostępnienia mieszkańcom wydzielonych terenów

zieleni, lecz powinna wyrażać się w strukturze przestrzennej obszarów mieszkaniowych. Tereny otwarte pokryte roślinnością powinny przenikać tereny zabudowane.

2.6.9. Wykonawstwo i organizacja przebudowy i modernizacji

Obecnie nie ma w Polsce techniczno-organizacyjnej koncepcji wykonawstwa dostosowanej do specyfiki robót remontowo-modernizacyjnych. Sytuacja ta wywołana jest m.in. niewłaściwą organizacją planowania i programowania remontów, niewłaściwą kwalifikacją budynków do remontów, trudnościami z wykwaterowaniem użytkowników, przestarzalemi przepisami dotyczącymi finansowania robót, trudnościami kadrowymi, nieregularnością w dostawach materiałów, brakiem sprzętu itp.

W stosowanych obecnie w Polsce rozwiązaniach materiałowo-konstrukcyjnych dominują rozwiązania tradycyjne, przy niewielkim wykorzystaniu prefabrykacji oraz mechanizacji procesów budowlanych, a zwłaszcza robót wykończeniowych.

W dotychczasowej praktyce wykonawstwa remontowego nie stosowano w zasadzie planowej wymiany zużytych elementów budynków.

Niski stopień mechanizacji robót budowlano-remontowych jest spowodowany poważnym niedostatkiem odpowiedniego sprzętu i narzędzi.

Analiza krajowych przykładów wykazała, że roboty budowlano-remontowe prowadzone są w silnym rozproszeniu, co uniemożliwia ich koncentrację i sprawną organizację oraz utrudnia wprowadzenie zasad uprzemysłowienia /261/.

Przyszłe rozwiązania techniczne i organizacyjne w budownictwie remontowo-modernizacyjnym powinny zmierzać do:

- uprzemysłowienia robót remontowo-modernizacyjnych przez rozszerzenie zakresu prefabrykacji i unifikacji elementów nośnych, wykończe-

niowych i instalacyjnych, przy wykorzystaniu nowych lekkich materiałów,

- wprowadzenie nowoczesnych metod w zabezpieczaniu, wzmacnianiu i regenerowaniu konstrukcyjnych elementów budynku, nie podlegających wymianie,
- wprowadzenia kompleksowej mechanizacji robót remontowo-modernizacyjnych przy zastosowaniu nowoczesnych zmechanizowanych elektro-narzędzi oraz maszyn i urządzeń budowlanych odpowiednich do przyjętej technologii remontowej,
- dostosowania technologii wykonawstwa remontowego do możliwości wymiany poszczególnych zużytych elementów budynku,
- stworzenia zaplecza remontowo-modernizacyjnego.

Wydaje się, że podstawowym kierunkiem działania w usprawnieniu organizacji robót remontowo-modernizacyjnych powinno być dążenie do skoncentrowania robót na określonych zespołach budynków, po uprzednim wykwaterowaniu lokatorów i innych użytkowników pomieszczeń. Skoncentrowana jednoczesna realizacja stwarza możliwości wyboru odpowiedniej technologii remontu. Realizacja remontów kapitalnych i modernizacji zespołów mieszkaniowych powinna obejmować cały blok urbanistyczny. Dlatego też szczególnie istotną sprawą jest powołanie wysoko wyspecjalizowanych przedsiębiorstw budowlanych, przygotowanych do strukturalnych przekształceń zespołów dawnej zabudowy mieszkaniowej /261/.

2.7. Rozwój i kształtowanie ośrodków usługowych

2.7.1. Problemy rozwoju ośrodków usługowych

Nowa polityka społeczna i gospodarcza zainicjowana w 1971 r. nadaje specjalny priorytet problemowi stworzenia właściwych warunków

ków życia ludności, zwłaszcza rozwojowi usług. Zaniedbania okresów dawniejszych przy stale rosnących potrzebach związanych z rozwojem gospodarczym kraju stwarzają konieczność podjęcia zorganizowanych działań w tym zakresie. Konieczna jest też weryfikacja dotychczas stosowanych zasad i rozwiązań.

Dotychczas w planach miast najczęściej stosowano 3-4 stopniowy hierarchiczny model sieci usługowej. Niedocenianie roli usług i związane z tym brak środków spowodował, że realizowano przede wszystkim usługi bezpośrednio związane z programem osiedli mieszkaniowych. Zainteresowanie centrami miast i ich rozwojem można zaobserwować dopiero w ostatnich latach. Nie realizowane natomiast były dotychczas ośrodki szczebli pośrednich.

Nie wykształciły się więc sieci usług, które mogłyby sprawnie funkcjonować.

Jednocześnie rozproszenie środków inwestycyjnych i gestii w urządzaniu ośrodków uniemożliwiły planowe ich kształtowanie, a ciągle, często przypadkowe, zmiany użytkowników istniejących już obiektów obniżały efektywność obsługi ludności.

Postępująca koncentracja funkcji społeczno-politycznych i gospodarczych oraz rozwój komunikacji spowodowała wzrost centrów miast i ich znaczenia w całej Europie. Centralne obszary miast stawały się coraz większymi skupiskami miejsc pracy. Jednocześnie wzrastały centralne ośrodki usługowe i rola ich stawała się coraz bardziej eksploatowana. Centra miast stają się koncentracjami urządzeń usługowych i dyspozycji o charakterze unikalnym, ograniczonym przestrzennie na zwartym obszarze.

Centrum dzisiejsze jest miejscem najwyższej aktywności gospodarczej oraz najintensywniejszego życia społecznego i kulturalnego -

strefą miasta o największej liczbie użytkowników.

Podstawowymi czynnikami atrakcyjności centrum są: wielkość koncentracji funkcji dyspozycyjno-usługowych, stopień przestrzennej koncentracji funkcji, intensyfikacja zabudowy, minimalizacja komunikacji, różnorodność i unikalność funkcji, standard obiektów, dostępność centrum w ciągu całej doby, wartości estetyczne i historyczne, formy przestrzenne sprzyjające integracji społecznej i podnoszeniu poziomu kultury.

Rozwój centrów oraz szybko postępujące zmiany w organizacji handlu wymagają daleko idącej przebudowy starych obiektów, a w wielu przypadkach budowy nowych.

W coraz większej liczbie miast europejskich staje się niezbędną zasadniczą przebudowa nie tylko układu komunikacyjnego, ale również funkcjonalno-przestrzennej struktury śródmieścia / 140, 157/.

Koncepcja współczesnego centrum jest jeszcze w wielu krajach - do których należy również w pewnym stopniu Polska - problemem dyskusyjnym / 116, 142, 146, 157/.

Na dalszy znaczny rozwój centrów miast polskich złożą się przede wszystkim: wzrost liczby ludności miejskiej, wzrost poziomu konsumpcji, zwiększone potrzeby ludności podmiejskiej i wiejskiej, wzrost ruchliwości społeczeństwa. Rosnący popyt na artykuły nabywane okresowo i sporadycznie oraz na różnego rodzaju usługi najwyższej jakości wymaga coraz większych powierzchni w centrum / 129, 131, 139, 140, 141, 143, 144, 151, 152, 157, 159/. Niezbędne jest więc nadanie centrum miast polskich odpowiednich ram programowych i przestrzennych, które pozwoliłyby im spełnić swe zadania.

Centrum miasta stanowi jednak tylko jeden z elementów sieci usług, dlatego niezbędne jest kształtowanie zintegrowanej sieci infra-

struktury społecznej. Sieć tę powinny stanowić skoncentrowane ośrodki wielofunkcyjne, stwarzające odpowiednią elastyczność dla użytkowników.

Zasada elastyczności funkcjonalno-przestrzennej w rozwiązaniach urbanistycznych, a zwłaszcza architektonicznych, wymaga tworzenia układów umożliwiających prawidłową zmienność użytkową i modernizację technologiczną w czasie bez naruszenia podstawowej struktury. Zasada ta może być realizowana w oparciu o metodę uniwersalizacji przestrzennej, opartej na określonym systemie modelowym. Szczególnie ważną pozycję zajmują uwarunkowania wynikające z wpływu czynników biotechnicznych, psychicznych i środowiska przyrodniczego na układ przestrzenny i rozmieszczenie ośrodków oraz zespołów usługowych.

2.7.2. Program i kształt centrum

Prognozowanie rozwoju centrów miast nie doczekało się jeszcze w Polsce poważniejszego opracowania. Dotychczasowe badania prognostyczne są ograniczone do zagadnień makroekonomicznych i makroprzestrzennych, a ponadto nawet w tej skali nie precyzują dostatecznie podstawowych elementów niezbędnych do analizy potrzeb w sferze usług.

Efektom tego stanu jest praktyka sporządzania subiektywnych i nieraz dyskusyjnych prognoz ogólnego rozwoju regionu, miasta i centrum przez zespoły projektantów danego planu. Stosowane metody kształtowania programu opierają się na bilansowaniu ilości użytkowników z odpowiadającą im ilością urządzeń i terenów, jednakże w ustaleniach normatywnych wielkością odniesienia jest najczęściej liczba mieszkańców miasta, a nie liczba użytkowników centrum. Dla oceny tej ilości brak metod badawczych i badań, co powoduje konieczność stosowania dodatkowych ocen szacunkowych.

Znaczną przeszkodę w programowaniu stwarzają niepełnowartościowe materiały wyjściowe, szczególnie dotyczące charakterystyki istniejących zasobów, a także trudność w ustaleniu przyszłych potrzeb /152, 157/.

Mimo tych trudności i popełnianych błędów przeprowadzona analiza stanu wiedzy teoretycznej i praktycznej wykazuje, że można mówić o zarysowujących się w Polsce metodach sporządzania programu centrum. W ramach wykonanych badań, opracowano zarys tej metody /157/.

Ze względu na złe warunki bioekologiczne centrum nie jest właściwym miejscem dla zabudowy mieszkaniowej. Część osób pracujących w centrum powinna mieć możliwość zamieszkania w zespołach mieszkaniowych bezpośrednio sąsiadujących z centrum. Dla części osób szczególnie mocno związanych z centrum, można zabezpieczyć niewielką ilość małych mieszkań położonych na wyższych kondygnacjach.

Wnioski o ograniczeniu mieszkalnictwa w centrum zostały potwierdzone wynikami ankietowych badań socjologicznych /139, 146, 157/. Na możliwie zwartym obszarze centrum należy pozostawić te funkcje i urządzenia, które muszą się tam znajdować.

Współcześnie stosuje się trzy rodzaje przestrzennych rozwiązań centrum:

- zwarte w jednej strukturze budowlanej, realizowanej w maksymalnie krótkim czasie; ta forma najmniej jeszcze sprawdzona odznacza się dużymi zaletami eksploatacyjnymi, przy wysokich kosztach inwestycyjnych,
- kształtowane drogą stopniowej i ograniczonej przebudowy przy dużym stopniu adaptacji istniejących fragmentów; jest to forma właściwa dla historycznie wartościowych dużych ośrodków, charakteryzująca się też rozproszeniem na dużym obszarze.

- forma pośrednia, intensywnej przebudowy kolejnych części centrum, z adaptacją wartościowych fragmentów; jest to forma najskusniejsza dla dużej części miast polskich.

Centra polskich miast różnią się bowiem od centrów większości zachodnioeuropejskich miast następującymi cechami:

- dotychczas mają dość duże rezerwy terenowe, związane ze stosunkowo niską ogólną intensywnością zabudowy,
- zabudowa podlega dość szybkiemu procesowi dekapitalizacji i społecznego zużycia,
- wobec niskiego stopnia wykorzystania istniejącej zabudowy do celów usługowo-dyspozycyjnych, istnieją znaczne możliwości wymiany znajdujących się tu różnorodnych funkcji na funkcję centralne,
- ich średniowieczne partie mają na ogół regularne układy.

Wszystkie te cechy mogą ułatwić ekonomiczną i użytkowo prawidłową przebudowę /128, 136, 141, 143, 147, 151, 154, 155/.

Badania wielkości obszaru centrum w różnych krajach wskazują na istnienie granicznych wielkości około 200 ha. Powszechna jest tendencja do kształtowania zwartej centrum, opartego na ruchu pieszym.

Podstawowym problemem kształtowania centrum jest stosowanie odpowiedniej intensywności zabudowy. Postuluje się stosowanie w miastach polskich następujących intensywności brutto: w miastach małych - 0,6-1,2, w średnich - 0,8-1,5, w dużych 1,0-2,0.

Kształt współczesnego centrum różni się znacznie od centrów dawnych, które po okresie średniowiecznym rozwijały się wzdłuż arterii komunikacyjnych, uzyskując formy wydłużone lub wielokierunkowe. Nowoczesne centra są zwarte, ich kształt jest niezależny od kształtu miasta, najczęściej bardzo regularny, zbliżony do prostokąta lub kwadratu, wynikający z przebiegu otaczających arterii /140, 141, 143

147, 151, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161/.

Czynnikami mogącymi mieć wpływ na sposób rozmieszczenia funkcji usługowych i dyspozycyjnych na obszarze centrum są: rodzaj kontaktów między użytkownikami, pracownikami i instytucjami, zainteresowania użytkowników określone ich rejonem zamieszkania, umożliwienie szerokiego wyboru usług, równomierne wykorzystywanie przestrzeni centrum i obciążenie urządzeń komunikacyjnych w ciągu doby i tygodnia, wysokość dobowej i tygodniowej frekwencji użytkowników i pracowników w danym obiekcie, ciężar przywożonych bądź wywożonych ładunków, potrzeba bezpośredniego dojazdu.

Analiza tych czynników doprowadziła do koncepcji czterech modeli grupowania funkcji centrotwórczych:

- model sektorów wielofunkcyjnych, który może być stosowany tylko w dużych centrach ukształtowanych w formie "gniazd" rozmieszczonych na dość rozległym obszarze,
- model sektorów wielofunkcyjnych z dominantą jednej lub paru funkcji, właściwy również dla dużych centrów,
- model sektorów jednofunkcyjnych z funkcjami towarzyszącymi, najlepszy dla dość dużych, ale zwartych centrów o powierzchni rzędu 100 ha /centrum województwa/,
- model sektorów jednofunkcyjnych, który może być stosowany w centrach zajmujących obszar parudziesięciu hektarów.

W analizowanych projektach centrów kilkadziesiąt polskich miast występują najczęściej, niezależnie od wielkości miasta, modele sektorów, funkcyjnych, lub wielofunkcyjnych z dominantą. Dodatkową cechą pozytywną tych modeli jest łatwość przebudowy centrum kolejnymi fragmentami, przy wprowadzaniu zestawów obiektów przewidzianych do realizacji w danym etapie / 141, 157, 158, 159, 160, 161/.

2.7.3. Komunikacja w centrum

Do najważniejszych użytkowych i ekonomicznych efektów koncepcji współczesnego centrum należy uzyskanie układów zabudowy i komunikacji pozwalających na zmniejszenie strat czasu i energii.

Głównym ogniskiem ruchu w danym układzie osadniczym jest jego centrum. Powinno ono być zlokalizowane w sąsiedztwie głównego węzła komunikacyjnego miasta i regionu. Bezpośredni dojazd do centrum powinien przebiegać arteriami stycznymi do obszaru centrum. Zasadzie tej odpowiada większość badanych przykładów. Analiza kilkudziesięciu projektów polskich i zagranicznych wykazała, że w zdecydowanej większości przypadków ruch tranzytowy jest prowadzony poza obszarem centrum.

Komunikacyjna dostępność centrum, a także jego chłonność parkingowa ściśle odpowiadać powinna wielkości centrum. Liczba i struktura parkingów w centrum jest podstawowym czynnikiem w sterowaniu podziałem zadań przewozowych między komunikacją zbiorową i indywidualną. W większości badanych projektów centrów polskich miast, tego rodzaju studiów nie prowadzono /116, 121, 140, 141, 143, 146, 147, 151, 153, 155, 158, 159, 160, 161/.

Badania wykazały, że podstawowym środkiem transportowym dla pasażerskiego ruchu do centrów dużych miast będzie w okresie perspektywicznym autobus, a do centrów małych i średnich miast - indywidualny samochód. Udział samochodu w dojazdach do centrów największych miast był wyższy około 1960 r. o 35-50% od projektowanego na rok 1990 /20-35%/. Odwrotnie rzecz się przedstawia w dojazdach do centrów miast średniej wielkości: w 1960 r. 30-60%, a w 1990 r. 40-80%.

Zwiększenie udziału komunikacji zbiorowej w dojazdach do centrum powinno następować drogą zwiększenia jej atrakcyjności, przede

wszystkim przez zmniejszenie czasu podróży /punktualność, częstotliwość i szybkość/.

W małych i średnich miastach dużą rolę odgrywa problem pieszej dostępności centrum. W ruchu do centrów obsługujących rejony zamieszkałe przez 100-120 tys. osób ruch pieszy ma jeszcze dość znaczny udział /około 20%/ .Przeprowadzone studia wykazały, że biorąc pod uwagę czas poświęcony na podróż, dojścia piesze są uzasadnione do 1000 m. W większości projektów planów polskich miast doceniana jest potrzeba wygodnego i atrakcyjnego skierowywania ruchu pieszego do centrum siecią dróg pieszych, niezależną od sieci dróg kołowych /140,141,157/.

Centrum miasta powinno mieć podwójną "skalę": musi ono odpowiadać wymogom pieszego i pasażera pojazdu. Dość powszechnie stosowane dotychczas w Polsce próby tworzenia uniwersalnej skali przestrzennej centrum, z konieczności dostosowanej do skali pojazdu, są z wielu względów niesłuszne. Z przeprowadzonych analiz kilkudziesięciu centrów miast polskich i zagranicznych wynika, że szerokości głównych arterii kołowych przebiegających w rejonie centrum wynoszą - niezależnie od wielkości miasta - 50 do 100 m. Natomiast szerokości głównych dróg pieszych wynoszą w centrach zachodnich miast - również niezależnie od wielkości miasta - 10 do 20 m, a drugorzędnych dróg pieszych - 5 do 10 m. W projektach centrów miast polskich drogi te bywają najczęściej dwukrotnie szersze.

Pieszę przestrzeń pozwalają na zastosowanie znacznie większej ilości środków kompozycji plastycznej, niż jest to możliwe w przestrzeniach przeznaczonych dla zmechanizowanego ruchu /140,141,143,147, 151,153,155,157,158,159,160,161/.

Liczba miejsc postojowych w centrum miasta powinna zależeć przede wszystkim od stopnia motoryzacji rejonu obsługiwanego przez dane centrum, liczby mieszkańców tego rejonu i struktury ruchu docelowe-

go. Nie wszystkie te czynniki są brane obecnie pod uwagę przy obliczaniu ilości miejsc postojowych.

Odpowiednia organizacja postojów może w znacznym stopniu wpłynąć na usprawnienie ruchu. Zespoły parkingowe powinny tworzyć logiczne, czytelne układy, powiązane w jeden system. Krótkoterminowe parkingi przeznaczone dla użytkowników powinny być stosowane na obszarze centrum, zaś miejsca postojowe przeznaczone dla pracowników - na skraju obszaru, na wyższych kondygnacjach wielopoziomowych parkingów lub nawet poza obszarem centrum.

Wbrew dotychczasowemu przekonaniu, że sprawnie działający parking nie może pomieścić więcej niż 500 samochodów, obserwuje się tendencję budowy zespołów parkingowych dla kilku tysięcy wozów /140, 141, 143, 147, 151, 153, 155, 157/. Analiza kilkudziesięciu projektów centrów miast polskich i zagranicznych wykazała, że odległości dojazdów do parkingów i przystanków komunikacji miejskiej w zasadzie nie przekraczają 300 m. Odległości do przystanków dalekobieżnego autobusu są krótsze w centrach miast zachodnich /250 - 1000 m/, niż polskich /500 - 1200 m/. Podobne różnice występują w odległościach do przystanku kolejowego: 250 - 1000 m i 600 - 2000 m /140, 141, 143, 147, 151, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161/.

Zagrożeniem wartości centrum jako miejsca spotkań i dłuższych pobytów jest komunikacja, której skala i uciążliwość działania zmniejszają atrakcyjność centrum. Zarysowuje się wyraźny konflikt pieszych i samochodów, który na obszarze centrum można rozwiązać tylko przez ograniczenie ruchu kołowego. Prawidłowe działanie może zapewnić podział obszaru centrum na rozmaite strefy o wyłączności lub dominacji różnych rodzajów ruchu /140, 143, 147, 151, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 161/.

Warunkiem zachowania lub odzyskania wysokich wartości środowis-

kowych centrum jest uznanie ruchu pieszego jako podstawowego w komunikacji wewnętrznej. Przy niewielkim, zwartym obszarze centrum o powierzchni poniżej 100 ha można zastosować wyłącznie ruch pieszy.

2.7.4. Walory plastyczne i historyczne centrum

Centrum miasta ze względu na swą rolę i znaczenie powinno posiadać odpowiednią formę architektoniczną, wyodrębniającą je z otaczającego obszaru. Badania wykazały, że powyższy postulat nie zawsze był we właściwy sposób realizowany w Polsce. Dlatego niezbędne jest zwrócenie uwagi na następujące czynniki, które powinny być specjalnie uwzględniane w kompozycji przestrzennej centrum:

- plastyczne wyodrębnienie z obszaru miasta, uzyskiwane przez tworzenie "pasm granicznych", odrębność formy, skali i architektonicznego wyrazu obiektów, świadomie różnicowana wysokość zabudowy, ukształtowanie terenu,
- wykorzystanie istniejącej rzeźby terenu,
- wykorzystanie istniejących walorów kulturowych i zabytkowych,
- przestrzenna czytelność całości centrum,
- ukształtowanie sylwety centrum, jako dominanty w sylwecie miasta.

Stwierdzono znaczną rozpiętość między teorią a praktyką ochrony i konserwacji zabytkowych zespołów miejskich. Zbyt powolne procesy ich restauracji i lokalizowanie w nich nowej zabudowy, której standardowa i architektonicznie uboga forma wprowadza dysharmonię przestrzenną stanowią najczęstsze przyczyny utraty walorów historycznych. Jest to częściowo skutkiem niewłaściwych metod projektowania, a często i organizacji warunków oraz oceny wyników konkursów urbanistycznych /150/. Brak też możliwości stosowania zróżnicowanych typów zabudowy odpowiedniej do skali i indywidualnego wyrazu historycznych struktur przestrzennych /119, 142/.

Badania potwierdziły rozpowszechnienie słusznych tendencji do odciążania starych ośrodków przez budowę w ich sąsiedztwie nowych zespołów usługowych. Niektóre badane projekty nowych centrów wzbudziły wątpliwości co do prawidłowości ich lokalizacji i przyszłych powiązań ze starym ośrodkiem, a także co do skali zamierzeń przestrzennych /159, 161/.

Stwierdzono też słuszność tendencji do eliminowania ruchu kołowego z obszarów ośrodków historycznych i tworzenia układu ciągów pieszych jako głównego systemu ruchu. Konsekwentne zastosowanie tej zasady nie jest możliwe w ośrodkach o dużych obszarach i skomplikowanym układzie terenowym /161/.

W dalszych pracach nad kształtowaniem centrów miast należy dążyć do sformułowania wytycznych projektowania urbanistycznego i architektonicznego na obszarach zabytkowych zespołów miejskich.

2.7.5. Zasady tworzenia centrów i zespołów oświatowo-kulturalnych /166, 180, 195, 196, 197, 203/

W związku z realizowaną zmianą systemu edukacji narodowej, a także zmianami społecznymi i zwiększonymi potrzebami ludności w dziedzinie oświaty i kultury - zmienia się program, metody planowania i projektowania oraz technologia użytkowania urządzeń społecznej infrastruktury w tym zakresie. Dotychczasowe normatywy, sposób programowania i projektowania oraz lokalizacji obiektów oświatowych należy uznać za nie odpowiadające nowym potrzebom.

W wyniku przeprowadzonych badań ustalono, że powinny powstawać w miastach zespoły i centra oświatowo-kulturalne, na terenie których znajdują się obiekty i urządzenia oświaty oraz związane z nimi urządzenia kultury, rekreacji i sportu, zarówno dla potrzeb szkoły jak i mieszkańców.

Zespoły oświatowo-kulturalne - to urządzenia oświaty i wychowania łączące się z podstawowymi urządzeniami kultury i rekreacji. Natomiast centra oświatowo-kulturalne - to urządzenia oświaty i wychowania, związane z ponadpodstawowymi urządzeniami kultury i rekreacji. Urządzenia terenowe zespołów i centrów należy łączyć z terenami parków rekreacyjnych i sportowych dla uzyskania zintegrowanych obszarów zieleni o wielkości co najmniej 4-6 ha. Tereny zielone o tej wielkości posiadają możliwość oddziaływania bioklimatycznego.

Właściwa lokalizacja powszechnych szkół 10-letnich powinna uwzględniać zróżnicowanie dopuszczalnych odległości dojścia dla różnych grup wieku dzieci. Stopień celowej koncentracji szkół jest związany ze stopniem ich wyposażenia.

Słuszną jest tendencja do koncentracji programowo-przestrzennej szkół 10-letnich w zakresie klas starszych /IV-X/, dla których niezbędne są urządzenia i pomieszczenia specjalistyczne. Sieć urządzeń dla tych szkół nie powinna narzucać osiedlu sztywnej zamkniętej kompozycji, limitującej przestrzennie wielkość osiedla.

W związku ze zmiennością potrzeb należy w rozwiązaniach architektonicznych tych szkół zapewnić elastyczność użytkowania oraz podatność na przebudowę i zmianę wyposażenia technologicznego.

Niezależnie od przyszłych, szczegółowszych ustaleń resortowych, dotyczących organizacji szkolnictwa pomaturalnego, stwierdzono, że będą występować 2 rodzaje szkół:

- szkoły bez rozwiniętego zaplecza dla kształcenia specjalnego,
- szkoły wymagające specjalnego zaplecza.

Pierwszy rodzaj szkół pomaturalnych powinien być włączony w sieć urządzeń oświaty powszechnej, kultury, rekreacji fizycznej i sportu. Włączenie to musi nastąpić w dwojaki sposób:

- połączenie szkoły 10-letniej z pomaturalną we wspólnym centrum

oświatowo-kulturalnym,

- tworzenie centrum oświatowo-kulturalnego, obejmującego wyłącznie zespoły szkół pomaturalnych.

W obydwu wariantach nastąpić powinno powiązanie "centrum" z urządzeniami kultury stopnia ponadpodstawowego.

Drugi rodzaj szkół pomaturalnych powinien być łączony na wspólnym terenie w wyspecjalizowane centra kształcenia zawodowego, połączone bądź z dużymi zakładami pracy, bądź z wyższymi uczelniami dla lepszego wyposażenia tego zaplecza i zapewnienia urządzeń socjalno-kulturalnych. Tak pomyślane centra kształcenia powinny być tworzone, zależnie od profilu gospodarczych potrzeb regionu i koncentracji zatrudnienia, w miastach stanowiących regionalne ośrodki wzrostu.

W wyniku badań ustalono:

1. Zasady organizacyjne kompleksowego programowania i projektowania połączonych urządzeń oświaty i wychowania, kultury, rekreacji fizycznej, sportu powszechnego i wypoczynku.
2. Podstawy tworzenia sieci urządzeń na terenie miast.
3. Metodę programowania wielofunkcyjnych zespołów i centrów oświatowo-kulturalnych.
4. Pożądane kierunki rozwiązań projektowych.

2.7.6. Zasady kształtowania urządzeń kultury / 169, 189, 190, 194, 198/

Dotychczasowy niedostateczny stan wiedzy o kształtowaniu urządzeń kultury i niewystarczające rozeznanie potrzeb ludności w tej dziedzinie były powodem wielu nieprawidłowości, takich jak:

- niewłaściwa lokalizacja w znacznej odległości od miejsca zamieszkania ludności, niejednokrotnie przekraczającej 3 km,
- niedostosowanie obiektów do pełnionych funkcji, np. niewłaściwe lokale, powierzchnie użytkowe i inne,

- brak generalnej koncepcji programowania i rozmieszczania urządzeń kultury,
- brak wypracowanych form działalności, co prowadziło do wykorzystania urządzeń kultury w skali rocznej średnio 10-30%.

Nie brano również pod uwagę wielkości obsługiwanych skupisk ludzkich, których wielkość wyznaczał czas dojścia i dojazdu do urządzeń, ani specyficznych zróżnicowań potrzeb mieszkańców. Powodowało to przeinwestowanie jednych urządzeń /np. osiedlowych/, a niedoinwestowanie innych /np. dzielnicowych/:

W świetle wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że należy realizować wielostopniową sieć urządzeń kultury, nawiązującą do struktury przestrzennej miasta oraz do struktury i roli poszczególnego miasta w sieci osadniczej:

Warunkiem właściwego wykorzystania urządzeń jest zapewnienie czasu dojścia lub dojazdu, który byłby akceptowany społecznie. Czas ten może być tym dłuższy im obiekt jest atrakcyjniejszy - rzadziej odwiedzany i przewiduje się, że każdorazowy pobyt będzie stosunkowo długi:

Urządzenia kultury powinny być grupowane we wspólnych terenach z określonymi innymi urządzeniami usługowymi, jak również mogą być łączone w zespołach i budynkach wielofunkcyjnych - ze względu na wygodę mieszkańców i ekonomikę inwestowania i użytkowania.

Wynikiem szczegółowych studiów są modelowe zestawy urządzeń kultury dla różnych typów miast i ich centrów oraz jednostek strukturalnych, z podaniem zasięgu obsługi /czasu dostępności/, zasad lokalizacji w ośrodkach usługowych oraz graficznych schematów rozmieszczania.

2.7.7. Zasady kształtowania terenów i urządzeń rekreacji fizycznej i sportu

Rola wypoczynku czynnego jest powszechnie uznawana. Nie zawsze jednak istnieje możliwość uprawiania codziennych ćwiczeń fizycznych, które są bardziej wartościowe dla regeneracji sił człowieka, niż cotygodniowe lub coroczne /urlopowe/.

Dążenie do realizacji powyższego postulatu - przyjmując przeciętny czas trwania ćwiczeń do 1 godziny dziennie - uzasadnia w pełni powiązanie lokalizacyjne terenów i urządzeń rekreacyjno-sportowych z miejscem zamieszkania, jako słuszniejsze od powiązań z zakładami pracy.

Urządzenia i tereny rekreacji fizycznej są niezbędnymi elementami w sieci usług miejskich i powinny być realizowane w każdej jednostce osiedleńczej jako podstawowe.

Możliwość powszechnego uprawiania codziennych ćwiczeń fizycznych oraz wykorzystania terenów i urządzeń rekreacyjnych i masowego sportu wiąże się z łatwą ich dostępnością. Ustalono, że:

- czas dotarcia i powrotu z miejsca ćwiczeń fizycznych nie powinien przekraczać 25% czasu przewidzianego na codzienny odpoczynek i rozrywkę, założenie to umożliwia określenie właściwego promienia zasięgu urządzeń,
- jako odległość optymalną między terenami rekreacyjno-sportowymi a miejscem zamieszkania użytkownika należy przyjąć 300 m.

Uzyskanie terenów rekreacyjno-sportowych spełniających wszystkie wymagania higieny i wypoczynku oraz przy nieprzekraczaniu zalecanej odległości jest możliwe, gdy gęstość zaludnienia jednostek mieszkaniowych nie przekracza 400 M/ha netto.

Podstawowym elementem terenów wypoczynkowych jest zieleni, której ilość oraz rodzaj powinny zarówno zabezpieczać je przed zniszczeniem, jak też zapewnić otoczeniu najlepsze warunki higieniczne i biokli-

matyczne, przy zachowaniu następujących głównych wytycznych:

- obszar zwartej zieleni powinien mieć wymiar nie mniejszy niż 200 m w każdym kierunku oraz powierzchnię co najmniej 4 ha,
- uzyskanie takiego obszaru jest możliwe przez łączenie terenów sportowych i rekreacji czynnej z terenami wypoczynku biernego i tworzenie parków rekreacyjno-sportowych w skali międzyosiedlowej, z możliwością wprowadzania do tego obszaru również ogródków działkowych i kąpielisk,
- ustalone normy powierzchniowe zieleni powinny być wartością stałą,
- skład urządzeń w parkach rekreacyjno-sportowych powinien uwzględniać podział terenów parkowych na strefy: hałasu, ciszy i neutralną, a także odpowiednie rozmieszczenie tych stref względem sąsiadującej zabudowy,
- program urządzeń rekreacyjno-sportowych przewiduje ich wykorzystywanie przez ok. 50% użytkowników całości terenu wypoczynkowego.

W sieci usług miejskich jest możliwe i pożądane łączenie urządzeń szkolnego wychowania fizycznego z urządzeniami rekreacyjno-sportowymi w celu wspólnego korzystania z nich przez całą ludność, ze względu na podobny program, ale różny czas użytkowania - a więc wykorzystanie całodzienne.

Przy kształtowaniu urządzeń rekreacji fizycznej i sportu rozrywkowego dąży się do ich uniwersalizacji, umożliwiającej oszczędne wykorzystanie terenu przy urozmaiconym programie urządzeń. Natomiast sport kwalifikowany wymaga specjalizacji urządzeń, użytkowanych przez mniejszy odsetek ludności przez dłuższe okresy ćwiczebne; urządzenia te należy rozmieszczać w sieci usług jako dzielnicowe lub ogólnomiejskie.

Urządzenia sportu wysokokwalifikowanego /wyczynowego/, jako eli-

tarnego, nie mogą być uważane jako zaspokojenie powszechnych potrzeb ogólnomiejskich w planowaniu sieci usług.

W miastach i dzielnicach miejskich o zaludnieniu ponad 50 tys. należy w dalekiej przyszłości dążyć do realizacji krytych pływalni letnio-zimowych z basenem o długości 50 m, rezygnując z budowy basenów otwartych tej wielkości. Celem takiego założenia jest pełniejsze wykorzystanie urządzeń przy oszczędności terenu.

W wyniku badań zostały ustalone zestawy urządzeń rekreacji fizycznej i sportu dla przykładowych wielkości miast i miejskich jednostek strukturalnych.

2.7.8. Elastyczność kształtowania zespołów usługowych

Szybka ewolucja potrzeb mieszkańców miast oraz stale wprowadzane nowe formy działalności urządzeń usługowych powodują, że obiekty i zespoły usługowe tracą szybko swe wartości użytkowe. Stąd konieczne jest zastosowanie nowych rozwiązań przestrzennych i projektowych dla zapewnienia im odpowiedniej elastyczności i likwidacji konieczności stałych modernizacji.

Elastyczność ta powinna być zapewniona przez:

- pozostawianie rezerw terenowych w każdym z zespołów,
- umożliwienie przebudowy lub wymiany pojedynczych obiektów lub fragmentów zespołu,
- umożliwienie łatwości zmiany sposobu użytkowania obiektów.

W zespołach usługowych występują instytucje wymagające własnych obiektów o indywidualnej strukturze budowlanej oraz takie, które można lokować w odpowiedniej wielofunkcyjnej, uniwersalizowanej strukturze budowlanej.

Należy zwrócić szczególną uwagę na konieczność rozwiązania złożonych problemów projektowania i realizacji uniwersalizowanych

obiektów dla zespołów usługowych. Realizacja ich przyniesie ogromne korzyści finansowe i użytkowe, wobec ograniczenia modernizacji i przerw w obsłudze ludności.

W oparciu o przeprowadzony podział badanych, powszechnie występujących obiektów usługowych na funkcjonalne elementy przestrzenne /FEP/, po zarejestrowaniu ich cech funkcjonalno-przestrzennych i analizie zbiorczo-porównawczej, opracowano "modelowy system uniwersalizacji" przy czym zostały sformułowane zasady uniwersalności w podziale na:

- uniwersalność przez s t a n d a r y z a c j ę - te same cechy FEP w różnych rodzajach usług,
- uniwersalność przez p o w t a r z a l n o ś ć - możliwość zastawienia FEP w różnych układach zespołów przestrzennych,
- uniwersalność przez w i e l o u ż y t k o w o ś ć - duże elementy bezpośredniej obsługi użytkowników, trudne do standaryzacji, mogą być zmienne funkcjonalnie - wieloużytkowe / 188, 210, 211/.

Wypracowano dwie wersje formowania zespołów: układ statyczny /tylko zmiany wewnętrzne w FEP/ oraz układ kinetyczny /przemiany wewnętrzne i zewnętrzne jednych i ruchomość; czyli przestawność innych elementów/. Opracowana koncepcja uniwersalizacji, szczególnie w wersji kinetycznej pozwala zaprojektować dowolny program, który może ulegać wielokrotnym zmianom.

W odróżnieniu od tradycyjnie realizowanych ośrodków, metoda uniwersalizacji formuje je jako przestrzennie otwarte, dowolnie aranżowane elementami funkcjonalno-przestrzennymi.

Nowy sposób kształtowania zmienia tradycyjny podział funkcjonalny obiektów /szczególnie w tzw. zapleczu/. Przy standaryzacji elementów istnieje możliwość udoskonaleń technologicznych z biegiem

czasu, co ma wpływ na podnoszenie jakości usług.

Wprowadzenie czytelnego kodu przestrzennego rozwiązało problem informacji w zespołach. Do kształtowania zespołów można zastosować elektroniczne programowanie i sterowanie.

System modelowy uniwersalizacji umożliwia kształtowanie zespołów w różnych układach urbanistycznych. Odpowiednia skala przestrzena elementów i elastyczność układów uwzględnia miasta małe i duże, teren płaski i zróżnicowany, układy wzdłuż ciągów ulicznych i skoncentrowane w osiedlach nowo budowanych i adaptowanych.

Przyjęcie systemu nakłania do stosowania układów skoncentrowanych, które posiadają niewątpliwie walory funkcjonalne, przestrzenne i ekonomiczne.

2.8. Lokalizacja zespołów przemysłowych

2.8.1. Ogólne problemy lokalizacji przemysłu w miastach

Ogromny postęp techniczny zmienił w poważnym stopniu wymogi lokalizacyjne przemysłu. Przeprowadzone badania wykazały jednak, że planiści przestrzenni nie posiadają aktualnych danych w tej dziedzinie posługując się często przy lokalizowaniu zespołów przemysłowych i programowaniu ich uzbrojenia materiałami przestarzałymi.

Podjęte badania nad wymogami lokalizacyjnymi wybranych branż wykazały, że ogólnym kierunkiem jest koncentracja produkcji, przy czym charakterystyczne dla większości branż są:

- uniezależnienie się od baz surowcowych,
- wzrost wymagań w zakresie siły roboczej,
- wzrost potrzeb i uwarunkowań w zakresie infrastruktury technicznej /32 /.

W świetle tych materiałów niektóre zasady programowania dzielnic

przemysłowych wymagają weryfikacji.

Zasada koncentracji wszystkich nowych zakładów na wyodrębnionych terenach dzielnic przemysłowych jest powszechnie stosowana. Słuszność jej jednak w szeregu przypadków jest wątpliwa. Prowadzi ona bowiem do wydłużania czasu dojazdu pracowników i nadmiernego obciążenia systemu transportu miejskiego.

Stwierdzono na podstawie badań ponad 200 zakładów przemysłowych, że: problem długotrwałości i uciążliwości dojazdów do pracy nie może być rozwiązany pozytywnie bez ograniczenia ruchliwości znacznej części mieszkańców. Wymaga to zbliżenia miejsc pracy produkcyjnej do miejsc zamieszkania. Jest ono szczególnie uzasadnione w przypadku zatrudnienia dużej liczby kobiet. Realizacja tego postulatu wpłynęłaby na zmianę struktury miasta, gdyż powstawałyby wtedy wielofunkcyjne, samodzielne jednostki skupiające na swoim terenie miejsca zamieszkania, pracy i usług niższego szczebla.

Aby zakład mógł znaleźć się w pobliżu terenów mieszkaniowych musi jednak być nieuciążliwy dla otoczenia, a więc nie może pogarszać warunków życia na tych terenach. Dlatego decyzja o lokalizacji zakładu powinna być uzależniona od:

- wyników analizy dotyczącej uciążliwości czynników, które będą emitowane przez ten zakład /ich rodzaj i zasięg/, z uwzględnieniem istniejących warunków klimatycznych i akustycznych na danym terenie,
- uzyskania pewności, że zakład uznany za nieuciążliwy nie stanie się dokuczliwy dla otoczenia w przyszłości, przede wszystkim wskutek tendencji do koncentracji produkcji.

Największą przeszkodą do zbliżenia miejsc pracy do miejsca zamieszkania jest wielkość zakładu przemysłowego. Wobec ogólnej tendencji do koncentracji produkcji należy badać, czy koncentracja jest

w każdym wypadku uzasadniona, biorąc pod uwagę koszty społeczne i ogólnogospodarcze.

W celu ograniczenia nadmiernej ilości dojazdów należy więc podjąć starania, aby zakłady przemysłu nieuciążliwego były lokalizowane w zasięgu dojścia pieszego od miejsc zamieszkania / 287,316,321/. Zakłady przemysłowe winny być wydzielone jako zgrupowania i sytuowane na działce przeznaczonej specjalnie na ten cel, w postaci układów pasmowych lub wyspowych.

Zgrupowania przemysłowo-usługowe, powiązane funkcjonalnie i terytorialnie z zespołem osiedli, powinny być programowane łącznie z tymi zespołami. Należy dążyć do wspólnej infrastruktury technicznej i zaplecza usługowego dla całego wielofunkcyjnego zespołu.

2.8.2. Lokalizacja zakładów przemysłu spożywczego oraz usług pralniczych

W wyniku analizy tendencji rozwojowych najważniejszych branż przemysłu spożywczego i usług pralniczych pod kątem zasad lokalizacji stwierdzono szereg podstawowych cech wspólnych dla działów produkcji spożywczej i usług. Cechami tymi, ogólnie biorąc, są /277/:

- względna równomierność potrzeb spożycia przy stosunkowo stałej i niewielkiej tendencji wzrostu,
- kształtowanie się dwóch grup obiektów przemysłu spożywczego: orientowanych na bazę surowcową oraz orientowanych na obszary zbytu, nadających się do sieciowego programowania i lokalizowania w miastach,
- tendencje budowy zakładów o programie z określonym zasięgiem obsługi, przy generalnym kierunku wzrostu wielkości i mocy produkcyjnej obiektów typowych,
- konieczność wysokiego poziomu technicznego wyposażenia urządzeń

i obiektów oraz procesów produkcyjnych,

- dążenie do koncentracji i specjalizacji produkcji,
- duża zależność produkcji i jej funkcjonowania od infrastruktury technicznej miasta,
- silne związki organizacji produkcji i zbytu z transportem i układem komunikacyjnym miasta,
- uciążliwość zakładów dla otoczenia możliwa do ograniczenia przez racjonalne powiązania z infrastrukturą miasta / 276,283,285,286, 288,289,293,296/.

Wynikają stąd następujące postulaty urbanistyczne:

- 1/ zgodnie z cechami analizowanych rodzajów przemysłu i zakładów produkcyjnych należy: grupę zakładów większych sytuować na terenach specjalnych /intensywnie uzbrojonych/, natomiast grupę zakładów mniejszych związać z terenami mieszkaniowymi,
- 2/ całość przemysłu spożywczego należy uważać za produkcję wymagającą najwyższego standardu wyposażenia technicznego i technologicznego; produkcja ta wymaga wysoko wykwalifikowanej kadry pracowników - w większości kobiet;
- 3/ zakłady powinny być w dużym stopniu włączone w infrastrukturę techniczną miasta /szczególnie chodzi tu o centralne źródło energii oraz o układ komunikacyjny/,co zmniejsza ich uciążliwość do minimum;
- 4/ w wyniku dążenia do hermetyzacji i automatyzacji produkcji szczególny nacisk przy projektowaniu obiektów należy położyć na warunki pracy i wymagania dotyczące ładunku przestrzennego /299,304,306, 32,309,314/.

Wysunięte w wyniku badań postulaty należy przyjąć jako formę kierunkowego kształtowania terenów, zespołów i obiektów przemysłu w ramach układów przestrzennych miasta.

2.8.3. Programowanie baz zaopatrzenia miast

Analiza aktualnych tendencji w programowaniu zaplecza handlu detalicznego pozwoliła na stwierdzenie ³⁵, że w wyniku dążności handlu i transportu do koncentracji, dotychczasowe metody lokalizacji sieci magazynowej straciły aktualność.

Tendencje do koncentracji wynikają również z przesłanek natury organizacyjnej dotyczącej udoskonalania istniejącego modelu zarządzania magazynami. W wyniku analizy istniejącej sytuacji oraz w oparciu o tendencje światowe stwierdzono, że kierunkowym rozwiązaniem zagadnienia magazynowania zapasów zaopatrzenia miasta jest tworzenie zespołów magazynów i zgrupowań zespołów /dzielnic magazynowych/ funkcjonujących na zasadzie koncentracji czynności przyjmowania, składowania, kompletacji i wydawania towarów.

Stąd w dużych zespołach miejskich /powyżej 100 000 mieszkańców/, należy sytuować zespoły i zgrupowania magazynowe uwzględniając w ich programie potrzeby regionów związanych z danym miastem. Natomiast w mniejszych miastach lub zespołach miejskich /poniżej 100 000 mieszkańców/, należy sytuować sieć obiektów /zespołów/ magazynowych dostosowaną do orientacji konsumpcyjnej i asortymentowej; koncentracja tej sieci może nastąpić w miarę rozwoju zaspokajania potrzeb regionu.

Należy podkreślić, że każda dzielnica magazynowa powinna być ściśle związana funkcjonalnie tak z miastem obsługiwany, jak i regionem, a także jego zapleczem /308,325/.

Dzielnica magazynowa powinna zasadniczo składać się z następujących podstawowych jednostek strukturalnych: zespoły magazynowe,

35 Na podstawie badań własnych, Biura Projektów Handlu Wewnętrznego, Centralnego Ośrodka Gospodarki Magazynowej /Poznań/ /294, 295 /.

bazy transportowe, ośrodki usługowe, handlowe i inne pomocnicze.

W związku z tym zaleca się strefowanie terenów baz magazynowych. Obiekty magazynowe powinny być w zasadzie jednokondygnacyjne, wyposażone w urządzenia mechaniczne do przemieszczania spaletyzowanych jednostek ładunkowych.

Wyłania się więc konieczność lokalizacji zespołów i zgrupowań magazynów na terenach podmiejskich w powiązaniu z zakładami transportu. Obiekty te nie powodują uciążliwości dla otoczenia. Uciążliwość ich jest pośrednia - w wyniku obciążenia dróg transportowych. Stosunkowo nieliczna załoga /ok. 20-50 osób na 1 ha/ pozwala na wybór lokalizacji bez konieczności powiązań ze strukturą zaludnienia.

2.8.4. Programowanie zaplecza transportu w miastach

Analiza prognoz motoryzacyjnych, tendencji rozwojowych oraz zasada kształtowania obiektów i układów sieciowych zaplecza samochodowego pozwoliła na stwierdzenie istotnych różnic w metodach określających potrzeby transportu pasażerskiego indywidualnego, pasażerskiego zbiorowego oraz towarowego. W transporcie pasażerskim punktem wyjścia są prognozy motoryzacyjne i demograficzne. W towarowym najważniejsze są prognozy przewozowe uzależnione od wielkości produkcji przemysłowej. Transport towarowy samochodowy spełnia przy tym podstawową rolę przede wszystkim w obsłudze potrzeb o zasięgu lokalnym i regionalnym.

Stwierdzono możliwość rozproszenia obiektów i zaplecza transportu indywidualnego /przy zachowaniu racjonalnej wielkości/ i scharmonizowania ich sieci z terenami mieszkaniowymi. Natomiast rozwój zaplecza transportu zbiorowego i towarowego powinien się opierać na zastosowaniu ujednoliconych obiektów lokalizowanych poza tere-

nami mieszkaniowymi.

Wynikają z tego następujące postulaty urbanistyczne:

- obiekty zaplecza transportu pasażerskiego indywidualnego należy lokalizować na terenach mieszkaniowych w zależności od intensywności zabudowy i w powiązaniu z układami komunikacji, stosując racjonalne zgrupowania parkingów i stacji obsługi. Parkingi samochodów osobowych powinny być projektowane z możliwością ich rozbudowy do układów wielopoziomowych.
- w transporcie pasażerskim zbiorowym należy przewidywać zajezdnie autobusowe miejskie /nie związane z terenami mieszkaniowymi/ poczynając od miast o wielkości 100 tys. mieszkańców. Zajezdnie autobusów PKS lokalizować należy w ścisłym powiązaniu z siecią dróg państwowych.
- w transporcie towarowym sieć obiektów zaplecza projektować należy przy założeniu zasięgu obsługi regionu /100 km/; sieć ta powinna umożliwić spełnienie podstawowego zadania transportu w okresie najbliższym, a mianowicie organizacji i koordynacji przewozów w skali kraju /325/.

2.8.5. Zasady kształtowania zakładów przemysłowych z punktu widzenia ładu przestrzennego i warunków pracy ludzkiej

W przeważającej ilości dotychczasowych opracowań poświęconych terenom przemysłowym w miastach główną rolę przywiązuje się do spraw lokalizacji i techniczno-ekonomicznych cech projektowanych obiektów. Natomiast w minimalnym stopniu omawiane są zagadnienia wyrazu zewnętrznego obiektów przemysłowych i ich roli w krajobrazie miejskim.

Należałoby dokonać próby rozszerzenia kryteriów oceny projektowania obiektów i zespołów architektonicznych w miastach przez włą-

czanie tematyki przemysłu oraz sformułować tezy o roli architektury przemysłu we współczesnym kształtowaniu miast.

Szczególnym zagadnieniem jest konieczność integracji wyrazu zewnętrznego małych i średnich obiektów przemysłowych z zespołami mieszkaniowymi na tle sylwetki miasta.

Zagadnienie to wymaga rozpatrzenia w aspekcie aktualnych tendencji rozwoju przemysłu oraz kierunków kształtowania różnych /nie tylko przemysłowych/ elementów większych zespołów lub dzielnic. Tym kierunkiem są kompleksowe kompozycje architektoniczne w dużych zespołach przestrzennych. Szczególnej wagi nabiera tu sprawa wkomponowania obiektów w otaczające tło.

Na podstawie badań własnych, literatury i licznych konsultacji sformułowano następujące wnioski końcowe dotyczące zasad kształtowania zakładów przemysłowych w mieście /312/.

Wydaje się konieczne zastosowanie rozszerzonego pojęcia ładu, obejmującego oprócz potocznego znaczenia porządku /względnie poprawności układów przestrzennych/ przede wszystkim wartość kompozycyjną i humanistyczną tych układów. Wypływa z tego zróżnicowane podejście do kryteriów ładu przestrzennego w odniesieniu do różnych rodzajów przemysłu.

Kształtowanie obiektów lub zespołów przemysłu i usług powinno cechować podporządkowanie się ogólnej koncepcji układu miasta. Należy dążyć do elastyczności gospodarki przestrzeni, zwartości bryłowej, elastyczności struktur wewnętrznych, unikania martwych kubałtur oraz humanizacji miejsc pracy. W tym ostatnim aspekcie szczególnego znaczenia nabiera integralność obiektów i otaczającego środowiska. Ponieważ architektura miast prawdopodobnie dążyć będzie do scentralizowania wielofunkcyjnych układów przestrzennych z przyrodą jako tkanką łączącą - zatem i architektura obiektów usługowych

znajdzie się na tej drodze.

Szczególną uwagę należy zwrócić na skoordynowanie obiektów strefy wejściowej zakładów z sąsiednią zabudową mieszkaniową i usługową, ponieważ strefa ta powinna być łącznikiem niwelującym kontrasty między środowiskiem pracy a otaczającą zabudową miasta. Układy zieleni na terenie zakładów przemysłowych i w strefie ochronnej powinny stanowić część składową zieleni miasta.

Wysunięty w wyniku badań postulat zbliżenia miejsc pracy do miejsc zamieszkania narzuca oprócz określonych wymagań zewnętrznych w stosunku do zakładu przemysłowego - szereg warunków wewnętrznych, związanych z projektowaniem stanowiska pracy /287,297,298, 300,303,304,311,313,316,318/.

Zgrupowania nieuciążliwych zakładów przemysłowych powinny charakteryzować się wysokim wskaźnikiem zabudowy terenu, co można uzyskać stosując układy wielokondygnacyjne. Ponieważ nie jest to obojętne dla warunków pracy ludzkiej /ograniczony dostęp światła dziennego i kontaktu z otoczeniem/ należy brać pod uwagę również inne rodzaje zabudowy, jako np. układy mieszane, grzebieniowe itp. Należy dążyć do większego wykorzystania przestrzeni podziemnej dla urządzeń pomocniczych nie wymagających stałej załogi.

Zabudowa zblokowana, budownictwo bezokienne oraz inne rozwiązania projektowe wynikające z intensyfikacji zabudowy nie są obojętne dla zdrowia załóg fabrycznych. Zdając sobie sprawę z psychofizycznych konsekwencji takich rozwiązań należy włączyć do procesu projektowania program ergonomiczny, wytyczający przyszłe potrzeby załogi w zakresie pomieszczeń socjalnych oraz stanowisk pracy.

Niezbędne jest stałe przeszkalanie projektantów w zakresie nauk o człowieku, tym pilniejsze, że nauki te nie są przedmiotem studiów politechnicznych. Niezbędne jest również opracowanie poradników

ergonomicznych, których brak stanowi jedną z przyczyn nieuwzględniania postulatów ergonomii w praktyce.

3. WYBRANE PROBLEMY OGÓLNE.

Przegląd podstawowych problemów związanych z rozwojem i zagospodarowaniem jednostek osadniczych różnych typów wskazał na istnienie kilku zagadnień bardziej ogólnych, które wymagają rozpatrzenia. Nasuwają się przede wszystkim cztery:

- planowanie przestrzenne a ochrona i kształtowanie środowiska,
- planowanie przestrzenne a sterowanie rozwojem jednostek osadniczych,
- systemy informacyjne dla planowania,
- rola i zakres badań naukowych.

Przedstawiamy je kolejno.

3.1. Planowanie przestrzenne a ochrona i kształtowanie środowiska

W problematyce miejscowego planowania przestrzennego od samego początku traktowano planowe kształtowanie fizycznego środowiska życia człowieka jako jeden z podstawowych celów. Zagadnienie zapewnienia właściwych warunków rozwoju biologicznego społeczeństwa znajdowało się zawsze w centrum uwagi zarówno władz nadzorujących planowanie, jak i samych planistów. Studia fizjograficzne - mające na celu między innymi dobór różnych form użytkowania terenów zależnie od cech mikroklimatu oraz wpływanie na jego kształtowanie się przez właściwe zagospodarowanie terenów, normatywy, badania nad układami zieleni terenów otwartych w miastach, a wreszcie przepisy o nasłonecznieniu budynków mogą tu służyć jako jedne z wielu przykładów.

Miejscowe planowanie przestrzenne łączyło się zawsze przede wszystkim z działalnością inwestycyjną. Koncentrowano więc głównie uwagę na obszarach intensywnie użytkowanych, czyli na jednostkach osadniczych. W stosunkowo niewielkim stopniu zajmowano się wpływaniem na rozwój i funkcjonowanie systemów miejskich za pomocą innych środków niż decyzje lokalizacji i zagospodarowania terenów. Ta orientacja ograniczała oczywiście zakres oddziaływania planowania na szeroko pojęte środowisko człowieka.

W początku lat siedemdziesiątych zagadnienia ochrony i kształtowania środowiska znalazło uznanie ogólnościatowe. W Polsce również nadano mu wysoką rangę, powołując nowy Urząd Ministra Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska i odpowiednie służby terenowe. W ślad za tym dokonano połączenie wielu instytutów badawczych.

To uznanie i związane z nim różnorodne inicjatywy spowodowały podjęcie badań nad środowiskiem przez różne ośrodki i dyscypliny naukowe. Rozwinęła się ekologia, powstała inżynieria środowiska. Można jednak stwierdzić, że inicjatywy badawcze nie prowadzą do integracji badań i działalności. Odwrotnie - w wielu przypadkach można zauważyć powstające antagonizmy. Często zamiast poszukiwania związków podkreślane są różnice.

Jest oczywiste, że zakres planowania przestrzennego nie obejmuje wszystkich działań niezbędnych do ochrony i kształtowania środowiska. Wystarczy wspomnieć o usprawnieniach technicznych koniecznych do likwidacji zanieczyszczeń. Jednak nie istnieje inny system planowania o szerszym zakresie. Dlatego wydaje się, że doświadczenia planowania miejscowego powinny być w większym niż dotychczas stopniu wykorzystane jako podstawa przy tworzeniu zintegrowanego systemu planowania i badań dla kompleksowego kształtowania środowiska ludzkiego. Najbardziej jednak kompleksowy system nie będzie mógł ob-

jąc wszystkich zagadnień środowiska, na które oddziałują wszelkie formy działalności ludzi. Jest więc oczywiste, że niezbędny będzie również szereg systemów specjalistycznych. Powinny jednak one być związane z systemem podstawowym. Wydaje się, że reforma władz terenowych stwarza warunki do nadania tego właśnie charakteru planom zagospodarowania województw:

3.2. Planowanie przestrzenne a sterowanie rozwojem jednostek osadniczych

Działalność systemu planowania nie była przedmiotem zorganizowanych badań, jednak wiele analizowanych przykładów potwierdza poprzednio już wysuwane zastrzeżenia dotyczące niedostatecznej skuteczności planowania miejscowego. Dlatego wydaje się niezbędne poświęcenie temu zagadnieniu kilku uwag.

Miejscowe planowanie przestrzenne rozwijało się przede wszystkim w oparciu o dorobek środowisk architektonicznych. Początkowo plany ogólne miały charakter zbliżony do projektów: przedstawiały przyszły stan zagospodarowania miasta, jaki należało osiągnąć. Narzędziom, które miały te realizacje zapewnić poświęcano stosunkowo mało uwagi.

Z biegiem czasu metody planowania ulegały doskonaleniu. Przez upowszechnienie zasady sukcesywnego przesuwania horyzontu planu, przez wprowadzenie studiów kierunkowych i etapowanie, zdynamizowano obraz rozwoju miasta przedstawiany w planach. Jednak aparat realizacji tych planów nie został w poważniejszy sposób rozbudowany. Usztalenia dotyczące użytkowania poszczególnych terenów oraz decyzje lokalizacyjne są podstawowymi narzędziami, jakkolwiek plany spełniają również poważną rolę przy programowaniu inwestycji komunalnych. Narzędzia te są jednak niewystarczające. Ze szczególną ostrością

niedostatek ten występuje na terenach podmiejskich, gdzie mamy do czynienia z intensywnym budownictwem prywatnym.

Skuteczności planowania przestrzennego nie można rozpatrywać w oderwaniu od szczególnej roli, jaką odgrywają władze terenowe w ogólnym systemie planowania i zarządzania gospodarką narodową. System zarządzania opiera się w Polsce przede wszystkim na układzie gałęziowym, przypisując władzom terenowym rolę skromniejszą. Nasuwać się może pytanie, czy władze terenowe mają możliwość prowadzenia długofalowej polityki dotyczącej rozwoju jednostki osadniczej, którą zarządzają? Wydaje się, że istniała tu zasadnicza rozbieżność między horyzontem czasu planów miejscowych a rzeczywistą gestią władz lokalnych. Być może reforma administracji terenowej zmieni sytuację w tym zakresie, jednak bez zwiększenia środków i uprawnień władz wojewódzkich w dziedzinie gospodarki przestrzennej nie wydaje się, aby nastąpiła zasadnicza poprawa.

Gospodarka przestrzenna jest z reguły związana z działalnością inwestycyjną, wymagającą poważnych nakładów. Właściwe ich wykorzystanie wymaga konsekwentnej polityki rozwojowej. Istotne jest więc, aby sukcesywnie podejmowane decyzje realizacyjne układały się w logiczną całość, która się złoży na osiągnięcie założeń planu. Jest to możliwe jedynie wtedy, gdy stosowane są jednakowe kryteria podejmowania decyzji dotyczących planów perspektywicznych i planów dnia dzisiejszego. W dziedzinie tej zaobserwować można niebezpieczne zróżnicowania, które często przekreślają a priori możliwości realizacji planów długofalowych.

Wrócić wreszcie należy do sprawy narzędzi realizacji, kluczowej dla skuteczności systemu planowania. Nasuwają się tu dwa kierunki działań.

Pierwszy - to zwiększenie wachlarza środków oddziaływania na

inwestorów. Obok stosowania przepisów administracyjnych wydaje się nieodzowne wprowadzenie oddziaływań innych typów. Wyprzedzające tworzenie sprzyjających warunków dla lokalizacji przemysłu na przykład przez rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej może spełnić poważną rolę. Również celowe może być stosowanie różnego rodzaju bodźców ekonomicznych. Jest oczywiście niezbędne zróżnicowanie sposobów oddziaływań w stosunku do inwestorów uspołecznionych i do budownictwa prywatnego.

Wszystkie bodźce powinny składać się na system sterowania rozwojem i funkcjonowanie jednostek osadniczych. Podstawę tego systemu powinny stanowić odpowiednie plany i dlatego kierunkiem działania powinno być sukcesywne rozwijanie problematyki i charakteru miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego tak, aby mogły odegrać rolę planów rozwoju oraz stanowić podstawy do sterowania tym rozwojem.

Plany przestrzenne, obok ustalania określonej ilości przepisów dotyczących użytkowania terenów, powinny nabierać w coraz większym stopniu charakteru banku informacji o danej jednostce osadniczej. Właściwa informacja o następstwach poszczególnych decyzji może być często skuteczniejszym narzędziem realizacji celów niż ustalenia normatywne.

3.3. Systemy informacyjne dla planowania

Kierowanie każdym procesem, a szczególnie tak złożonym, jak rozwój miasta, wymaga odpowiedniej informacji. Jakkolwiek istniejące w Polsce systemy statystyki, sprawozdawczości, informacji geodezyjnej i ewidencji różnego rodzaju zawierają prawie wszystkie informacje potrzebne do sprawnego zarządzania, to jednak w praktyce za-

sób informacji, jakim planiści i władze dysponują w poszczególnych miastach, jest wysoce niewystarczający. Informacje te są na ogół niekompletne i przestarzałe, bowiem ich podstawowym źródłem są w większości przypadków tzw. inwentaryzacje urbanistyczne, a więc pracochłonne opisy wykonywane z natury.

Braki informacji były bardzo silnie odczuwane w czasie cyklu przeprowadzonych badań, co wydłużało ich cykl, zwiększało koszty, a jednocześnie zmniejszało wiarygodność wyników.

W wielu krajach europejskich zastosowano już w praktyce wiele systemów gromadzenia i przetwarzania danych. Niektóre z nich stanowią wzorce, które mogłyby być zastosowane w Polsce. Jednocześnie zaawansowane w tej dziedzinie badania krajowe stwarzają podstawy do organizacji systemów informacyjnych w praktyce.

Problem ten należy uznać za jeden z wymagających szybkiego rozwiązania.

3.4. Badania naukowe

W latach 1971-1975 po raz pierwszy w Polsce wprowadzono na tak szeroką skalę koordynację badań naukowych. Realizacja programu badań nad rozwojem i zasadami kształtowania jednostek osadniczych przyniosła szereg doświadczeń organizacyjnych oraz szereg postulatów dotyczących badań w przyszłości. Omówione one są w odrębnym opracowaniu. Natomiast w tym miejscu zebrane będą jedynie uwagi dotyczące roli badań związanych z miejscowym planowaniem przestrzennym. Rola ta bowiem musi ulec pewnej ewolucji.

W obecnej terminologii mówi się o badaniach dla potrzeb planowania, natomiast brak badań nad planowaniem. Realizacja programu problemu węzłowego wykazała znikomą wiedzę o działaniu systemu planowania, a przede wszystkim o powodach jego niedostatecznej skutecz-

ności. O tym bowiem, że planowanie mogłoby być skuteczniejsze - opinia zawodowa jest zgodna, natomiast nie istnieje wykształcony pogląd, co należy zrobić, aby tę skuteczność osiągnąć. Ogrom doświadczeń, jakie podejmowano w dziedzinie planowania miejscowego w Polsce stwarza wystarczające podstawy, aby przez odpowiedni program badawczy określić właściwe kierunki usprawnień.

Szereg nowych elementów, które przedstawione były poprzednio, podnosi potrzebę badań poznawczych, których zadaniem jest wyjaśnić procesy zachodzące w kraju i stworzyć podstawy do podejmowania właściwych decyzji, dotyczących kierunków dalszego rozwoju. Badania poznawcze powinny jednocześnie stanowić fundamenty uogólnień teoretycznych. Właściwie zorganizowane badania poznawcze są podstawowym warunkiem rozwoju rzeczywistej wiedzy.

Realizacja programu badań wykazała brak właściwych powiązań pomiędzy planami i programami opracowywanymi w skali kraju i wytyczającymi cele społeczne i gospodarcze, a planowaniem miejscowym. W większości przypadków powiązania te sprowadzały się do zapewnienia ilościowego bilansowania się danych. Nie istnieje natomiast interpretacja planów i prognoz wykonanych w skali makro dla potrzeb planowania na szczeblu lokalnym. Planisci nie posiadają więc informacji wyjaśniającej, co wynika dla planowania miejscowego z przekształceń społecznych, demograficznych, gospodarczych, postępu technicznego itp. Wydaje się niezbędne zorganizowanie odpowiedniego ośrodka interpretacji prognoz dla przystosowania ich do wykorzystania praktycznego.

Zmiany struktury administracyjnej powodują konieczność podjęcia planowania w ośrodkach nie dysponujących odpowiednio wykwalifikowaną kadrą. Powstają również nowe rodzaje planów. W związku z tym zaistniały specjalne zadania dla jednostek badawczych nie tylko w

zakresie bieżącego instruktażu, ale również długofalowego programu badawczego. Nieodzowne jest bowiem prowadzenie ciągłych obserwacji rozwoju metod planowania oraz analizy i oceny. Wymiana doświadczeń warsztatowych pomiędzy dużą liczbą województw napotykać będzie na trudności, a od doskonalenia warsztatu zależy w dużej mierze efektywność planowania.

Załącznik 1

Organizacja tematyczna części B Problemu Węzłowego 11.2.1. pt.::
"ZAGOSPODAROWANIE PRZESTRZENNE MIAST ORAZ OSIEDLI WIEJSKICH"

Okres 1971 - 1972

Kierownicy grup tematycznych:

21. - doc.dr hab. Tadeusz Kachniarz
22. - doc.dr arch. Zofia Dembowska
23. - doc.arch. Robert Tauszyński
24. - doc.dr Stanisław Wyganowski

Okres 1972 - 1975

Zespół koordynacyjny:

- prof.dr hab. Jerzy Regulski - przewodniczący
- doc.dr Stanisław Broniewski
- doc.dr arch. Zofia Dembowska
- dr arch. Maciej Nowakowski
- doc.dr hab.arch. Tadeusz Sumień
- do X.1973 - dr arch. Janusz Zarzycki
- od X.1973 - mgr Andrzej Jędraszko

Grupy tematyczne i tematy badawcze

W nawiasach podano oznaczenia tematów obowiązujące w latach
1971-1972 oraz ówczesne ich nazwy, jeśli następnie uległy zmianom.

Temat 21.1. Zasady kształtowania struktury przestrzennej miast regionalnych ośrodków wzrostu

/21.1. Podstawy kształtowania przestrzennego szybko rosnących miast podregionalnych. Kierownik od IX.1972 - prof.dr hab.

Jerzy Regulski/

dr arch. Stefan Sobolewski /kierownik/ od IX.1972

dr arch. Bogdan Kasperski

mgr inż. Ludwik Szklarek

mgr arch. Wacław Biederman

mgr arch. Bożenna Maliszowa

doc.dr hab. Zigmunt Pióro

Temat 21.3. Zasady przestrzennego kształtowania miejscowości o funkcji wypoczynkowej

/21.3. Podstawy i zasady zagospodarowania przestrzennego miejscowości o funkcji czasów pobytowych/

doc.dr arch. Jerzy Szuskiewicz /kierownik/

Zbigniew Henclik

Temat 21.4. Zasady kształtowania centralnych ośrodków usługowych

/24.1. Zasady kształtowania i przekształcania centralnych ośrodków usługowych w miastach/.

dr arch. Maciej Nowakowski

mgr arch. Michał Witwicki

Temat 21.5. Zasady kształtowania zespołów usługowych w miastach

/23.2. Zasady programowania, kształtowania i lokalizacji urządzeń szkolnictwa, sportu i rekreacji różnych poziomów hierarchicznych/.

mgr arch. Stanisław Janicki /kierownik/

mgr arch. Zofia Gurtzman

mgr arch. Cezaria Iljin-Szymańska
mgr arch. Anna Kiriczok
doc.dr hab.arch. Mieczysław Twarowski
doc.dr arch. Romuald Wirszyłło
mgr arch. Zdzisław Życieński

Temat 21.6. Zasady kształtowania zespołów mieszkaniowych w miastach

/23.1. Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów/.

doc.dr arch. Tadeusz Sumień /kierownik/
mgr arch. Krystyna Lewicka /kierownik VII-XII 1975/
mgr inż. Jadwiga Michałowska-Furman
mgr arch. Barbara Przewoźnik
inż. Franciszka Sobierajska
mgr arch. Katarzyna Ufnalewska
mgr arch. Maria Wolska
mgr arch. Wojciech Wąs
mgr arch. Małgorzata Zdanowska

Temat 21.7. Zasady przebudowy zespołów mieszkaniowych w miastach

/24.2. Podstawy przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej miast dużych/.

doc.arch. Stefan Sękowski /kierownik/
doc.dr arch. Zbigniew Wolak
mgr arch. Bogumił Płachecki
mgr inż. Jadwiga Michałowska-Furman

Temat 21.8. Zasady kształtowania zespołów przemysłowych w miastach

/23.3. Zasady lokalizacji i kształtowania obiektów zaplecza technicznego i przemysłu usługowego w miastach o różnej funkcji i wielkości/.

doc.dr arch. Juliusz Dumnicki /kierownik/

doc.dr arch. Tadeusz Dzięgielewski

dr arch. Maria Gepner - Hajnosz

mgr arch. Jan Kreczmar

GRUPA TEMATYCZNA 22.

KIERUNKI PRZEKSZTAŁCEŃ OSADNICTWA WIEJSKIEGO

/22. Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego w powiązaniu z kierunkami przekształceń struktury agrarnej i form obsługi rolnictwa i ludności/.

Kierownik: doc.dr arch. Zofia Dembowska

Temat 22.1. Struktura agrarna oraz ekonomika i organizacja gospodarstw rolnych jako czynnik kształtujący formy przestrzenne osadnictwa rolniczego
prof.dr hab. Zygmunt Lachert

Temat 22.2. Obsługa rolnictwa i ludności jako czynnik kształtujący formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego
prof.dr hab. Michał Chilczuk - autor I etapu
mgr arch. Małgorzata Sieroszevska-Sobocka - autor II etapu

Temat 22.3. Struktury funkcjonalno-przestrzenne i modele przekształceń osadnictwa wiejskiego
doc.dr arch. Zofia Dembowska /kierownik/
mgr inż. Sławomir Anusz
mgr Bogumiła Goljaszewska
mgr Krystyna Horodyska
mgr arch. Małgorzata Sieroszevska-Sobocka

Temat 22.4. Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast
usługowych

/21.2. Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast usługowych o słabej dynamice wzrostu. Kierownik do 31.III.1973 r.

mgr inż. arch. Jan Suliga/

doc. dr Tadeusz Kotula /kierownik od 31.III.1973 r./

mgr arch. Ryszard Marak

mgr inż. Mirosław Narkiewicz - Jodko

mgr Ewa Belof-Brzalik

mgr Maria Kruczkiewicz

mgr Jan Słowik

GRUPA TEMATYCZNA 24

ZASADY KSZTAŁTOWANIA I PRZEBUDOWY AGLOMERACJI MIEJSKICH

/24. Podstawy przebudowy i modernizacji trwale zainwestowanych obszarów miast/.

Kierownicy:

do X.1973 - dr arch. Janusz Zarzycki

od X.1973 - mgr Andrzej Jędraszko

Temat 24.3. Wybrane problemy zagospodarowania przestrzennego
aglomeracji miejskich

/24.3. Zagadnienia zagospodarowania i przebudowy obszarów podmiejskich/.

inż. Wojciech Karbownik /kierownik/

inż. Jacek Drewnowski

Zbigniew Henclik

mgr Janusz Marcysiak

mgr arch. Zdzisław Rezmer

mgr Teresa Topczewska

mgr inż. Józef Wilk

Temat 24.4. Wybrane problemy fizjograficzne struktury przestrzennej

aglomeracji miejskich

doc.dr Wiesława Różycka /kierownik/

mgr Ewa Gacka-Grzesikiewicz

mgr Zofia Stala

doc. Irena Biegańska

Temat 24.5. Studia nad metodami planowania rozwoju i przekształce-

nia aglomeracji miejskich. Społeczne cele rozwoju.

dr arch. Janusz Zarzycki /kierownik/

doc.dr hab. Aleksander Wallis

Temat 24.6. Rozwój funkcji aglomeracji miejskich a procesy prze-

kształceń struktur demograficznych i zatrudnienia

w okresie 1970-1990

mgr Katarzyna Ostaszewska

PRACE HABILITACYJNE I DOKTORSKIE

Prace habilitacyjne

Krytyka i ocena architektonicznego kształtowania środowiska mieszkaniowego - doc.dr hab.arch. Tadeusz Sumień

Struktura funkcjonalno-przestrzenna ośrodków kształcenia - dr inż.arch. Tadeusz Izbicki /praca w toku/

Usługi transportowe w procesie intensyfikacji i integracji rolnictwa - dr Jan Fereniec /w toku/

Prace doktorskie

Wpływ rozmieszczenia przemysłu w mieście na układy inwestycyjne - dr Zbigniew Motyczyński

Komunikacja jako czynnik kształtujący centrum miasta - dr arch. Maciej Nowakowski

Problem ceny terenów miejskich w warunkach polskiej gospodarki planowej - dr Bohdan Skaradziński

Problem elastyczności funkcjonalno-przestrzennej struktury dużych jednostek osadniczych - dr arch. Stefan Sobolewski

Wybrane problemy atrakcyjności centrum z punktu widzenia zagadnień przestrzennych i potrzeb społecznych - mgr Ewa Cichy-Pazderowa /w toku/

Zespoły socjalno-kulturalne dla młodzieży - programowanie i projektowanie - mgr inż.arch. Zofia Gurtzman /w toku/

Charakter struktury obszarowej gospodarstw w Polsce

- mgr Maria Romaniuk /w toku/

Zależność pomiędzy przestrzennym ukształtowaniem siedlisk a pożarami masowymi na wsi. Modele stref zagrożenia - mgr Anna Michalak /w toku/

Sposoby i ekonomika zaopatrzenia wsi w wodę w zależności od typu fizjonomicznego wsi - mgr Zygmunt Nurowski /w toku/

Kształtowanie form osadniczych w zależności od struktury agrarnej na przykładzie powiatów pomorskich - mgr Irena Stanskowska-Mullerowa /w toku/

Usługi produkcyjne dla rolnictwa na wsi - mgr inż. Alina Szczur /w toku/

Struktura przestrzenna osadnictwa a system obsługi ludności na obszarach wiejskich - mgr arch. Małgorzata Sieroszewska-Sobočka /w toku/

Funkcjonalno-przestrzenna struktura miejskich jednostek osadniczych - mgr arch. Zdzisław Rezmer /w toku/

Przemiany sieci ośrodków usługowych w strefie zewnętrznej regionu metropolitalnego Warszawy - mgr Teresa Topczewska /w toku/

Kierunki rozwoju systemów wodociągowych w planach rozwoju aglomeracji miejskich - mgr Jacek Drewnowski /w toku/

PODSTAWOWE WDROŻENIA WYNIKÓW BADAŃ

Wyniki badań zostały praktycznie wykorzystane w poszczególnych grupach tematycznych i tematach:

Grupa tematyczna 21

temat 21.4.

- w studium planu szczegółowego zagospodarowania przestrzennego centrum Zabkowic Śląskich;
- w ekspertyzie dotyczącej zagospodarowania centrum Grudziądzka oraz rozbudowy jego układu komunikacyjnego,
- w ekspertyzie dotyczącej szczegółowego planu zagospodarowania przestrzennego centrum usługowego w Puławach,
- w konsultacjach do planu szczegółowego zagospodarowania Kazimierza Dolnego,
- w konsultacjach do planów szczegółowych zagospodarowania śródmieść: Bydgoszczy, Kazimierza Dolnego, Krakowa, Łącznej, Przemysła, Płocka, Rzeszowa oraz koncepcji rozwoju Warszawskiego Zespołu Miejskiego,
- w publikacjach książkowych i artykułach,
- w cyklu wykładów i w pracach dyplomowych na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej i na Urbanistycznym Studium Podyplomowym,
- w kilku seminariach krajowych i zagranicznych /Weimar, Haga/

temat 21.5.

- w opracowaniu dla Ministerstwa Oświaty i Wychowania pt. "Kierunki rozwojowe miejskich zespołów oświatowych w nowych osiedlach mieszkaniowych" - jako materiał do nowych założeń programowo-

- przestrzennych w związku z wprowadzeniem reformy systemu edukacji,
- w ekspertyzie do szczegółowego planu zagospodarowania przestrzennego centrum usługowego w Puławach,
- w ekspertyzie programowo-przestrzennej dla urządzeń rekreacyjno-sportowych w projektowanej dzielnicy Warszawa-Chomiczówka,
- w materiałach studialnych i ekspertyzach do bezpośredniego zastosowania w projektowanym dużym zespole oświatowo-kulturalnym dzielnicy Ursynów Północny w Warszawie,
- w cyklu wykładów i ćwiczeń na Politechnice Warszawskiej i Wrocławskiej oraz Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie,
- w publikacjach książkowych

Temat 21.6.

- w opracowaniu nowej wersji normatywu mieszkaniowego i urbanistycznego,
- w bezpośredniej realizacji przez CZSBM oraz inne instytucje

Temat 21.7.

- w pracach studialnych wykonywanych na zlecenie MAGTİOS,
- w cyklu artykułów poświęconym problemom przebudowy

Temat 21.8.

- do kierunkowego i programowego projektowania zaplecza transportu indywidualnego na obszarach mieszkaniowych np. Ursynów, Natolin /pełny program zaplecza motoryzacyjnego/
- w problematyce ergonomicznej: poradniki, publikacje, seminaria, narady i szkolenia
- w opracowaniu nowego normatywu urbanistycznego w zakresie zaplecza transportu.

Grupa tematyczna 22.

- w planach województw dla ustalenia zależności między organizacją produkcji żywności a osadnictwem rolnym,
- w planach gmin w zróżnicowanych warunkach gospodarki wielkoobszarowej i indywidualnej gospodarki chłopskiej,
- do opracowania wytycznych dotyczących kształtowania osadnictwa rolnego z punktu widzenia potrzeb gospodarki wielkoobszarowej i indywidualnej gospodarki chłopskiej,
- do kształtowania, programowania i zasad rozmieszczania ośrodków obsługi ludności wiejskiej na obszarach o dominującej funkcji rolniczej,
- w publikacjach książkowych,
- w formie wykładów na Akademii Rolniczej w Warszawie.

Grupa tematyczna 24

- do sformułowania założeń rozwoju 23 aglomeracji miejskich w Polsce stanowiących integralną część planu przestrzennego zagospodarowania kraju,
- do studium rozwoju aglomeracji warszawskiej,
- do studium rozwojowego ALZW - jako podstawy do dalszych prac planistycznych.

WYKAZ BIBLIOGRAFII WYKONANYCH PRAC BADAWCZYCH

Grupa 2^{x/}

Temat 21.1. ^{x/}

Opracowania zbiorcze i syntetyczne:

1. SOBOLEWSKI S. i inni: Zasady kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu. Opracowanie obejmujące syntezę całości przeprowadzonych prac badawczych i wnioski z opracowań studialnych, wykonanych w okresie 1971-1975. IKS, 1975.
2. SOBOLEWSKI S. i inni: Podstawy kształtowania przestrzennego miast szybkiego rozwoju. Prace wstępne. IUA, 1971.
3. SOBOLEWSKI S. i inni: Zasady kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu. Studia nad zasadami kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu. IKS, PW, 1974. Nr arch. IG PAN 531/1.
4. SOBOLEWSKI S. i inni: Zasady kształtowania struktury przestrzennej regionalnych ośrodków wzrostu. Badania analityczne podstawowych czynników kształtujących struktury przestrzenne badanych miast, IUA, 1973.

x/ Tytuły grup tematycznych i tematów podano w zał. 1 s.155-160.

Opracowania pomocnicze:

1970

5. BUCHNER A., FEDOROWSKA-ŁOWIŃSKA A. i inni: próba określenia grupy polskich miast o szybkim rozwoju oraz przeprowadzenie ich podstawowej charakterystyki. PW.

1971

6. DĘBSKI J.: Próba przestrzennej analizy zbioru informacji w miastach szybkiego rozwoju dla opracowania metody dalszych badań.
7. DOBROWOLSKI A.: Wstępna analiza i procesy rozwoju pasma urbanizowanego okręgu staropolskiego wraz z charakterystyką istniejących materiałów.
8. DREWNOWSKI S., WOLSKI S.: Zagadnienia inżynierii miejskiej w miastach szybko rozwijających się.
9. KAŁKOWSKI L. i inni: Wpływ rozwoju zaplecza produkcyjno-usługowego w latach 1967-1969 na wzrost potencjału budownictwa w miastach, ze szczególnym uwzględnieniem miast szybkiego rozwoju. Inst. Ekonomiki Przemysłu WSE Kraków. Nr arch. IG PAN 32.
10. KRYCZKA P.: Problemy społeczne miast szybko rozwijających się /w świetle badań socjologicznych/.
11. MARKWART R.: Wstępne rozpoznanie przewozów kolejowych miast szybko rozwijających się.
12. PIETKIEWICZ T.: Próba diagnozy dotychczasowego procesu rozwoju wybranych miast w oparciu o dostępny stan wiadomości i dostępne materiały w zakresie potrzebnym do określenia programów badań.
13. REGULSKI J.: Cel tematu badawczego 21.1. na tle analizy charakteru i roli badań naukowych dla potrzeb planowania zagospodarowania przestrzennego i założenia ogólne. IUA.

14. SOBOLEWSKI S.: Miasta szybko rozwijające się. Wstępne ustalenia w zakresie zasad kształtowania układów terenów zainwestowanych. IUA.
15. WISNIEWSKA H.: Analiza zmian funkcji w sześciu wybranych miastach szybkiego rozwoju.
16. ZARZYCKI J.: Polskie miasta szybkiego rozwoju w przeszłości. IUA.

1972

17. BIEDERMAN W.: Rozwój technik budowy w zagadnieniach przestrzennych zagospodarowania szybko rosnących miast jako ośrodków podregionalnych. IUA.
18. Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłowych wybranych branż w okresie 1971-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ.
19. DREWNOWSKI J., WILK J.: Wpływ rozwoju infrastruktury technicznej na rozwój osadnictwa w rejonie tzw. Krzyża Świętokrzyskiego. IUA.
20. HALICKI T.: Elementy infrastruktury 5 powiatów woj. kieleckiego: Szydłowiec, Opatów, Końskie, Iłża i Kielce.
21. KACHNIARZ T.: Podstawy i zasady kształtowania przestrzennego miast i osiedli. Ogólna charakterystyka założeń. IUA. Nr arch. IG PAN 66.
22. KOWALSKI J.: Zagadnienie przemysłu w miastach subregionalnych, stan istniejący - najbliższa realizacja. IUA.
23. MACIEJEWSKI S. i inni: Badanie procesów powstawania układów pasmowo-węzłowych w Staropolskim Okręgu Przemysłowym w zakresie zagadnień budownictwa. WSE Kraków. Nr arch. IG PAN 195.
24. MALISZ B.: Uwagi o tematach 21.1. i 21.2. problemu węzłowego 11.2.1. w oparciu o referaty przygotowane przez dr T. Kachniarza, dr hab. J. Regulskiego i mgr arch. J. Suligę. IUA. Nr arch. IG PAN 66.
25. MOTYCZYŃSKI Z.: Zarys problematyki przemysłowej w miastach szybko rozwijających się. IUA.

26. OLECH M.: Zbiór materiałów charakteryzujących rozwój komunikacji w aglomeracji staropolskiej.
27. OLECH M. i inni: Dojazdy do pracy w wybranych zakładach przemysłowych woj. kieleckiego.
28. OPAŁŁO M.: Prognoza uprzemysłowienia miast szybkiego wzrostu.
29. OPAŁŁO M.: Wstępne założenia dotyczące prac prognostycznych dotyczących rozwoju przemysłu, w ramach tematu "Zasady kształtowania przestrzennego miast szybkiego rozwoju".
30. PAUL J., MASTERNAK S.: Materiały do podstawowej charakterystyki zakładów przemysłowych zatrudniających powyżej 50 osób na terenie powiatów Iłża, Kielce, Opatów, Końskie, m. Kielce, m. Ostrowiec Świętokrzyski, m. Skarżysko K., m. Starachowice wg danych za 1970 r.
31. PIETKIEWICZ T.: Podsumowanie dotychczasowych prac nad modelowymi programami miast szybkiego rozwoju średniej wielkości.
32. PIOTROWSKI W. i inni: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłowych wybranych branż w okresie 1975-1990. Etap I - Metodyka i program badań. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 140.
33. PIORO Z.: Ekologiczny model programu miast podregionalnych szybkiego wzrostu. IUA.
34. REGULSKI J.: Podstawy kształtowania przestrzennego miast szybko rosnących. Ogólna charakterystyka założeń tematu i wyników dotychczasowych prac. IUA. Nr arch. IG PAN 66.
35. SOBOLEWSKI A., UFNALEWSKA K.: Analiza różnych koncepcji rozwoju osadnictwa pod kątem wyboru grupy miast przewidywanych do przyspieszonego rozwoju. IUA.

36. SZKLAREK L.: Transport w obszarach zurbanizowanych i urbanizujących się. Część I. IUA.
37. SULIGA J.: Podstawy kształtowania przestrzennego miast o słabej dynamice wzrostu. Ogólna charakterystyka założeń tematu i wyników dotychczasowych prac. IUA. Nr arch. IG PAN 66.
38. TOEPLITZ K.: Uwagi w sprawie informacji społeczno-gospodarczych jako materiał do tematu "Podstawy kształtowania przestrzennego szybko rosnących miast podregionalnych. IUA.
39. WILARD G., SYSKA M., GRONOSTAJEWSKI L.: Aanaliza problematyki ekonomicznej miast szybko rosnących: Puław, Płocka, Tarnobrzegu /dochody ludności, zmiany preferencji konsumpcyjnych, postulaty do zmian programu miast/.
40. WISNIARZ C.: Materiały informacyjne dotyczące sytuacji ludnościowej, sieci drogowej i kolejowej i stanu elektryfikacji wsi w powiatach Hża, Kielce, Końskie, Opatów, Szydłowiec.
41. WOJCICKA I.: Współzależność między przekształceniami środowiska przyrodniczego a strukturą funkcjonalno-prze strzenną miast podregionalnych. IUA.

1973

42. BIEDERMAN W.: Prognoza rozwoju potencjału produkcyjnego budownictwa. IUA.
43. BIEDERMAN W., MACIEJEWSKI S. i inni: Monografia zaplecza produkcyjno-usługowego budownictwa i program jego rozwoju. WSE Kraków.
44. BIEDERMAN W., REGULSKI J., ZARZYCKI J.: Podstawy sterowania procesami rozwojowymi; IUA. Nr arch. IG PAN 378.

45. BUCHNER A., FEDOROWSKA-ŁOWIŃSKA A. i inni: Wpływ przemysłu na rozwój układów pasmowo-węzłowych na przykładzie Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. PW, Nr arch. IG PAN 263.
46. KAŁKOWSKI L. i inni: Monografia zaplecza produkcyjno-usługowego budownictwa i program jego rozwoju /dotyczy analizowanej grupy 42 miast szybkiego rozwoju - I etap/. Monografia stanu istniejącego. Inst. Ekonomiki Przemysłu WSE Kraków, Nr arch. IG PAN 346.
47. KOTARBIŃSKA J.: Procesy adaptacyjne. Patologia społeczna w miastach o przyspieszonym rozwoju, IUA.
48. KITKIEWICZ G.: Prognoza pomigracyjnej struktury ludności wg płci i wieku m. Siedlce i m. Wyszków do r. 2010 - wariant stabilnej struktury demograficznej migrantów.
49. KITKIEWICZ G.: Prognoza rozwoju biologicznego ludności w latach 1975-2010 m. Siedlce, pow. Siedlce i pow. Wyszków.
50. KOZŁOWSKI J.: Podstawy metodologiczne planowania miejscowego. Badania analitycznych procesów planowania i wybranych elementów ujęcia systemowego. /Analiza progowa/. T.I.: Podstawy teoretyczne i tok postępowania, T.II: Przykład zastosowania w praktyce, IUA Kraków. Nr arch. IG PAN 262.
51. MACIEJEWSKI S. i inni: Metody obliczeń i wskaźników kosztów w analizie progowej oraz analiza możliwości adaptacji metod analizy progowej dla ETO. Inst. Ekonomiki Przemysłu WSE Kraków. Nr arch. IG PAN 278/1-2.
52. MIJAKOWSKI A.: Analiza rozwoju przemysłu w wybranych ośrodkach miejskich /wg czynników rozwoju przemysłu/.
53. MIJAKOWSKI A.: Analiza rozwoju przemysłu w wybranych ośrodkach miejskich /wg czynników rozwoju przemysłu/, analiza 7 miast uzupełniających zbiór umów nr 411/73.

54. KROTKIEWSKI J.: Projekt ujednoczenia formy i treści opracowań dotyczących przewidywanych wymogów lokalizacyjnych zakładów przemysłowych w latach 1975-1990.
55. NOWAK J.: Zestawienie syntetyczne kosztów zatrudnienia w układzie gałęziowo-regionalnym.
56. OPALLO M.: Modelowe założenia rozmieszczenia przemysłu w wybranych miastach.
57. PIASECKI B., WYPYCH M., RYCHTER T.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu maszyn i aparatów elektrycznych w okresie 1976-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/7.
58. PIASECKI B., WYPYCH M. i inni: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu maszyn rolniczych w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/6.
59. PIASECKI B., WYPYCH M. i inni: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu maszyn włókienniczych w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 270/1.
60. PIETKIEWICZ T., KANIA D.: Opracowanie programu rozwoju miast - regionalnych ośrodków wzrostu wybranej wielkości funkcji /war./ dla dwóch przekrojów czasu - stanu istniejącego i okresu perspektywicznego. Biuro Rozwoju Warszawy.
61. PIOTROWSKI W., GĘBAROWSKI M., URBANIAK B.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu dziewiarskiego w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 270/4.
62. PIOTROWSKI W., ŁUKASZEK D., URBANIAK B.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu bawełnianego w okresie lat 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/1.

63. PIOTROWSKI W., ŁUKASZEK D., URBANIAK B.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu wełnianego w okresie lat 1975 - 1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/2.
64. REGULSKI J. i inni: Podstawy kształtowania struktur przestrzennych. Badania analityczne podstawowych czynników kształtowania struktur przestrzennych. IUA. Nr arch. IG PAN 259.
65. TYSZKIEWICZ K., CZAPLIŃSKI J.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu koncentratów spożywczych w okresie lat 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/8.
66. TYSZKIEWICZ K., CZAPLIŃSKI J.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu owocowo-warzywnego w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 270/3.
67. TYSZKIEWICZ K., CZAPLIŃSKI J.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu zbożowo-młynarskiego w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/5.
68. UCHMAN R.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu farmaceutycznego w latach 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/4.
69. WOJSZNIS J.: Przewidywane wymogi lokalizacyjne zakładów przemysłu włókien chemicznych w latach 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 362/3.
70. WOJSZNIS J., UCHMAN R.: Przewidywane wymogi lokalizacji zakładów przemysłu tworzyw sztucznych w okresie 1975-1990. Inst. Ekonomiki Produkcji UŁ. Nr arch. IG PAN 270/2.

1974

71. BIEDERMAN W., MACIEJEWSKI T.: Synteza monografii budownictwa w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. AE Kraków. Nr arch. IG PAN 498.

72. BIEGAŃSKA J., BUKOWSKA-MANKIEWICZ Z., CEGIELSKA M.: Budownictwo mieszkaniowe ludności nierolniczej w strefie dojazdów do pracy miast regionalnych ośrodków wzrostu /podstawy prawne rozmieszczenia/. IKS. Nr arch. IG PAN 531/6.
73. BUCHNER A., FEDOROWSKA-ŁOWIŃSKA A. i inni: Analiza stosowanych rozwiązań programowo-przestrzennych w planach miejscowych regionalnych ośrodków wzrostu. PW.
74. CHMIELEWSKI T., WOSKO Z.: Problem rozwoju miast regionalnych ośrodków wzrostu na przykładzie konkursu na m. Puławy.
75. DREWNOWSKI J., WILK J.: Gospodarka wodna w krajowych i regionalnych ośrodkach. IKS.
76. ENDRUKAJTIS J.: Przemysł w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu.
77. Etap obliczeń więźby ruchu i rozkładu ruchu na sieć komunikacyjną 4 modeli teoretycznych ośrodków wzrostu. Praca zbiorowa. Stołeczny Ośrodek Elektronicznej Techniki Obliczeniowej "SOETO". Nr arch. IG PAN 620/1.
78. KARSKI S., STANISŁAWSKI Z.: Problemy miast szybkiego rozwoju na przykładzie konkursu TUP nr 27 dotyczącego miasta Sieradza. Nr arch. IG PAN 531/2.
79. KITKIEWICZ G.: Problematyka demograficzna miast szybkiego rozwoju.
80. KRASNODĘBSKI Z.: Program opracowania zasad kształtowania przestrzennego struktury miast - regionalnych ośrodków wzrostu jako ośrodków obsługi rejonów turystycznych.
81. KRASNODĘBSKI Z., KUBICZ B., WĘGIELEK B.: Krajowe i regionalne ośrodki wzrostu jako ośrodki obsługi regionów turystycznych.
82. KRÓL B.: Wypoczynek codzienny i cotygodniowy ludności w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu.

83. MALISZOWA B.: Programowanie egzogenicznej obsługi w miastach krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu.
84. MARKWART R.: Określenie potrzeb obsługi miast średnich i dużych w zakresie przewozów pasażerskich i towarowych. Część I - Problematyka i ustalenie problemów.
85. PIETKIEWICZ T., NOWAKOWSKA K.: Opracowanie programu rozwoju miast regionalnych ośrodków wzrostu wybranej wielkości funkcji /war.1/ dla okresu kierunkowego w 3-ach sytuacjach rozwoju stosunków społeczno-gospodarczych: postępowej, umiarkowanego rozwoju i stabilizacji.
86. PIETKIEWICZ T., DUMNICKI J.: Opracowanie modelowych programów miast wybranych wielkości i funkcji.
87. PIÓRO Z.: Socjologiczna koncepcja rozwoju spolaryzowanego. UW, Nr arch. IG PAN 531/5
88. RÓŻYCKA W., STALA Z., ZIELIŃSKA A.: Opracowanie wyników pracy na temat wpływu warunków przyrodniczych na rozwój układów miast regionalnych ośrodków wzrostu - wpływ na układ przestrzenny. IKS
89. RÓŻYCKA W., STALA Z.: Ocena możliwości rozwoju miast regionalnych ośrodków wzrostu z punktu widzenia warunków fizjograficznych /wyznaczanie obszarów do zainwestowania miejskiego/. IKS, Nr arch. IG PAN 531/9.
90. SIEKLUCKI B.: Analiza z punktu widzenia transportu w opracowaniu planu miasta Sieradza w konkursie TUP nr 27, Nr arch. IG PAN 531/4.
91. SIEKLUCKI B., KACZOROWSKI J.: Metoda obliczania przemieszczeń osobowych w miastach do 250 tys. mieszkańców.

92. SIERADZKI Z., PODSTAWKA-KIDA J.: Opracowanie w oparciu o sprawozdawczość GUS w zakresie ochrony środowiska, jednostkowych informacji statystycznych dla grupy wybranych 57 miast i zlokalizowanych w nich uciążliwych zakładów przemysłowych.
93. WITOSŁAWSKI B., GÓRECKA M.: Wybrane wskaźniki zaspokojenia potrzeb ludności krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu. Nr arch. IG PAN 531/7.
94. WOJCICKA I.: Przekształcenie środowiska przyrodniczego powstające pod wpływem szybkiego rozwoju miasta. IKS.
95. WOJCICKA I.: Zagrożenie powietrza atmosferycznego przez przemysł badanych miast. IKS. Nr arch. IG PAN 531/10.

1975

96. BIEDERMAN W.: Budownictwo w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. IKS.
97. BUCHNER A., FEDOROWSKA-ŁOWIŃSKA A. i inni: Analiza wybranych elementów struktury przestrzennej krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu. PW.
98. MALISZOWA B.: Opracowanie założeń rozwojowych krajowych i regionalnych ośrodków wzrostu. IKS.
99. SIEKLUCKI B. i inni: Obliczanie przemieszczeń i podstawowych parametrów komunikacyjnych teoretycznych modeli i ośrodków wzrostu przy pomocy maszyny matematycznej. IKS.
100. SMOGORZEWSKI J.: Tereny otwarte w wybranych krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. IKS.
101. Synteza monografii budownictwa w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. Ocena stanu istniejącego potencjału budowlanego w krajowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. Praca zbiorowa. AE Kraków. Nr arch. IG PAN 634.

102. WÓJCICKA I.: Koncepcja systemowego ujmowania problematyki środowiska w planowaniu przestrzennym. IKS.

Temat 21.3.

Opracowania syntetyczne:

103. SZUSZKIEWICZ J.: Funkcjonalno-przestrzenne kształtowanie miejscowości o funkcji rekreacyjnej. Synteza. IKS, 1974.

Opracowania pomocnicze:

1971

104. GURIANOWA H.: Studium dotyczące modelowych układów funkcjonalno-przestrzennych nadmorskich miejscowości wypoczynkowych. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 218.

105. KAMIŃSKA T., LEBELT B.: Wpływ elementów środowiska przyrodniczego na powstanie i rozwój funkcji wczasów w specjalizujących się miejscowościach wczasowych oraz na terenach potencjalnie rekreacyjnych. Geoprojekt. Nr arch. IG PAN 141.

1972

106. GURJANOWA H.: Organizacja wypoczynku a zagospodarowanie przestrzenne miejscowości nadmorskich na przykładzie Kołobrzegu i Mielna. W: Przestrzenno-społeczne zagadnienia organizacji wypoczynku. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
107. SZUSZKIEWICZ J., KASPERSKI B., HENCLIK Z.: Podstawy i zasady zagospodarowania przestrzennego miejscowości o funkcji wczasów. IKS. Nr arch. IG PAN 103.
108. ZIEMIŃSKI A.: Niektóre problemy zagospodarowania przestrzennego miejscowości i obszarów wypoczynku rekreacyjnego. Szkic socjologiczny.

1974

109. Wytyczne ze studium Zagospodarowania Terenów Turystyczno-Wypoczynkowych woj. bydgoskiego dla planu zagospodarowania przestrzennego wiejskiego ośrodka wypoczynkowego Tleń pow. Świecie. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 620/2.
110. Wskazania gospodarcze dla miasta Moryń. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 620/3.
111. Wskazania gospodarcze dla miasta Chmielno. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 620/4.
112. Ogólny plan Zagospodarowania Przestrzennego. Opis techniczny i założenia programowe miasta Sierakowa. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 620/5.
113. Sprawy formalno-prawne wsi Jarosławiec. Wypis z ustaleń realizacyjnych do ogólnego planu zagospodarowania przestrzennego wsi Jarosławiec. Wypis z planu zagospodarowania przestrzennego wsi Jarosławiec. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 620/6.

Temat 21.4.

Opracowania syntetyczne:

114. NOWAKOWSKI M., WITWICKI M.: Zasady kształtowania centralnych ośrodków usługowych miast, Raport końcowy. IKS, 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

115. DOBRUCKI A. i inni: Możliwość realizacji kompleksowych inwestycji na obszarze centrum miasta w świetle obowiązujących przepisów. IUA.
116. HENNING W.: Najnowsze kierunki w kształtowaniu centralnych ośrodków usługowych dużych miast w ZSRR. IUA.

117. Ustalenia podsumowanych pojęć i definicji, Inst. Planowania Przestrzennego PW, Nr arch. IG PAN 208.
118. Zasady kształtowania i przekształcania centralnych ośrodków usługowych, Zawiera: NOWAKOWSKI M.: Program prac badawczych 1971-1975. Program prac nad zadaniem 24.1.1., SORÓWKA B.: Program prac nad zadaniem badawczym 24.1.2. IUA, Nr arch. IG PAN 56a.

1972

119. ANDERS W. i inni: Zasady projektowania centrów usługowych na obszarze silnie zdewastowanych struktur zabytkowych, IUA, PG, Nr arch. IG PAN 159.
120. CICHY-PAZDEROWA E.: Wybrane problemy atrakcyjności centrum z punktu widzenia zagadnień przestrzennych i potrzeb społecznych, Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego PK, Nr arch. IG PAN 374/3.
121. CZARNOCKI Z. i inni: Raporty o stanie wiedzy na temat kształtowania centralnych ośrodków usługowych, IUA, Nr arch. IG PAN 216.
122. CZERNY W., SIKORSKI M.: Zagadnienia sieci ośrodków usługowych i ich lokalizacji, IUA, Nr arch. IG PAN 219.
123. CZERNY W. i inni: Zasady przekształcenia centralnych ośrodków usługowych, Analiza wybranych studiów z konkursów na centrum miast Kędzierzyna, Opola i Wrocławia, P. Wr., Nr arch. IG PAN 100.
124. DZIURDZIŃSKI L. i inni: Podsumowanie wyników wybranych studiów i konkursów dla centrów średnich i dużych miast, Inst. Urbanistyki i Architektury P.Gd, Nr arch. IG PAN 95/1-5.
125. NOWAKOWSKI M.: Pojęcia i definicje z zakresu kształtowania centralnych ośrodków usługowych, IUA, Nr arch. IG PAN 214.
126. NOWAKOWSKI M.: Problematyka oceny centrum miasta, IUA.
127. NOWAKOWSKI M.: Przegląd modeli sieci ośrodków usługowych, IUA, Nr arch. IG PAN 215.

128. NOWAKOWSKI M.: Wybór przykładów, zebranie i przygotowanie materiałów do analizy i oceny. IUA. Nr arch. IG PAN 217.
129. NOWAKOWSKI M., BERGMAN E.: Regionalna i miejska sieć ośrodków usługowych w USRR. IUA.
130. PAWŁOWSKI K.: Kształtowanie centrów a ochrona zabytków w Polsce. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 208.
131. SORÓWKA B.: Zebranie prognoz ogólnego rozwoju społeczno-gospodarczego i technicznego. IUA. Nr arch. IG PAN 87.
132. SULIMSKI J.: Program badań socjologicznych nad śródmiejskimi instytucjami na przykładzie Krakowa.
133. SWĘDRZYŃSKI Cz., DZIURDZIŃSKI L.: Zasady przekształcania centralnych ośrodków usługowych. Podstawowe pojęcia i definicje. Inst. Urbanistyki i Architektury PG. Nr arch. IG PAN 158.

1973

134. JUCHNOWICZ St., BIEDA K., WĘDZICHA I.: Raport dotyczący planowania i realizacji centrów miast NRD. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 374/5.
135. JUCHNOWICZ St. i inni: Studium śródmieścia Białegostoku. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 374/4.
136. JUCHNOWICZ St.: Studium śródmieścia Szczecina [badania nad uformowaniem obszaru centrum miasta]. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego PK. Nr arch. IG PAN 481/1.
137. JUCHNOWICZ St., KACZMARKA E., WĘDZICHA I.: Podsumowanie wyników wybranych studiów i konkursów na centrum dużego i średniego miasta. Analiza wybranych prac konkursowych. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 374/2.

138. MATYJASKIEWICZ J., SZEWDZIŃSKI M.: Analiza i ocena stanu zagospodarowania i procesów rozwoju oraz stopnia spełnienia zadań przez centralne ośrodki usługowe na przykładach Torunia i Olsztyna. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
139. MIROWSKI W., SZYMAŃSKI B.: Organizacja warunków życia w dużym mieście. Wyniki ankiety TUP przy okazji wystawy "Urbanistyka i Ty". Inst. Filozofii i Socjologii PAN.
140. NOWAKOWSKI M.: Komunikacja a kształtowanie centrum miasta. IUA. Nr arch. IG PAN 312.
141. NOWAKOWSKI M. i inni: Konkursy na centrum miasta. Analiza porównawcza 32 projektów. IUA.
142. OSTROWSKI W.: Kształtowanie centrów a ochrona zabytków. Uwagi w związku z doświadczeniami Europy Zachodniej. Wnioski dotyczące Polski. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
143. OSTROWSKI W. i inni: Analiza i ocena stanu zagospodarowania i procesów rozwoju centralnych ośrodków usługowych Olsztyna i Torunia. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
144. SORÓWKA B.: Wpływ prognoz społeczno-gospodarczych i naukowo-technicznych na kształtowanie centralnych ośrodków usługowych. IUA. Nr arch. IG PAN 365.
145. Zasady przekształcania centralnych ośrodków usługowych. Pojęcia i definicje. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 374/1.
146. CZERNY W., SIKORSKI M.: Zarys metody pola optymalnych lokalizacji usług i ośrodków usługowych. Inst. Architektury i Urbanizacji P Wr. Nr arch. IG PAN 500.

1974

147. KACZMARSKA E., WĘCŁAWOWICZ E.: Analiza i ocena stanu zagospodarowania i procesów rozwoju oraz stopnia spełniania zadań przez centralne ośrodki usługowe na przykładach Krakowa i Lublina. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 481/3/4.
148. MUROWSKI W., SZYMAŃSKI B.: Organizacja warunków życia w dużym mieście - Ankieta TUP. Inst. Filozofii i Socjologii PAN. Nr arch. IG PAN 495.
149. NOWAKOWSKI M.: Zasady rozwiązywania zagadnień programowych funkcjonalno-przestrzennych, komunikacyjnych i zabytkowych w kształtowania centrum miasta. IKS. Nr arch. IG PAN 573.
150. PAWŁOWSKI K.: Kształtowanie centrów a ochrona zabytków w Polsce. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
151. SIKORSKI M. i inni: Analiza i ocena stanu istniejącego zagospodarowania przestrzennego i procesów rozwoju centralnych ośrodków usługowych na przykładach Kędzierzyna i Opola. Inst. Architektury i Urbanistyki P Wr. Nr arch. IG PAN 609.
152. SOROWKA B.: Zasady rozwiązywania zagadnień programowych w kształtowaniu centralnych ośrodków usługowych. IKS.
153. SWĘDRZYŃSKI Cz. i inni: Analiza i ocena istniejącego zagospodarowania przestrzennego centralnych ośrodków usługowych Słupska i Włocławka. Inst. Architektury i Urbanistyki P Gd. Nr arch. IG PAN 560/1 560/2, 560/3.
154. WĘDZICKA I.: Centrum jako jednostka strukturalna układu przestrzennego miasta. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 481/2.
155. WITWICKI M. i inni: Analiza i ocena stanu zagospodarowania i procesów rozwoju centralnego ośrodka usługowego Kielc. IKS.

1975

156. MATYJASZKIEWICZ J., SZEWDZIŃSKI M.: Wariantowe opracowanie studialno-projektowe centrum Olsztyna i Torunia. Inst. Planowania Przestrzennego PW,
157. NOWAKOWSKI M.: Raport o stanie wiedzy i zasadach rozwiązywania zagadnień programowych, funkcjonalno-przestrzennych, komunikacyjnych, i zabytkowych w kształtowaniu centralnych ośrodków usługowych. IKS. Nr arch. IG PAN 671.
158. SIKORSKI M. i inni: Wariantowe opracowanie studialno-projektowe na wybranych przykładach /Opole i Kędzierzyn/. Inst. Architektury i Urbanistyki P Wr. Nr arch. IG PAN 690.
159. SWĘDRZYŃSKI Cz. i inni: Wariantowe opracowania studialno-projektowe na wybranych przykładach centrów polskich miast /Ślupsk, Włocławek/. Inst. Architektury i Urbanistyki P Gd. Nr arch. IG PAN 689
160. WITWICKI M. i inni: Wariantowe opracowanie studialno-projektowe centrum miasta Kielc. IKS. Nr arch. IG PAN 667.
161. WYŻYKOWSKI A. i inni: Wariantowe opracowanie studialno-projektowe na przykładach Krakowa i Lublina. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego PK. Nr arch. IG PAN 688/1, 688/2.

Temat 21.5.

Opracowania syntetyczne:

162. JANICKI S. i inni: Zasady kształtowania zespołów usługowych w miastach. Raport końcowy. IKS. 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

163. LAUBE J.: Kierunki i wytyczne wykończenia powierzchni wewnętrznych i pomieszczeń oraz doboru materiałów do wymagań funkcjonalno-użytkowych obiektów szkolnictwa i wychowania. Inst. Konstrucji Budowlanych, PW. Nr arch. IG PAN 19.
164. IZBICKI T. i inni: Problematyka Centrów Szkolnych na tle warunków rozwojowych szkolnictwa w miejskich zespołach osadniczych różnych szczebli hierarchicznych w Polsce, Cz.I. Inst. Architektury i Urbanistyki P Wr. Nr arch. IG PAN 25.
165. ZIELIŃSKI Z.: Centra szkolne. Szkoła zawodowa jako element centrum szkolnego. Inst. Architektury i Urbanistyki P Wr. Nr arch. IG PAN 25.

1972

166. GURTZMAN Z., IZBICKI T.: Kierunki programowania i kształtowania zespołów urządzeń szkolnictwa, IUA.
167. GURTZMAN Z.: Urządzenia socjalno-kulturalne dla młodzieży szkolnej. IUA. Nr arch. IG PAN 373/7.
168. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Badania w zakresie urządzeń kultury w miastach małych i średnich, IUA, Nr arch. IG PAN 373/7.
169. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Kierunki programowania i kształtowania urządzeń kultury w miastach powiatowych, podregionalnych i regionalnych. IUA. Nr arch. IG PAN 373/4.
170. IZBICKI T. i inni: Problematyka centrów szkolnych na tle warunków rozwojowych szkolnictwa w miejskich zespołach ... Cz.I. P Wr.
171. JANICKI S. i inni: Program szczegółowy prac badawczych tematu na lata 1971-1975. IUA. Nr arch. IG PAN 160.
172. KOŚCIŃSKA A.: Programowanie i studium przestrzenne urządzeń kultury w miastach małych oraz średnich, Cz.I. Opracowanie programów.

Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego, Nr arch. IG PAN 205.

173. KOZIŃSKI S.: Zasady programowania i kształtowania usług podstawowych w miastach dużych. IUA.
174. KYŚLAK M.: Kierunki i wytyczne wykończenia powierzchni wewnętrznych obiektów i pomieszczeń oraz doboru materiałów do wymagań funkcjonalno-użytkowych w budynkach przeznaczonych dla celów sportu i rekreacji. Etap II - Hale kryte pływalni.
175. Opracowanie pod kier. J. HRYNIEWIECKIEGO, Inst. Projektowania Architektonicznego PW, Nr arch. IG PAN 94.
176. MARZYŃSKI S., LAUBE J., GÓREWICZ J.: Kierunki i wytyczne wykończenia powierzchni wewnętrznych i pomieszczeń oraz doboru materiałów funkcjonalno-użytkowych obiektów szkolnictwa i wychowania. Cz. II: Podłogi, Inst. Konstrukcji Budowlanych PW, Nr arch. IG PAN 86.
177. WACHOWIAK R.: Urządzenia wychowania przedszkolnego i szkolnictwa. IUA. Nr arch. IG PAN 373/7.
178. WIRSZYŁŁO R.: Badania w zakresie urządzeń rekreacji fizycznej i sportu: dzielnicowych w miastach dużych i ogólnomiejskich w miastach małych, IUA. Nr arch. IG PAN 373/7.
179. WIRSZYŁŁO R.: Kierunki programowania i kształtowania urządzeń rekreacji fizycznej i sportu: dzielnicowych w miastach dużych i ogólnomiejskich w małych. IUA. Nr arch. IG PAN 373/7.

1973

180. IZBICKI T. i inni: Problematyka centrów szkolnych na tle warunków rozwojowych szkolnictwa w miejskich zespołach ... Cz. II. P Wr.
181. IZBICKI T.: Kierunki programowania i kształtowania zespołów urządzeń szkolnictwa. Wnioski z analizy stanu badań, projektowania i realizacji oraz założeń rozwoju perspektywicznego. IUA. Nr arch. IG PAN 373/2.

182. IZBICKI T. i inni: Problematyka centrów szkolnych na tle warunków rozwojowych szkolnictwa w miejskich zespołach osadniczych różnych szczebli hierarchicznych w Polsce. Cz. II. Inst. Architektury i Urbanistyki P Wr. Nr arch. IG PAN 324.
183. JAGIEŁŁO M., KOŚCIŃSKA A. i inni: Opracowanie studialne w zakresie programowania i studium przestrzennego urządzeń kultury w miastach małych i średnich. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego. Nr arch. IG PAN 294.
184. JAGIEŁŁO M. i inni: Studium modelowo-przestrzenne sprawdzające struktury usługowych ośrodków pierwszego stopnia w miastach pow. 40 tys. mieszk. Cz. I. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego.
185. JANICKI St. i inni: Kierunki programowania i kształtowania zespołów. Wnioski z analizy stanu badań, projektowania i realizacji oraz założeń rozwoju perspektywicznego. IUA. Nr arch. IG PAN 373/1.
186. KOŚCIŃSKA A.: Studium modelowo-przestrzenne sprawdzające struktury usługowych ośrodków pierwszego stopnia /osiedlowych/ w miastach rzędu powyżej 40 tys. mieszkańców. Cz. I - programowa. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego. Nr arch. IG PAN 272.
187. TWAROWSKI M.: Zasady i wytyczne higieny psychicznej i biotechniki w kształtowaniu zespołów architektonicznych. IUA.
188. ŻYCIENSKI Z.: Kierunki uniwersalizacji w kształtowaniu przestrzennym zespołów usługowych. IUA. Nr arch. IG PAN 373/5.

1974

189. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Analiza stanu istniejącego i założeń rozwoju perspektywicznego urządzeń kultury w miastach powiatowych i regionalnych ośrodkach wzrostu. IKS.
190. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Charakterystyka programowo-przestrzenna i modele sieci urządzeń kultury w miastach powiatowych, podregionalnych i regionalnych. IKS.

191. JAGIEŁŁO M., Opracowanie studialno-projektowe. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego. Nr arch. IG PAN 474/2.
192. JAGIEŁŁO M. i inni: Studium modelowo-przestrzenne sprawdzające struktury usługowych ośrodków pierwszego stopnia w miastach. Cz. III. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego. Nr arch. IG PAN 474/1.
193. JAGIEŁŁO M.: Wstępne modele funkcjonalno-przestrzennej struktury ośrodków usługowych I-go stopnia w miastach /ośrodkach wzrostu/. Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego. Nr arch. IG PAN 659/5.
194. KOŚCIŃSKA A., MACIEJEWSKI E.: Programowanie urządzeń kultury w miastach stanowiących podregionalne ośrodki wzrostu -i regionalne ośrodki wzrostu.

1975

195. CŹWIAKOWSKI M.: Zarys prognostycznego modelu działalności urządzeń oświaty i kultury dla miast, osiedli oraz dzielnic i jednostek mieszkaniowych. U Śl.
196. GURTZMAN Z., KIRICZOK A.: Charakterystyka programowo-przestrzenna i zasady kształtowania zespołów oświatowo-kulturalnych. IKS. Nr arch. IG PAN 659/2.
197. GURTZMAN Z., KIRICZOK A.: Zespoły oświatowo-kulturalne w miastach. IKS.
198. ULJIN-SZYMAŃSKA C.: Urządzenia kultury w miastach stanowiących ośrodki lokalne i regionalne ośrodki wzrostu. IKS.
199. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Charakterystyka programowo-przestrzenna i modele sieci urządzeń kultury w miastach powiatowych, podregionalnych i regionalnych. IKS. Nr arch. IG PAN 659/3A.

200. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Analiza stanu istniejącego i założeń rozwoju perspektywicznego urządzeń kultury w miastach powiatowych i regionalnych ośrodków wzrostu - jako podstawa ustalenia kierunków programowania i kształtowania urządzeń, IKS, Nr arch. IG PAN 659/3B.
201. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Programowanie urządzeń w miastach stanowiących podregionalne ośrodki wzrostu, Warianty I i II, IKS, Nr arch. IG PAN 659/3C.
202. ILJIN-SZYMAŃSKA C.: Programowanie urządzeń kultury w miastach stanowiących regionalne ośrodki wzrostu, Wariant I i II, IKS, Nr arch. IG PAN 659/3D.
203. IZBICKI T. i inni: System struktury funkcjonalno-przestrzennej ośrodków kształcenia wszystkich stopni w zróżnicowanych warunkach lokalizacyjnych, PWr.
204. JAGIEŁŁO M. i inni: Kształtowanie zespołów usług podstawowych w miastach z punktu widzenia programów lokalizacji i modeli układów funkcjonalno-przestrzennych, Centr. Ośr. Badawczo-Projektowy Budownictwa Ogólnego w Warszawie.
205. JANICKI S.: Wnioski uogólniające wyniki badań w temacie, IKS.
206. JANICKI S. i inni: Wprowadzenie, charakterystyka zadania 21.5.2. Wnioski końcowe - antycypowane do syntezy tematu dot. wybranych zespołów usługowych, IKS, Nr arch. IG PAN 659/1.
207. TWAROWSKI M.: Wpływ czynników biotechnicznych, psychicznych i środowiska przyrodniczego na układ przestrzenny i rozmieszczenie ośrodków oraz zespołów usługowych, IKS.
208. WIRSZYŁŁO R.: Charakterystyka programowo-przestrzenna i zasady kształtowania terenów i urządzeń rekreacji fizycznej i sportu w miastach i osiedlach, IKS, Nr arch. IG PAN 659/4.

209. WIRSZYŁŁO R.: Tereny i urządzenia rekreacji fizycznej sportu w miastach. IKS.
210. ŻYCIENSKI Z.: Modelowy system uniwersalizacji kształtowania zespołów usługowych. IKS.
211. ŻYCIENSKI Z.: Uniwersalizacja przestrzenna w kształtowaniu zespołów usługowych. Synteza systemu modelowego. IKS.
212. ŻYCIENSKI Z. i inni: Projekt koncepcyjny ośrodka usługowego. Zastosowanie modelowego systemu na przykładowej lokalizacji. IKS.

Temat 21.6.

Opracowanie syntetyczne:

213. SUMIEŃ T., LEWICKA K. i inni: Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów w miastach. Raport końcowy. IKS.1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

214. KOZIŃSKI St.: Zasady programowania i kształtowania usług podstawowych w miastach dużych. IUA. Nr arch. IG PAN 106.
215. Ocena stanu aktualnego w zakresie rozwiązań jednostek mieszkaniowych w kraju i zagranicą. IUA. Nr arch. IG PAN 42.
216. Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów w miastach. Plan i program cyklu prac w okresie 1971-75 r. IUA. Nr arch. IG PAN 55a.
217. SUMIEŃ T. i inni: Szczegółowy program tematu. IUA.
218. Studia nad kształtowaniem jednostek zabudowy mieszkaniowej w oparciu o programy eksperymentalne. Szczegółowy program pracy. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P K. Nr arch. IG PAN 90a.

219. ZIELIŃSKI T., GUTT M.: Studia kształtowania elementów towarzyszących zabudowie mieszkaniowej. Opracowanie programu szczegółowego. Zakłady Doświadczalne Akademii Sztuk Pięknych, Nr arch. IG PAN 88.

1972

220. Aneks do tematu pracy "Systematyka i klasyfikacja miejskich środowisk urbanistycznych oraz ich charakterystyka i zakres wpływu na programowanie i projektowanie zabudowy mieszkaniowej". Inst. Architektury i Urbanistyki P.Gd. Nr arch. IG PAN 267/3.
221. GUZICKA J.: Wpływ wysokości zabudowy na wykorzystanie terenów mieszkaniowych. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 80/2.
222. GUZICKA J. i inni: Studia nad określeniem intensywności zabudowy mieszkaniowej. Program pracy - zadania. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 80.
223. NOWAK W. i inni: Badanie zasad strefowania funkcjonalnego w jednostkach mieszkaniowych. Opracowanie programu szczegółowego. Zakłady Doświadczalne Akademii Sztuk Pięknych. Nr arch. IG PAN 99.
224. SŁAWIŃSKI E.: Studia nad kształtowaniem jednostek mieszkaniowych w oparciu o prognozy eksperymentalne. Wybór literatury. Cz. I. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P.K. Nr arch. IG PAN 90b.
225. Studia nad określeniem intensywności zabudowy jednorodzinnej. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 80/3.
226. SUMIEŃ T. i inni: Raport - synteza z I fazy opracowania tematu 23.1. - "Podstawy i zasady programowania i projektowania zespołów mieszkaniowych różnych typów w miastach" - okres 1970-1972 r. IUA
Nr arch. IG PAN 213.

227. ŻABIŃSKI R. i inni: Studium modelowe układów i standardów komunikacyjnych jednostek mieszkaniowych w miastach. Opracowanie programu szczegółowego. Inst. Architektury i Urbanistyki P. Wr. Nr arch. IG PAN 89.
228. Analiza aktualnych przykładów i opracowań z krajowej literatury fachowej oraz 60 najbardziej przydatnych w II fazie opracowania przykładów zagranicznych. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P. K. Nr arch. IG PAN 380/1.
229. GERULA M., MALISZEWSKI A.: Potrzeby mieszkaniowe mieszkańców miast polskich. /Raport przygotowany na podstawie analizy materiałów zastanych/. Kraków. Nr arch. IG PAN 380/2a.
230. GRABACKI J.: Opracowanie z zakresu technologii i konstrukcji. /dla Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego w Krakowie/. P. K. Nr arch. IG PAN 380/2c.
231. GREINER M.: Psychologiczny aspekt zagadnień urbanizacyjno-architektonicznych. Kraków. Nr arch. IG PAN 380/2b.
232. GRUSZKOWSKI W., SOWIŃSKI S.: Systematyka i klasyfikacja miejskich środowisk urbanistycznych oraz zakres ich wpływu na programowanie zabudowy mieszkaniowej. Inst. Architektury i Urbanistyki P. Gd. Nr arch. IG PAN 267/1.
233. KĘSICKA-HOLZER K. Opracowanie z zakresu organizacji oświaty. Warszawa. Kuratorium Okręgu Szkolnego. Nr arch. IG PAN 380/2d.
234. SŁAWIŃSKI E.: Wybór literatury. Studia nad kształtowaniem jednostek mieszkaniowych w oparciu o prognozy eksperymentalne. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P. K. Nr arch. IG PAN 380/1.
235. SOWA K.: Społeczno-kulturowe podstawy projektowania siedzib polskich /wybrane zagadnienia/. Kraków. Spółdzielczy Instytut Badawczy. Nr arch. IG PAN 380/2a.

236. GRUSZKOWSKI W. i inni: Systematyka i klasyfikacja miejskich środowisk urbanistycznych oraz ich charakterystyka i zakres wpływu na programowanie i projektowanie zabudowy mieszkaniowej. Inst. Architektury i Urbanistyki P.Gd. Nr arch. IG PAN 267/2.
237. SUMIEŃ T.: Krytyka i ocena architektonicznego kształtowania środowiska mieszkaniowego. IUA.
238. Studia nad kształtowaniem jednostek zabudowy mieszkaniowej w oparciu o programy eksperymentalne. Inst. Urbanistyki i Planowania Przestrzennego P.K. Nr arch. IG PAN 380/3-5.
239. ŻABIŃSKI R. i inni: Studium modelowe układów i standardów komunikacyjnych jednostek mieszkaniowych w miastach. Inst. Architektury i Urbanistyki P.Wr. Nr arch. IG PAN 382.
- 1974
240. CEŃKIEWICZ W. i inni: Studia nad kształtowaniem jednostek mieszkaniowych w oparciu o programy eksperymentalne. P.K.
241. GUZICKA J. i inni: Studia nad określeniem wpływu wysokości zabudowy na wykorzystanie terenu i strukturę przestrzenną zespołów mieszkaniowych. PW.
242. MAŃKOWSKI T. i inni: Systemy zabudowy uprzemysłowionej. P.K. Nr arch. IG PAN 445.
243. NOWAK W. i inni: Zasady strefowania funkcjonalnego w jednostkach zabudowy mieszkaniowej. ASP Warszawa. Nr arch. IG PAN 424.
244. SOWIŃSKI S., GRUSZKOWSKI W. i inni: Systematyka i klasyfikacja miejskich środowisk urbanistycznych. P.Gd. Nr arch. IG PAN 441.
245. Studia nad kształtowaniem jednostek zabudowy mieszkaniowej w oparciu o programy eksperymentalne. Praca zbiorowa. P.K. Nr arch. IG PAN 584/2.

246. SUMIEŃ T. i inni: Analiza i ocena krajowych i zagranicznych projektów jednostek mieszkaniowych. PWN.
247. ZIELIŃSKI T. i inni: Studia nad kształtowaniem elementów towarzyszących zabudowie mieszkaniowej. ASP Warszawa. Nr arch. IG PAN 425/1.
248. ŻABIŃSKI R. i inni: Studium modelowe układów i standardów komunikacyjnych jednostek mieszkaniowych w miastach. P. Wr.

1975

249. SUMIEŃ T., LEWICKA K. i inni: Kształtowanie zespołów mieszkaniowych. IKS.
250. SUMIEŃ T., UFNALEWSKA K. i inni: Programowanie zespołów mieszkaniowych. IKS.
251. SUMIEŃ T., WAŚ W.: Chłonność terenów zespołów mieszkaniowych. IKS.

Temat 21,7.

Opracowanie syntetyczne:

252. SEŃKOWSKI S. i inni: Zasady przebudowy śródmiejskich zespołów mieszkaniowych miast dużych. IKS. 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

253. Analiza podatności na przebudowę i modernizację infrastruktury technicznej śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej. Biuro Planowania Rozwoju Warszawy. Nr arch. IG PAN 157.

254. ANDERS W. i inni: Doświadczenia i metody stosowane w pracowniach urbanistycznych przy rozwiązywaniu zadań przebudowy i modernizacji zasobów mieszkaniowych w Gdańskim Zespole Miejskim, Bydgoszczy, Torunia, Olsztynie i Szczecińskim Zespole Miejskim, P. Gd.
255. PASZKIEWICZ-SOKODŁOWSKA J.: Podsumowanie własnych badań socjologicznych przeprowadzonych na obszarze funkcjonalnego śródmieścia Warszawy oraz zrelacjonowanie badań krajowych i wybranych doświadczeń francuskich i szwedzkich. Pracownia Urbanistyczna Warszawy.
256. Podsumowanie wyników wybranych studiów i konkursów na centrum średniego i dużego miasta. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 208.
257. SEKOWSKI S., VOGTMAN J.: Podstawy przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej miast dużych. Program prac badawczych. Nr arch. IG PAN 56 b.
258. ZAWADZKI E.: Metoda określenia efektywności ekonomicznej przebudowy i modernizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej. Biuro Studiów i Projektów Inżynierii i Komunikacji Miejskiej.
259. ŻABIŃSKI R. i inni: Doświadczenia i metody stosowane w pracowniach urbanistycznych przy rozwiązywaniu zadań przebudowy i modernizacji zespołów mieszkaniowych we Wrocławiu, Poznaniu, Łodzi i Częstochowie. P. Wr.

1972

260. ANDERS W. i inni: Analiza typologiczna zespołów zabudowy mieszkaniowej wymagających przebudowy i modernizacji na obszarach śródmiejskich Gdańskiego Zespołu Miejskiego, Bydgoszczy, Torunia i Szczecińskiego Zespołu Miejskiego, P. Gd.

261. MATEJA K., ADAMSKI F.: Określenie wpływu założeń prognostycznych rozwoju techniki budowlanej na racjonalizację procesów przebudowy i modernizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej. Inst. Techniki Budowlanej.
262. Metoda analizy ekonomicznej efektywności przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej. Biuro Planowania Rozwoju Warszawy, Nr arch. IG PAN 156.
263. OPPENHEIM E. i inni: Analiza podatności na przebudowę i modernizację infrastruktury technicznej śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej. Biuro Studiów i Projektów Inżynierii i Komunikacji Miejskiej.
264. SĘKOWSKI S., VOGTMAN J., LUBA G., WITWICKI M.: Rozpoznanie i ocena aktualnego stanu badań, studiów i rozwiązań projektowych przebudowy i modernizacji zasobów mieszkaniowych.
265. ŻABIŃSKI R. i inni: Analiza typologiczna zabudowy zespołów mieszkaniowych wymagających przebudowy i modernizacji na obszarach śródmiejskich miast Wrocławia, Poznania, Łodzi i Częstochowy.

1973

266. ANDERS W. i inni: Analiza stopnia przystosowania poszczególnych urzędzeń i zespołów zabudowy mieszkaniowej do pełnienia ich funkcji - podatność na przebudowę /na przykładzie zespołu Gdańsk - Wrzeszcz - Północ/. P Gd.
267. ŻABIŃSKI R. i inni: Analiza stopnia przystosowania poszczególnych urzędzeń i zespołów zabudowy mieszkaniowej do pełnienia ich funkcji - podatność na przebudowę /na przykładzie śródmiejskiego zespołu mieszkaniowego/. P Wr.

1974

268. VOGTMAN J.: Analiza i ocena stanu zagospodarowania zespołów mieszkaniowych. IKS.

269. ANDERS W. i inni; Analiza zdolności poszczególnych urządzeń i zespołów zabudowy mieszkaniowej do pełnienia ich funkcji - podatność na przebudowę - w oparciu o wybrane do dalszych badań miast /Gdańsk - Wrzeszcz-Północ/. P.Gd.
270. Studia wariantowe przebudowy zespołów mieszkaniowych. Praca zbiorowa. Inst. Urbanistyki i Architektury P.Wr. Nr arch. IG PAN 578.
1975
271. ANDERS W.; Podstawy przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej miast dużych. Studia wariantowe. Podstawy metodyczne. P.Gd.
272. MICHAŁOWSKA-FURMAN J.; Problemy przebudowy układów komunikacji na terenie śródmiejskiego zespołu mieszkaniowego. IKS. Nr arch. IG PAN 749/2.
273. PŁACHECKI B., MICHAŁOWSKA-FURMAN J.; Studia wariantowe. IKS.
274. PŁACHECKI B., MICHAŁOWSKA-FURMAN J.; Opracowanie podstaw metodycznych dla programowania i projektowania przebudowy i modernizacji zespołów zabudowy mieszkaniowej na obszarach śródmiejskich miast dużych. IKS.
275. SĘKOWSKI S. i inni; Określenie wpływu prognoz rozwoju społeczno-gospodarczego i technicznego na kształtowanie zespołów zabudowy mieszkaniowej. IKS.
276. SKOWROŃSKI M., ŻABIŃSKI R.; Podstawy przebudowy i modernizacji śródmiejskich zespołów zabudowy mieszkaniowej miast dużych. Studia wariantowe. Podstawy metodyczne. P.Wr.

Temat 21.8.

Opracowanie syntetyczne:

277. DUMNICKI J.: Zasady kształtowania zespołów przemysłowych w miastach. Raport końcowy. IKS. 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

278. CHODOROWSKI Z.: Analiza obecnego stanu pralnictwa i jego udział w strukturze miejskiej oraz tendencje rozwojowe. Inst. Gospodarki Komunalnej.
279. DUMNICKI J., DZIEGIELEWSKI T.: Program szczegółowy tematu /plań i program cyklu prac w latach 1971-1975/. IKS.
280. DZIEGIELEWSKI T., OBARSKA M.: Analiza stanu badań i tendencji rozwojowych w zakresie obiektów socjalnych. IUA. Nr arch. IG PAN 43.
281. DZIEGIELEWSKI T. i inni: Rozeznanie stanu badań i opracowań oraz program szczegółowy wytycznych programowania i projektowania warunków funkcjonalno-użytkowych w pomieszczeniach higieniczno-sanitarnych. IUA.
282. KYŚLAK M. i inni: Rozeznanie stanu badań w zakresie zagadnień przemysłu usługowego i zaopatrzenia miasta. PW.
283. LEDWOROWSKI J.: Charakterystyka obiektów pralnictwa z punktu widzenia tendencji rozwojowych technologii i ich wpływu na programowanie obiektów. Min. Gospodarki Komunalnej.
284. PIPREK M.: Charakterystyka ogólna wybranych istniejących i projektowanych magazynów hurtowych. Magazyny. Cz. I. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego. Nr arch. IG PAN 33/1-3.

285. PIPREK M. i inni: Charakterystyka ogólna wybranych istniejących i projektowanych obiektów piekarskich. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego.

286. URBAN R. i inni: Tendencje w programowaniu zakładów przemysłu mięsnego. Inst. Przemysłu Mięsnego.

1972

287. DZIĘGIELEWSKI T. i inni: Analiza stanu badań i tendencji rozwojowych w wyniku przekształcania układów przestrzennych w zakresie lokalizacji zakładu przemysłowego, zabudowy terenu zakładu przemysłowego, komunikacji i transportu zakładowego i elementów wyposażenia terenu - IUA.

288. GOŁĘBIEWSKI T. i inni: Kierunki optymalizacji przedsiębiorstw przemysłu mleczarskiego. Inst. Przemysłu Mleczarskiego.

289. GOŁĘBIEWSKI T. i inni: Struktura organizacyjna modelu mleczarskiego zakładu miejskiego. Inst. Przemysłu Mleczarskiego.

290. SZPARKOWSKI Z.: Analiza stanu badań i kierunków rozwojowych w zakresie zagadnień transportowych i komunikacji wewnątrzzakładowej w odniesieniu do przemysłu usługowego związanego ze strukturą miasta. Inst. Projektowania Architektonicznego PW, Nr arch. IG PAN 241/1.

291. SZPARKOWSKI Z.: Analiza stanu badań i tendencji rozwojowych w zakresie zabudowy terenu zakładu przemysłu usługowego w mieście. Inst. Projektowania Architektonicznego PW, Nr arch. IG PAN 241/2.

292. SZUMSKI St., DEREŃ M., KIERZENKOWSKI E.: Charakterystyka ogólna istniejących i projektowanych zakładów mleczarskich z punktu widzenia tendencji rozwojowych technologii, programowania, rozwiązań przestrzennych i wpływu na strukturę miasta w oparciu o doświadczenia krajowe i zagraniczne. Centr. Związek Spółdzielni Mleczarskich. Nr arch. IG PAN 78.

293. KIERZNKOWSKI E. i inni: Charakterystyka ogólna istniejących i projektowanych zakładów mleczarskich. Centr. Związek Spółdzielni Mleczarskich.
294. PIPREK M. i inni: Charakterystyka ogólna wybranych istniejących i projektowanych obiektów magazynów hurtowych. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego.

1973

295. DEJA W. i inni: Ogólne kierunki organizacji i lokalizacji baz magazynowych zaopatrzenia miast z uwzględnieniem światowych tendencji w zakresie technologii magazynowania. Centr. Ośrodek Gospodarki Magazynowej, Poznań.
296. DUMNICKI J., GEPNER-HAJNOSZ M.: Analiza stanu istniejącego wybranych podstawowych urządzeń przemysłu usługowego i zaopatrzenia miasta i ich tendencji rozwojowych z punktu widzenia warunków lokalizacyjnych i wpływu na strukturę miasta. IKS.
297. DZIĘGIELEWSKI T. i inni: Pomieszczenia do działalności społecznej i oświatowej w zakładach przemysłowych. IUA.
298. DZIĘGIELEWSKI T. i inni: Wejście do zakładu przemysłowego oraz drogi i place wewnątrz-zakładowe. IUA.
299. GROCHOWSKI J., WOŁOWSKI T.: Porównanie uwarunkowań koncentracji i rozproszenia przemysłu z punktu widzenia zagadnień energetycznych. Inst. Techniki Ciepłej PW.
300. HRYNIEWIECKI J. i inni: Opracowanie szczegółowej analizy badań tendencji rozwojowych w zakresie transportu zakładowego. PW.
301. Kierunki optymalizacji rozwiązań przestrzennych i zasad lokalizacji baz zaopatrzeniowych miast różnej funkcji i wielkości. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego. Warszawa. Nr arch. IG PAN 257/1-3.

302. KOTOWSKI K.: Zasady kształtowania zieleni na terenie zakładów przemysłu usługowego lokalizowanych w mieście. Cz. I i II. Warszawa, Biuro Planowania Rozwoju Warszawy. Nr arch. IG PAN 254 i 366.
303. MIRSCY B. i Z.: Usytuowanie obiektów socjalnych w nieuciążliwych zakładach przemysłowych. Centr. Ośrodek Projektowo-Badawczy Budownictwa Przemysłowego "BISTYP".
304. OPLUSTIL J.: Kierunki kształtowania obiektów przemysłowych nadających się do zintegrowania z dzielnicami mieszkaniowymi miast. Centr. Ośrodek Projektowo-Badawczy Budownictwa Przemysłowego "BISTYP".
305. PASTERNAK K.: Kierunki programowania sieci obiektów przetwórstwa mięsnego. Biuro Projektów Przemysłu Mięsnego. Nr arch. IG PAN 281.
306. PASTERNAK K.: Kierunki optymalizacji obiektów przemysłu mięsnego w miastach. Biuro Studiów i Projektów Przemysłu Mięsnego.
307. PASZEL-TOBOLSKA T.: Kierunki optymalnych układów zaplecza technicznego miasta. Centrum Techniki Komunalnej.
308. PIPREK M. i inni: Kierunki optymalizacji obiektów magazynów hurtowych. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego.
309. PIPREK M. i inni: Kierunki optymalizacji obiektów piekarskich. Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego.
310. SŁAWIŃSKI A., SZMIDT B.: Wpływ czynnika komunikacji i transportu na organizację funkcjonalno-przestrzenną zakładu przemysłowego związanego ze strukturą miasta w aspekcie humanizacji środowiska pracy. Praca studialna, Inst. Architektury i Urbanistyki P. Wr, Nr arch. IG PAN 369.
311. SKRZYPCZYK J.: Lokalizacja przemysłu nieuciążliwego w dzielnicach mieszkaniowych. Biuro Projektów Budownictwa Ogólnego.
312. SZMIDT B.: Ogólne kryteria ładu przestrzennego w projektowaniu obiektów przemysłowych w miastach. P. Wr.

1974

313. DZIĘGIELEWSKI T. i inni: Zagospodarowanie terenu zakładów przemysłu mało uciążliwego, PWN.
314. GEPNER-HAJNOSZ M.: Opracowanie zasad lokalizacji, zbadanie możliwości komasacji wybranych urządzeń, określenie zasad ich kształtowania z punktu widzenia zabezpieczenia ładu przestrzennego i prawidłowości powiązania ze strukturą przestrzenną miasta. IKS.
315. GEPNER-HAJNOSZ M., KREZMER J.: Zasady lokalizowania i kształtowania wybranych obiektów przemysłu usługowego z punktu widzenia możliwości integracji z dzielnicami mieszkaniowymi, IKS.
316. KOBYLECKI A. i inni: Zasady programowania i projektowania zabudowy zakładów przemysłowych z punktu widzenia pracy ludzkiej, Centr, Ośrodek Projektowo-Badawczy Budownictwa Przemysłowego "BISTYP".
317. KOBULECKI A.: Możliwości integracji zabudowy zakładów przemysłowych z miastem. /Część akustyczna/, Centr, Ośrodek Projektowo-Badawczy Budownictwa Przemysłowego "BISTYP". Nr arch. IG PAN 592/1ab
318. KOTOWSKI K.: Zasady kształtowania zieleni na terenie zakładów przemysłu usługowego. Biuro Planowania Warszawy.
319. Kryteria społeczno-ekonomiczne integracji zakładów przemysłowych z zabudową miejską. Praca zbiorowa, Nr arch. IG PAN 592/2.
320. KOSIERADZKI J.: Wpływ zabudowy zakładów przemysłowych oraz elementów konstrukcyjnych budynków na mikroklimat zewnątrz i wewnątrz pomieszczeń. Nr arch. IG PAN 592/3.
321. SZMIDT B. i inni: Wpływ komunikacji i transportu na organizację przestrzenną zakładu przemysłowego. P. Wr.

322. Zasady lokalizowania i kształtowania wybranych obiektów przemysłu usługowego z punktu widzenia możliwości integracji z dzielnicami mieszkaniowymi. Praca zbiorowa, IKS, Nr arch. IG PAN 524.

1975

323. DUMNICKI J., GEPNER-HEJNOSZ H., KREZMAR J.: Wnioski scalające opracowanie 21.8.2.1. i 21.8.2.2. dotyczące zasad kształtowania zespołów przemysłowych w miastach w oparciu o wybrane obiekty z zakresu przemysłu usługowego, zaopatrzenia i zaplecza technicznego transportu. IKS.
324. DZIEGIELEWSKI T. i inni: Zasady programowania i projektowania warunków użytkowych z punktu widzenia pracy ludzkiej w zakresie lokalizacji, zabudowy, komunikacji i transportu, elementów wyposażenia, obiektów socjalnych - na terenie zakładu przemysłowego IKS.
325. KOZIŃSKI S., KREZMER J.: Zasady lokalizowania i kształtowania wybranych obiektów zaopatrzenia miasta i zaplecza technicznego transportu z punktu widzenia możliwości integracji z dzielnicami mieszkaniowymi. IKS.
326. PIĄTKOWSKA K.: Elementy zagospodarowania stref ochronnych - roślinność i ukształtowanie terenu. Centr. Związek Spółdzielni Budownictwa Mieszkaniowego.
327. SKORUPSKI W.: Charakterystyka uciążliwości emisji niezorganizowanych w zakładach przemysłowych. PW.

Grupa 22

Temat 22,1.

Opracowanie syntetyczne:

328. LACHERT Z. i inni: Struktura agrarna oraz ekonomika i organizacja przedsiębiorstw rolnych jako czynniki kształtujące formy przestrzenne osadnictwa rolniczego. Synteza. SGGW, 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

329. DEMBOWSKA Z. i inni: Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego w powiązaniu z kierunkami przekształceń struktury agrarnej i form obsługi rolnictwa i ludności. Program prac badawczych na lata 1971-1975. IUA. Nr arch. IG PAN 60.
330. Kierunki przekształceń osadnictwa wiejskiego w powiązaniu z kierunkami przekształceń struktury agrarnej i form obsługi rolnictwa i ludności. /Program prac badawczych grupy tematycznej 22 i programy badań w poszczególnych tematach/. IUA. Nr arch. IG PAN 54.

1972

331. BERNACKI A.: Rozmieszczenie państwowych gospodarstw rolnych podległych wojewódzkim zjednoczeniom i ich wstępna ocena. AR w Warszawie. Nr arch. IG PAN 243/2.
332. LACHERT Z., MICHALAK A., ROMANIUK M.; Badania szczegółowe nad problemem różniczarń w powiecie Busko. Inst. Ekonomiki Rolnictwa i Polityki Agrarnej. AR w Warszawie. Nr arch. IG PAN 200/1.
333. Typy organizacyjne przedsiębiorstw wielkoobszarowych a typy form osadniczych. Inst. Ekonomiki i Organizacji Gospodarstw Rolniczych AR w Warszawie. Nr arch. IG PAN 243/0.
334. URBAN M. i inni: Metoda przekształceń zagospodarowania przestrzennego wsi przy zastosowaniu modeli gospodarstw chłopskich. Cz. I. Katedra Planowania Urządzeń Terenów Wiejskich. WSR Wrocław.

1973

335. BERNACKI A.: Rozmieszczenie państwowych gospodarstw rolnych podległych wojewódzkim zjednoczeniom i ich wstępna ocena. SGGW.

336. DEMBOWSKA Z., LACHERT Z.: Model wpływu struktury przestrzennej na poziom intensywności produkcji rolniczej w gospodarstwach chłopskich. SGGW.
337. DEMBOWSKA Z., LACHERT Z.: Modele teoretyczne wiejskiej sieci osadniczej z punktu widzenia organizacji produkcji rolniczej. Model faktury gospodarstw chłopskich. SGGW.
338. DEMBOWSKA Z., LACHERT Z.: Model zależności między poziomem produkcji roślinnej a poziomem produkcji zwierzęcej w różnych strukturach przestrzennych gospodarstw. Model zależności między strukturą przestrzenną a poziomem intensywności produkcji zwierzęcej. SGGW.
339. DEMBOWSKA Z., LACHERT Z.: Struktura przestrzenna gospodarstw chłopskich a obsada bydła. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 376/3.
340. DEMBOWSKA Z., LACHERT Z.: Wpływ struktury przestrzennej gospodarstw chłopskich na produkcję rolniczą.
341. JOŹWIAK W.: Synteza z dotychczasowych badań nad zagospodarowaniem gruntów PFZ. Modele wielkoobszarowych przedsięwzięć rolniczych gospodarujących z dojazdu na gruntach przejmowanych przez PFZ. SGGW.
342. LACHERT Z., DEMBOWSKA Z.: Wpływ struktury przestrzennej gospodarstw chłopskich na poziom intensywności produkcji zwierzęcej. SGGW.
343. LACHERT Z., DEMBOWSKA Z.: Zagospodarowanie przestrzenne wsi a poziom intensywności produkcji roślinnej w gospodarstwach chłopskich. SGGW.
344. LACHERT Z., MICHALAK R., ROMANIUK M.: Wpływ czynnika losowego na kształtowanie się struktury przestrzennej gospodarstw chłopskich. Różniczenie. SGGW.

345. MANTEUFFEL R.: Ocena poglądów na kształtowanie się osadnictwa rolnego przy różnych typach przedsiębiorstw wielkoobszarowych w krajach EWG i RWPG. SGGW.
346. MANTEUFFEL R.: Przedsiębiorstwo jedno- lub wielozakładowe, PGR. SGGW.
347. PIWOWARCZYK S.: Skutki społeczno-ekonomiczne tradycyjnej formy organizacyjnej osiedli i przedsiębiorstw wielkoobszarowych oraz ich wpływ na przemiany w osadnictwie wiejskim. SGGW.
348. ROMANIUK M.: Ocena stopnia działalności metody obliczania średniej ważonej odległości dla gruntów leżących poza arealem wsi zastosowanej przy określeniu wielkości pogorszenia warunków gospodarowania jednostki osadniczej będącego wynikiem wystąpienia gospodarstw różniczan. SGGW.
349. ZALESKI M.: Organizacja przestrzenna kombinatu łąkarsko-suszarniczego PGR w Goleniowie woj. szczecińskiego. SGGW.
350. ZALEWSKA-URBAŃCZYK B.: Omówienie i ocena poglądów krajowych i zagranicznych na kształtowanie osadnictwa rolnego przy różnych typach struktury agrarnej w gospodarstwach chłopskich. SGGW.
351. ZALEWSKA-URBAŃCZYK B.: Wskaźniki pogarszania się struktury przestrzennej we wsiach w związku z formami fizjonomicznymi - średnie odległości prostoliniowe we wsiach pow. Busko-Zdrój, Gniezno, Suwałki. SGGW.

1974

352. GOLACHOWSKI S. i inni: Zmiany w procesie historycznym związków między arealem rolnym a siedliskiem w różnych typach wsi. U Wr.
353. LACHERT Z.: Modele rozkładu pól od siedlisk w różnych typach wsi. SGGW.

354. LACHERT Z., ROMANIUK M.: Ogólne zagadnienie struktury agrarnej. Modele typów struktury agrarnej. Perspektywy przekształceń. SGGW.
355. MIGACZOWA E., PIASECKI E., PIASECKA J.: Środowisko społeczne miast w aspekcie demograficznym. Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast ośrodków powiatowych i gminnych. Inst. Geografii U. Wr. Nr arch. IG PAN 434.
356. POGODZINSKI Z.: Metoda przekształceń zagospodarowania przestrzennego wsi przy zastosowaniu modeli gospodarstw chłopskich. A. R. Wrocław.
357. ZALEWSKA-URBAŃCZYK W.: Warianty teoretyczne modeli sieci osadniczej wiejskiej z punktu widzenia organizacji produkcji rolniczej. Osadnictwo rolnicze i obsługa ludności na obszarach użytkowanych przez gospodarstwa indywidualne i PGR /na przykładzie wybranych wsi w pow. Gniezno/. SGGW.
- 1975
358. JOŹWIAK W.: Zastosowanie metody symulacyjnej do opracowania modelu przedsiębiorstwa rolniczego. SGGW.
359. KIERUL Z.: Tendencje zmian organizacji przedsiębiorstw i ich przyczyny. SGGW.
360. KIERUL Z.: Typy organizacji przedsiębiorstw wielkoobszarowych a typy form osadniczych. Informacja o temacie. SGGW.
361. KIERUL Z., BIERNACKI A.: Ekonomiczne i organizacyjne związki w przedsiębiorstwie wielozakładowym oraz organizacja osiedli mieszkaniowych na przykładzie pow. Gniezno. SGGW.
362. KURZYŃSKI J.: Ekonomiczne i organizacyjne związki w przedsiębiorstwie wielozakładowym oraz organizacja osiedli mieszkaniowych na przykładzie kombinatu PGR Bieganowo. SGGW.

363. LACHERT Z., MICHALAK A., ROMANIUK M.: Wpływ czynnika losowego na kształtowanie się struktury przestrzennej gospodarstw chłopskich - różniczenie. SGGW.
364. LEWANDOWSKI J., ZIENTARA W.: Ustalenie wpływu zmian w urządzeniach transportowych i w organizacji pracy na zależność pomiędzy odległością i nakładem pracy na transport na przykładzie Kombinatu Wizna. SGGW.
365. MANIECKI F.: Tendencje zmian w organizacji produkcji zwierzęcej i ich wpływ na organizacje przedsiębiorstw rolniczych. SGGW.
366. MANTOUFFEL R.: Model przedsiębiorstwa rolniczego w świetle nowoczesnych poglądów o zarządzaniu. SGGW.

Temat 22.2.

Opracowanie syntetyczne:

367. SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Infrastruktura w osadnictwie wiejskim. Synteza tematu "Obsługa rolnictwa i ludności jako czynnik kształtujący formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego". IKS, 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

368. FERENIEC J.: Komunikacja i transport masowy. Zakład Ekonomiki Rolnictwa PAN, Nr arch. IG PAN 50/8.
369. KRZYSZTOSZEK Z.: Metodyka badań rozmieszczenia i funkcjonowania usług socjalno-kulturalnych na terenie czterech wybranych powiatów. Lublin, Nr arch. IG PAN 50/6.
370. NOWACKI T.: Techniczna obsługa rolnictwa. /Założenia ogólne. Etap I. Cz.1/. Warszawa, Inst.Mechanizacji Rolnictwa SGGW, Nr arch. IG PAN 50/2.

371. OLSZEWSKI H.: Sprawozdanie za rok 1971 z realizacji badań: Przemysł przetwórczy i rzemiosło. Warszawa. Inst. Przemysłu Mleczarskiego. Nr arch. IG PAN 50/4.
372. STASIAK A.: Sprawozdanie z I etapu badań nt. Prace badawcze nad formami i procesami kształtowania zabudowy mieszkaniowej i mieszkaniowo-produkcyjnej w zależności od podstawowych różnicowań funkcjonalnych typów osadnictwa wiejskiego. Warszawa. Inst. Gospodarki Mieszkaniowej. Nr arch. IG PAN 50/1.
373. Uzbrojenie inżynierskie. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 50/7.

1972

374. CZYŻEWSKI A. i inni: Uzbrojenie inżynierskie. Cz. I.: Wstępna koncepcja metod badawczych dla określenia wpływów infrastruktury technicznej na formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego. Oprac. zesp. pod kier. A. Czyżewskiego. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 235/1-2a, b, c.
375. CZYŻEWSKI A. i inni: Uzbrojenie inżynierskie jako czynnik kształtujący formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego. Informacja etapowa o postępie i wynikach prac za okres 1.I.-30.VI.1972 r. IUA. Nr arch. IG PAN 125.
376. DYKA S.: Sprawozdanie za 1971 r. z realizacji badań: Skup i zaopatrzenie rolnictwa /GS/. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Warszawa. Spółdzielczy Instytut Badawczy. Nr arch. IG PAN 50/3.
377. JAWOREK R., OLSZEWSKI H.: Elementy charakterystyki zakładów przemysłu rolno-spożywczego oraz mierniki, wskaźniki i normatywy działalności usługowej. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa. Nr arch. IG PAN 137.

378. NOWACKI T. i inni: Techniczna obsługa rolnictwa. Etap I cz. 1-2. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 153.
379. SKAŁUBA Z.: Podsumowanie badań terenowych dotyczących osadnictwa wiejskiego w powiatach: Białogard, Busko, Ciechanów, Gniezno i Suwałki. Inst. Gospodarki Mieszkaniowej. Nr arch. IG PAN 203.
380. SKAŁUBA Z.: Stan warunków mieszkaniowych ludności wiejskiej w powiatach białogardzkim, buskim, ciechanowskim, gnieźnieńskim i suwalskim w 1970 roku. Warszawa. Nr arch. IG PAN 172.
381. Skup i zaopatrzenie rolnictwa /GS/. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część tabelaryczna. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Praca zbiorowa. Nr arch. IG PAN 167.
382. STASIAK A.: Obowiązujące przepisy w zakresie zabudowy wsi - polityki terenowej oraz trybu wydawania zezwoleń budowlanych na budownictwo mieszkaniowe i gospodarskie w zagrodach i działkach budowlanych. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 144.
- 1973
383. CZYŻEWSKI A.: Obsługa rolnictwa i ludności jako czynnik kształtujący formy osadnictwa wiejskiego. Uzbrojenie inżynierskie. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
384. DYKA S.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa, obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część tabelaryczna. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
385. DYKA S. i inni: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Uwagi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-wet. /dla 5-ciu powiatów/. Część opisowa i syntetyczna. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa. Nr arch. IG PAN 271.
386. FERENIEC J.: Komunikacja i transport masowy. Charakterystyka liczbowa gmin wybranych wsi, działalności PKS i dróg lokalnych i państwowych w badanych powiatach. Synteza z I etapu badań. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa. Nr arch. IG PAN 343/2.

387. FERENIEC J.: Komunikacja i transport masowy. Wykonawcy transportu w rolniczym obrocie towarowym oraz prognozy wielkości masy transportowej i taboru samochodowego do 1990 r. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
388. FERENIEC J.: Komunikacja i transport masowy. Synteza. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.
389. GRABOWSKI S.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Usługi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część opisowa. Powiat Piotrków Trybunalski, Warszawa, Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 271.
390. JAWOREK R., OLSZEWSKI H.: Wpływ rozmieszczenia przemysłu rolno-spożywczego na funkcje sieci osiedleńczej w powiatach Gniezno, Ciechanów. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 371.
391. JAWOREK R., OLSZEWSKI H.: Wpływ rozmieszczenia usług rzemieślniczych na funkcje sieci osiedleńczej na przykładzie pow. ciechanowskiego i gnieźnieńskiego. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 371.
392. MAŃKO M.: Analiza sieci handlu detalicznego i gastronomii. Część tabelaryczna. Powiat Gniezno. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa. Nr arch. IG PAN 274.
393. NOWACKI T. i inni: Techniczna obsługa rolnictwa. Opracowanie wstępne. I etap. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 285.
394. NUROWSKI Z.: Ocena ekonomiczna wariantów technicznych zaopatrzenia w wodę w osadnictwie rolniczym. Warszawa.
395. OZDOWSKI J., TURSKI J.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Usługi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część opisowa. Powiat Gniezno, Warszawa, Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 271.

396. SOBCZAK K., ZALEWSKI A.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Usługi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część opisowa. Powiat Ciechanów. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 271.
397. SOCHA W.: Obsługa rolnictwa i ludności jako czynnik kształtujący formy przestrzenne osadnictwa wiejskiego. Usługi socjalno-kulturalne. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 383.
398. SOCHA W.: Usługi socjalno-kulturalne. Analiza zebranych materiałów statystycznych i ankietowych w etapie I. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa.
399. STASIAK A.: Prace badawcze nad formami i procesami kształtowania zabudowy mieszkaniowej i mieszkaniowo-produkcyjnej w zależności od podstawowych różnicowań funkcjonalnych typów osadnictwa wiejskiego. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 319.
400. SZYMAŃSKI Wł.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Usługi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część opisowa. Powiat Busko. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 271.
401. TOKARZEWSKI T.: Skup i zaopatrzenie rolnictwa. Usługi dla rolnictwa. Obsługa agro-zoo-weterynaryjna. Część opisowa. Powiat Puławy. Warszawa. Inst. Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. Nr arch. IG PAN 271.

1975

402. NOWACKI T.: Techniczna obsługa rolnictwa. II etap. SGGW.
403. Praca zbiorowa: Obsługa rolnictwa i ludności jako czynnik kształtujący formy osadnictwa wiejskiego. IKS-PWN.
404. TURKIEWICZ K., WAWRZYKOWSKA K.: Modele zaopatrzenia w wodę jednostek osadniczych wiejskich i ich zespołów. Wrocław.

Temat 22.3.

Opracowanie syntetyczne:

405. DEMBOWSKA Z. i inni: Zbiór modeli syntetycznych prognostycznych zagospodarowania przestrzennego rejonów o dominującej funkcji rolniczej. Raport końcowy. IKS, 1975.

Opracowania pomocnicze:

1970

406. GOLDZAMT E. i inni: Przemiany struktury funkcjonalno-przestrzennej sieci osadniczej i jednostek osadniczych pod wpływem uprzemysłowienia małych miast na przykład pñ. pow. woj. warszawskiego. Etap I - Opracowanie metody badań nad małym regionem wiejskim z punktu widzenia przekształceń struktury agrarnej i osadnictwa na przykładzie regionu ciechanowskiego. Inst. Planowania Przestrzennego PW.

1971

407. SIEROSZEWSKI W.: Studium możliwości wpływu ustaw rolnych z dnia 26.X.71 r. na walkę z rozdrobnieniem gospodarstw rolnych na tle dotychczasowego ustawodawstwa. IUA.

1972

408. BUKOWSKA-MANKIEWICZ Z.: Powstawanie różniczan w świetle obowiązujących przepisów prawnych i na podstawie badań terenowych prowadzonych w pow. Busko-Zdrój woj. kieleckie. IUA.
409. GOLDZAMT E. i inni: Procesy przemian zagospodarowania przestrzennego osadnictwa wiejskiego pod wpływem uprzemysłowienia i intensyfikacji rolnictwa na przykładzie pñ. pow. woj. warszawskiego - Etap II - Badania rzeczywistości. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 201.

410. SIEROSZEWSKI W.: Aspekty prawne szachownicy gruntów i sposobów jej likwidacji. IUA.

1973

411. Charakterystyka graficzna powiatów miejscowościami. Warszawa. IUA. Nr arch. IG PAN 277/6.
412. DEMBOWSKA Z., HORODYSKA K.: Struktury demograficzne powiatów Busko, Gniezno, Suwałki - analiza zróżnicowań przestrzennych. Rozmieszczenie ludności. Przemiany w okresie 1960-70. A/ Zestaw danych statystycznych z zakresu demografii pow. buskiego, gnieźnieńskiego, suwalskiego. IUA. Nr arch. IG PAN 277/2, 2a.
413. DEMBOWSKA Z. i inni: Opracowanie koncepcji badań, zbieranie i przetwarzanie materiałów, opis stanu istniejącego. Założenia ogólne do metody prowadzenia badań. IUA.
414. DEMBOWSKA Z. i inni: Przegląd literatury przedmiotu, omówienie i ocena dotychczas opracowanych modeli osadnictwa wiejskiego. IUA.
415. DEMBOWSKA Z. z zesp. : Struktury funkcjonalno-przestrzenne i modele procesów przekształceń osadnictwa wiejskiego. Wstęp. Warszawa. IUA. Nr arch. IG PAN 277/1.
416. GOLDZAMT E. i inni: Procesy przemian zagospodarowania przestrzennego osadnictwa wiejskiego pod wpływem uprzemysłowienia i intensyfikacji rolnictwa na przykładzie północnych powiatów woj. warszawskiego i innych regionów kraju. Cz. I etapu III - Modele przemian i modele progностyczne. Opracowanie wstępne. Inst. Planowania Przestrzennego PW.
417. GOLJASZEWSKA B.: Struktura funkcjonalno-przestrzenna zespołów osadniczych na przykładzie wybranych obszarów o dominującej funkcji rolniczej. IUA. Nr arch. IG PAN 277/3.

418. HORODYSKA K., GOLJASZEWSKA B., SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Przegląd literatury przedmiotu, omówienie i ocena dotychczas opracowanych modeli osadnictwa wiejskiego. Warszawa. IUA. Nr arch. IG PAN 276.
419. Praca zbiorowa, Charakterystyka graficzna powiatów miejscowościami, Zestaw wskaźników do analizy zagospodarowania przestrzennego pow. Busko [Część graficzna i tabelaryczna]. IUA.
420. Praca zbiorowa: Powiat Busko-Zdrój, Różniczenie. [Część graficzna i tabelaryczna]. IUA. Nr arch. IG PAN 277/5.
421. SIEROSZEWSKI W.: Problemy prawne wymiany gruntów pomiędzy gospodarką państwową, spółdzielczą, a indywidualną oraz przepisy regulujące powstawanie zagród po przeprowadzonej komasacji lub wymianie. IUA.
422. Zestaw wskaźników do analizy zagospodarowania przestrzennego Busko. Warszawa. IUA. Nr arch. IG PAN 277/6.

1974

423. BUKOWSKA-MANKIEWICZ Z.: Zabudowa w indywidualnych gospodarstwach rolnych na wsi na terenach wyznaczonych i poza nimi w świetle pozwoleń na budowę w okresie 1960-1972. IUA.
424. DEMBOWSKA Z., ANUSZ S.: Wstępny model opisowy rolnictwa. IKS.
425. DEMBOWSKA Z. i inni: Modele osadnictwa wiejskiego w rejonach o dominujących funkcjach rolniczych. Cz. I - Badania stanu zagospodarowania pow. buskiego, gnieźnieńskiego, suwalskiego w 1970. IKS, PWN.
426. DEMBOWSKA Z., KOSTRUBIEC B., JOKIEL B.: Modele procesów przemian w rejonach o dominującej funkcji rolniczej. Zastosowanie metod taksonomii numerycznej do badań nad przemianami w osadnictwie. IKS, IG Wr.

427. GOLDZAMT E. i inni: Procesy przemian zagosp. przestrz. osadnictwa wiejskiego pod wpływem uprzemysłowienia i intensyfikacji rolnictwa na przykładzie pñ. pow. woj. warszawskiego i innych regionów kraju. Etap III - modele przemian i modele prognostyczne. Inst. Planowania Przestrzennego PW. Nr arch. IG PAN 554/1.
428. GOLDZAMT E. z zespołem: Aneks - Uzupełniające rozpoznania terenowe dotyczące problemu badawczego 22.3. Etap III - Modele przemian i modele prognostyczne. PW. Nr arch. IG PAN 554/2.
429. GOLDZAMT E.: Przemiany sieci osadniczej powiatu pod wpływem uprzemysłowienia i intensyfikacji rolnictwa na przykładzie pow. ciechanowskiego. PWN, Inst Planowania Przestrzennego PW.
430. GOLJASZEWSKA B.: Model opisowy związku między układem komunikacyjnym a rozmieszczeniem ludności. IKS.
431. Praca zbiorowa: Zagadnienia prawne do modelu rolnictwa. Zabudowa w indywidualnych gospodarstwach rolnych na wsi na terenach wyznaczonych i poza nimi w świetle pozwoleń na budowę w okresie 1960-1972 r. Powstanie różniczan w świetle obowiązujących przepisów prawnych i na podstawie badań terenowych prowadzonych w pow. Busko-Zdrój woj. kieleckie. Aspekty prawne szachownicy gruntów i sposobów jej likwidacji. IKS. Nr arch. IG PAN 576/6.
432. SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Model opisowy systemu obsługi ludności i rolnictwa w różnych warunkach struktury przestrzennej osadnictwa oraz aneks. IKS.
433. SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Relacja między systemem obsługi ludności a formami przestrzennymi osadnictwa wiejskiego. IUA. Nr arch. IG PAN 277/4.
- 1975
434. ANUSZ S.: Wstępny model organizacji rolnictwa na obszarach o dominującej funkcji rolniczej. IKS.

435. DEMBOWSKA Z.: Zagadnienie modeli w planowaniu przestrzennym. IKS.
436. GOLJASZEWSKA B.: Wstępna koncepcja modeli prognostycznych struktur funkcjonalno-przestrzennych. IKS.
437. GOLJASZEWSKA B., SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Warianty przyszłej struktury ludności wg głównego źródła utrzymania jako podstawa koncepcji modeli prognostycznych zagospodarowania przestrzennego. IKS.
438. HORODYSKA K.: Model prognostyczny stosunków demograficznych w rejonach o dominującej funkcji rolniczej. IKS.
439. HORODYSKA K.: Model stosunków demograficznych w skali powiatu. IKS. Nr arch. IG PAN 575/2.
440. SIEROSZEWSKA-SOBOCKA M.: Wstępna koncepcja modeli prognostycznych obsługi ludności i rozmieszczenia osadnictwa. IKS.

Temat 22,4.

Opracowanie syntetyczne:

441. KOTULA T. i inni: Raport końcowy - wnioski dotyczące zasad kształtowania struktur małych miast, sterowanie procesami przebudowy, metody planowania miejscowego. IKS, 1975.

Opracowania pomocnicze:

1971

442. SULIGA J. i inni: Analiza i klasyfikacja zbioru miast o ograniczonym rozwoju, przegląd literatury i dotychczasowych badań. Wybór przykładów do badań szczegółowych. IKS. Nr arch. IG PAN 57.

1972

443. KACHNIARZ T.: Podstawy i zasady kształtowania przestrzennego miast i osiedli. Ogólna charakterystyka założeń. Warszawa, IUA, Nr arch. IG PAN 66.
444. Stan istniejący i dotychczasowe procesy rozwoju oraz przekształceń miast na wybranych 10 przykładach. Środowisko społeczne w miastach o ograniczonym rozwoju na wybranych 10 przykładach. Inst. Urbanistyki i Architektury Wrocław, Nr arch. IG PAN 221/1-10.

1973

445. BELOF J.: Analiza porównawcza wyników badań nad środowiskiem społecznym miast reprezentantów. Inst. Urbanistyki i Architektury Wrocław. Nr arch. IG PAN 348/2.
446. BELOF J.: Środowisko społeczne małych miast - dotychczasowe procesy i prognozy zmian na wybranych przykładach 10 miast w aspekcie przemian społecznych. IUA, Wrocław. Nr arch. IG PAN 348/1.
447. KOTULA T.: Analiza porównawcza stanu zainwestowania i dotychczasowych procesów rozwoju miast reprezentantów. Etap II. Inst. Urbanistyki i Architektury Wrocław. Nr arch. IG PAN 347/2.
448. KOTULA T., SULIGA J. i inni: Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast - ośrodków powiatowych i gminnych. Etap I - Stan istniejący i dotychczasowe procesy rozwoju oraz przekształceń miast na wybranych przykładach z punktu widzenia kierunków i możliwości modernizacji i przekształceń przyszłościowych. Inst. Urbanistyki i Architektury Wrocław. Nr arch. IG PAN 347/1.
449. KOTULA T.: Podsumowanie /tematu: Podstawy kształtowania przestrzennego małych miast - ośrodków powiatowych i gminnych/. Wrocław IUA. Nr arch. IG PAN 347/1-2, 348/1-2.

1974

450. KOTULA T. i inni: Opinie i poglądy na kształtowanie małych miast, Oddz. IKS, Wrocław, Nr arch. IG PAN 612/3.
451. KOTULA T. i inni: Podstawowe czynniki mające wpływ na kształtowanie przestrzenne małych miast, Cz. II, Oddz. IKS, Wrocław, Nr arch. IG PAN 612/2.
452. KOTULA T. i inni: Zasady kształtowania przestrzennego i modele prognostyczne struktur funkcjonalno-przestrzennych małych miast ośrodków rejonów rolniczych, Cz. I - syntetyczna, Oddz. IKS, Wrocław, Nr arch. IG PAN 612/1.
453. MIGACZOWA M., PIASECCY E. i J.: Środowisko społeczne małych miast - dotychczasowe procesy i prognozy zmian na wybranych przykładach 10 miast w aspekcie przemian demograficznych, IG U Wr.
454. Praca zbiorowa: Opracowanie studialno-projektowe planów małych miast sprawdzające założenia modelowe, Plany ogólne miast Białowej, Brańska oraz Płońska, Inst. Urbanistyki i Architektury P K, Nr arch. IG PAN 610.
455. Praca zbiorowa: Opracowanie studialno-projektowe sprawdzające metody planowania przestrzennego na przykładzie trzech miast; Wschowy, Kocka, Zelowa - opracowania graficzne, Inst. Historii Architektury, Sztuki i Techniki P. Wr.

1975

456. KOTULA T.: Eksperymentalne opracowanie studialno-projektowe w miastach przy wykorzystaniu modeli założonych metod planowania na przykładzie 2 miast: Ustronia Śląskiego i Morąga, Oddz. IKS, Wrocław, Nr arch. IG PAN 685;

Grupa 24

Temat 24.3.

Opracowanie syntetyczne:

457. KARBOWNIK W. i inni: Wybrane problemy zagospodarowania przestrzennego aglomeracji miejskich. Podsumowanie wyników badań, IKS, 1975

Opracowania pomocnicze:

1971

458. KARBOWNIK W., MARCYSIAK J., TOPCZEWSKA T.: Zagadnienia zagospodarowania i przebudowy obszarów podmiejskich. Program prac badawczych. IUA. Nr arch. IG PAN 56c.

1972

459. BREJTKOP K., WITKOWSKI S.: Monografia strefy podmiejskiej Radomia. IUA. Nr arch. IG PAN 211/3.
460. KARASZEWSKA U., KALNIET A.: Zasady wyznaczania terenów podatnych na degradacje środowiska przyrodniczego pod wpływem budownictwa jednorodzinnego na obszarach metropolitalnych w Polsce. Inst. Geodezji i Kartografii. Nr arch. IG PAN 177.
461. KARBOWNIK W. i inni: Bibliografia i ocena stanu wiedzy w zakresie ważniejszych opracowań dotyczących zagadnień zagospodarowania i przebudowy obszarów podmiejskich. IUA. Nr arch. IG PAN 75.
462. KARBOWNIK W. i inni: Ogólna charakterystyka problemów zagospodarowania i przebudowy obszarów podmiejskich. IUA. Nr arch. IG PAN 211/2.
463. KARBOWNIK W. i inni: Zagadnienie delimitacji stref podmiejskich i typologii elementów zagospodarowania stref podmiejskich. IUA. Nr arch. IG PAN 211/1.

1973

464. GRYGOROWICZ J. i inni: Monografia strefy podmiejskiej miasta Krakowa, Miejskie Biuro Projektów w Krakowie.
465. KARASZEWSKA U., KALNIET A.: Warunki lokalizacji budownictwa jednorodzinnego i zagospodarowania terenów narażonych na degradację środowiska przyrodniczego na obszarach metropolitalnych w Polsce, Inst. Geodezji i Kartografii, Nr arch. IG PAN 287.
466. KARASZEWSKA U. i inni: Zasady wyznaczania terenów podatnych na degradację środowiska przyrodniczego pod wpływem budownictwa jednorodzinnego na obszarach metropolitalnych w Polsce [część szczegółowa], Inst. Geodezji i Kartografii, Nr arch. IG PAN 331/1-7.

1974

467. JĘDRASZKO A., KARBOWNIK W.: Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Koncepcja rozwoju WZM - studia i propozycje. IKS.
468. JĘDRASZKO A., KARBOWNIK W. i inni: Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Raport o założeniach rozwoju. IKS.
469. KARASZEWSKA U., KALNIET A.: Zasady wyznaczania terenów podatnych na degradację środowiska przyrodniczego pod wpływem budownictwa jednorodzinnego na obszarach metropolitalnych w Polsce, Inst. Geodezji i Kartografii.
470. KARBOWNIK W., H ENCLIK Z.: Zagospodarowanie przestrzenne podmiejskich zespołów mieszkaniowych. Cz. I i II. IKS, Nr arch. IG PAN 632.
471. KRÓL B.: Zasady kształtowania terenów rekreacyjnych na obszarach aglomeracji, Biuro Planowania Rozwoju Warszawy, Nr arch. IG PAN 571.

1975

472. DREWNOWSKI J., WILK J.: Warunki rozwoju aglomeracji z punktu widzenia zasobów wodnych i możliwości odprowadzania ścieków. IKS.

473. JĘDRASZKO A., REZMER Z. i inni: Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Materiały metodyczne. IKS.
474. JĘDRASZKO A. i inni: Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Kształtowanie i odnowa środowiska przyrodniczego. IKS.
475. KOSTRZEWA H. i inni: Przerzuty wody i zbiorniki retencyjne dla zaopatrzenia aglomeracji miejskich w wodę na tle systemu wodno-gospodarczego kraju. Inst. Meteorologii i Gospodarki Wodnej.
476. MARCYSIAK J.: Problemy rozwoju funkcji i struktur przestrzennych szkolnictwa wyższego i nauki. IKS.
477. REZMER Z.: Charakterystyka funkcjonalna i przestrzenna podmiejskich jednostek osadniczych /na przykładzie aglomeracji krakowskiej/. IKS.
478. TOPCZEWSKA Z.: Układ ośrodków handlowych na obszarze strefy zewnętrznej aglomeracji warszawskiej. IKS.

Temat 24.4.

Opracowanie syntetyczne:

479. ROŻYCKA W.: Wybrane problemy fizjograficzne kształtowania struktury przestrzennej aglomeracji miejskich. Raport końcowy tematu 24.4. IKS. 1975.

Opracowania pomocnicze:

1975

480. GAJ T.: Warunki klimatyczno zdrowotne aglomeracji a ich struktura przestrzenna. IKS.
481. GACKA-GRZESIŁKIEWICZ E., ROŻYCKA W.: Obszary chronione /parki krajobrazowe i strefy chronionego krajobrazu/ a struktura przestrzenna aglomeracji miejskich. IKS.

482. ROŻYCKA W., STALA Z.: Warunki geomorfologiczne wybranych miast a ich struktura przestrzenna, IKS.

Temat 24.5.

Opracowanie syntetyczne:

483. WALLIS A., ZARZYCKI J.: Cele społeczne w planowaniu i przekształceniu aglomeracji miejskich. Wstępna synteza i wnioski do dalszych badań. IKS. 1975.

Opracowania pomocnicze:

1974

484. JĘDRASZKO A.: Planowanie aglomeracji miejskich w Polsce. Metoda, delimitacja, program badań. Seminarium w Kazimierzu nad Wisłą. 11-14.II, 1974 r. IKS.

1975

485. SYRKUS H.: Cele społeczne w planowaniu przekształcania i rozwoju aglomeracji miejskich w okresie międzywojennym w okręgach CIAM. PW.
486. WIENCH J.: Cele społeczne rozwoju aglomeracji. IKS.
487. ZARZYCKI J.: Koncepcje urbanistyczne w ZSRR w latach dwudziestych na tle ewolucji celów społeczno-gospodarczych. IKS.
488. ZARZYCKI J.: Ewolucja zasad kształtowania przestrzennego Warszawy na tle ewolucji celów społeczno-gospodarczych. IKS.

Temat 24.6.

1975

489. OSTASZEWSKA K.: Ocena retrospektywna procesów migracyjnych i ich ujęć metodycznych. IKS.

490. OSTASZEWSKA K.: Rozwój aglomeracji miejskich a procesy przekształceń struktur demograficznych i zatrudnienia w okresie 1970-90. Modelowe ujęcie przewidywania zmian w rozmieszczeniu ludności. IKS.

INSTITUT GEOGRAFI
I PRZEBYWAŃCÓW
Zmiana
ul. Nowy Świat Nr 72

WYKAZ ZESZYTÓW BIULETYNU INFORMACYJNEGO

1. Bibliografia opracowań wykonanych w latach 1970—1973. 1974.
2. Studia nad infrastrukturą społeczną „sensu stricto”. 1974.
3. Struktura przestrzenna rolnictwa. Wybór prac. 1975.
4. Wariantowa prognoza rozwoju transportu w Polsce do roku 2000. 1975.
5. Gospodarka wodna. 1975.
6. System regionalnych centrów i ośrodków wzrostu. Materiały z seminarium — Warszawa 22 V 1973. 1975.
7. Wybrane problemy przestrzennego kształtowania infrastruktury społecznej. 1975.
8. Surowik Cz. Wybrane problemy przestrzennego kształtowania infrastruktury ochrony zdrowia i pomocy społecznej. 1975.
9. Prognoza rozwoju infrastruktury ekonomiczno-technicznej Polski do roku 2000. 1975.
10. Uprzemysłowienie i struktura przestrzenna przemysłu. 1976.
11. Nowe metody i techniki w planowaniu przestrzennym. 1976.
12. Problem węzłowy 11.2.1. Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju. Synteza badań I. 1976.
13. Problem węzłowy 11.2.1. Podstawy przestrzennego zagospodarowania kraju. Synteza badań II. 1976.